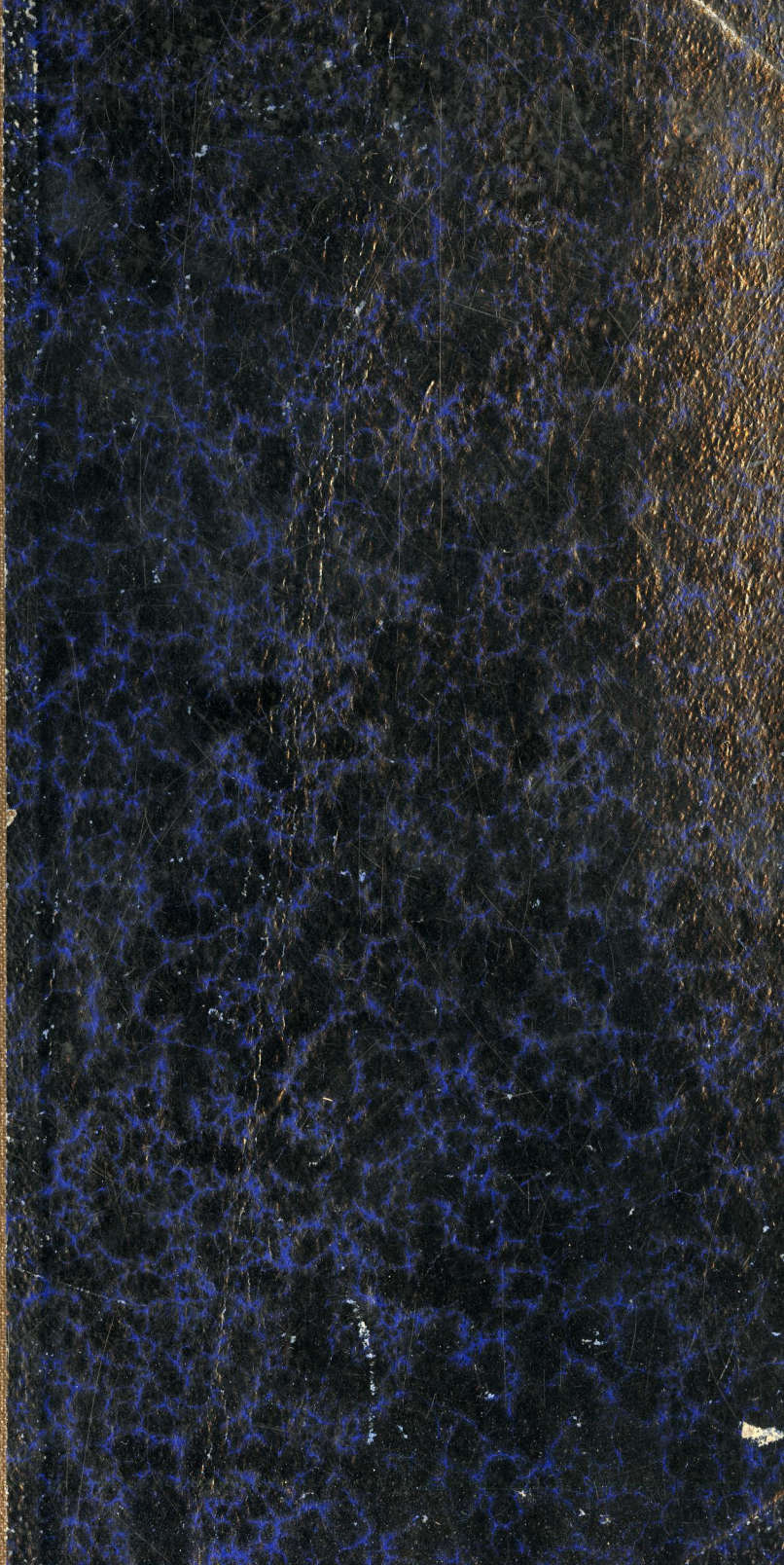

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ

ВИДАЄ

ІСТОРИЧНО-ФІЛЬСОФІЧНА СЕКЦІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. IV.

МАТЕРІЯЛИ
ДО ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА
XVIII і XIX вв.

Видані під редакцією
Стефана Томашівського.

У ЛЬВОВІ, 1909.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Publikationen

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg

Supiński-Gasse, 17.

(in der ukrainischen Sprache).

Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, redigiert von Prof. Michael Hruševskij, bis jetzt erschienen Bde I—LXXXVII (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Litteraturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) à 6 Kr. — Inhaltsverzeichnis vide S. 4.

Publikationen der Sektionen und Kommissionen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften:

A Die historisch-philosophische Sektion publizierte bis jetzt:

1. Elf Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istoryčno-filozofičnoj sekcyi) B. I—IV u. VI—XI enth. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševskij (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XII Jahrh., III—IV bis zum J. 1340, VI—VII bis zum J. 1569, VIII—IX Verfassung und soziale Verhältnisse im XIV—XVII Jhrh. Preis I, II u. V B. à 4 Kr., III u. IV B. 5 Kr., VI u. VII B. 4·50, VIII u. IX B. 4·50. Bd. X—XI 4·50 Kr., Bd. V. enthält Materialien zur Kulturgeschichte Galiziens im XVIII—XIX Jahrh. Preis 2 Kr.
2. Historische Bibliothek, bis jetzt erschienen B. I—XXIV.
3. Ukrainisch-ruthenisches Archiv I Band: Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dom in Lemberg — 3 Kr. II Band: Materialien zur Geschichte des Bauerntums und der Oekonomie Galiziens im XVIII—XIX Jhd., — 4 Kr. III Band: Materialien zur Geschichte der nation. Wiedergeburt der Ruthenen in Galizien 1830—1840 — 5 Kr.
4. Juridische Zeitschrift, bis jetzt X Bde, à 2 Kr.
5. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt IX Bde à 3 Kr.
6. Juridische Bibliothek, bis jetzt III B. à 2 u. 3 Kr.
7. Studien aus dem Gebiete der Sozialwissenschaften und Statistik, bis jetzt I Bd.

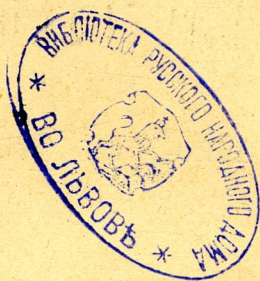
B. Die philologische Sektion publizierte bis jetzt 10 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoj sekcyi), enthaltend: Bd. I und IV eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Konyskij, Preis à 3 Kr. Bd. II u. III Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Litteratur, von Michael Dragomanov (erster Theil). Preis à 4 Kr. Bd. V. Die Mundart der Lemken, von I. Verchratskij, 6 Kr. B. VI. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde von M. Dykariv Preis 4 Kr. Bd. VII u. X: Abhandlungen aus der ukrainischen Volkskunde und Litteratur von Michael Dragomanov (Zweiter Theil). Preis 5 Kr. Bd. VIII—IX, Die Korrespondenz d. J. Holowackij, Preis 7 Kr.

Ukrainische Bibliothek, Bd. I—III. Sämmtliche Werke von J. v. Fed'kovyč, Bd. I. Gedichte, Preis 6 Kr., B. II. Erzählungen, Preis 4 Kr., Bd. III. Dramatische Werke 1A Theil, Preis 3 Kr., 2 Theil, Preis 3 Kr. Bd. VI—VII: Gedichte von Taras Ševčenko, Preis à 3 Kr.

C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Sektion publizierte bis jetzt 12 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr., Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaktion; die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratskij und Vlad. Levickij, die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevych. Preis jeder Abtheilung 2 Kr. Bände IX—XII à 5 Kr.

D. Die Archaeographische Kommission publizierte bis jetzt folgende Werke:

1. Quellen zur Geschichte der Ukraine, Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ.

ТОМ IV.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКИЙ АРХИВ

В И Д А Ї

ІСТОРИЧНО-ФІЛСОСФІЧНА СЕКЦІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. IV.

МАТЕРІЯЛИ
ДО ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА
XVIII і XIX вв.

Видані під редакцією
Стефана Томашівського.

У ЛЬВОВІ, 1909.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

МАТЕРІЯЛИ

ДО ІСТОРІЇ

ГАЛИЦЬКО-РУСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА

ХУІІІ і ХІХ вв.

ЗБІРКИ

Іл. Свенціцького, Ю. Кміта, Ст. Томашівського
й Ів. Кревецького.

У ЛЬВОВІ, 1909.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

111
17-10007 /
4

ph. 40297

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ П 1570273

РІДКІСНА КНИГА

ВСТУП.

В останнім десятиліттю розбудив ся у нас досить живий інтерес до ближшого пізнання історії українського народу в межах австрійської держави. Сей зворот дуже відрадний, бо дійшло було до того, що ми краще знали історичні події й їх еволюцію перед сотками літ аніж перед десятками. Великий зріст народної свідомости і сильне поглиблене самої національної ідеї серед австрійських Українців в останніх часах веліли дослідникам глядати глибших фактичних причин теперішнього політично-культурного й соціально-економічного стану Романової спадщини. До недавна ще майже одинцем досліджував сю забуту ниву многозаслужений наш письменник Іван Франко, який ніколи не переставав вказувати великого значіння наукових студій над забутим нашим „учора“. Тепер, дякуючи його прикладови, появил ся поважний гурт людей, які почали живо збирати матеріали до історії австрійського періоду нашої минувшини та їх науково оброблювати. В міру видаваних матеріалів і зросту праць з їх обсягу показуєть ся на велике наше здивованє, що дотеперішній наш погляд на генезу і процес національного відродження Галичини, на основні причини нинішнього їх стану переміняєть ся цілком. Се, що привикли ми були уважати першорядною подією, зійшло до значіння епізоду або другорядного моменту; що привикли ми називати причиною, спало до ролі одної з прояв маловажних доси діяльних сил; всякі „епохальні“ дати прийшло ся пересувати на зад і т. ин.

Очевидно, не в усіх напрямах народного житя здобуто такі важні результати. Найбільше пощастило ся ще дослідам над істерією письменства і розбудження національної свідомости, менше прояснено політично-культурне жите, а найменше соціально-економічне. Тимчасом сі боки народного житя мусять бути основно просліджені; без того й історія націо-

нального відродження не має кріпкої основи, його еволюція стає не зовсім зрозуміла, перебіги мало мотивовані. До таких занедбаних перелогів належить історія шкільництва, головне народного, на Галицькій Україні. Справа се многоважна. До прилучення Галичини маси українського народу пропадали в безтямній темноті; польська держава не мала нічого спільного з ідеєю прилюдної освіти, руська церква не мала до того ані достаточного зрозуміння ані засобів ані змоги; висні верстви, серед того й наше духовенство, вдовольняли ся дуже мізерною освітою. Аж під австрійським правлінням почали ся якісь систематичні заходи уряду, а через уряд і церковних властей, щоби хоч трохи пхнути народню масу на шлях культурного життя. Хоч би й як ми сьогодні не високо ставили культурну й ідейну вартість тогочасної австрійської школи, то в порівнянню з нужденними здобутками на сім полі в польських часах мусимо новим заходам признати першорядне історичне значіння. Тоху то всі нові причинки до історії сеї культурної праці і, що найважнійше, її результатів заслугують пильної уваги наших істориків.

Наукове Товариство імені Шевченка вже випустило було одну пайку матеріялів до історії шкільництва в Галичині, а се в „Матеріялах до культурної історії Галицької Руси XVIII і XIX в.“ (Збірник історично-філософської секції, т. V, 1902), де появили ся збірки і статі Ів. Франка, Ів. Левницького й Ю. Кміта. Після того до історично-філософської секції зголошено значну скількість нових матеріялів з того поля і хоч вони, так само й як і попередні, не мали одноцільного характеру, а більше випадковий, порішено не здержувати їх публікації і випустити як окрему збірку в однім томі „Українсько-руського Архива“, який отсе виходить у світ. Щоби надати сій збірці деякий систематичний характер, просвячено її головню народному сільському шкільництву в першій половині XIX в. Перша стаття про освіту духовенства у другій половині XVIII в. на місци тут стілько, що вона починаєть ся до зрозуміння духової культури тих людей, яким прийшло ся вести фактичний провід в народній шкільній освіті.

Головну частину сеї збірки займають матеріяли Ю. Кміта, вийняті з актів народної школи в Жовтанцях. Інтерес її ле-

жить передусім в ширих та енергічних заходах деяких священиків, шкільних наставників, коло закладання шкіл, й опіки над ними та в боротьбі їх з байдужністю своєї духовної со- братії. Не менше цікава тут проба наслідувати в актах російську мову. Противний зразок — пробу вжити народної мови для шкільної потреби бачимо в методиці Ів. Лаврівського, переповненій одначе страшенними польонізмами.

Обі мої збірки про стан парохіяльних шкіл в Бережанським окрузі (в кізлівським і бережанським деканаті) ма- ють нам незвичайно сумні відносини в тій частині краю. Не- дбалість духовенства, бідність і темнота селян і — що дуже важне — систематична опозиція доміній, обов'язаних до пев- них prestaцій шкільних, не дають не то розвинути ся школі, а то й народити ся. Сумно стає прочитувати з року на рік, з де- сятка не десяток ті самі скарги візитаторів, про брак поступу, а навіть просто упадок шкільництва. І якже дивувати ся тій нужденній „весні“ нашого народу в 1848 р., коли його маса розпоряджала такими культурними засобами! Ще в 60-их ро- ках XIX в. було в Галичині якраз тільки народніх шкіл і шкільних дітей як у Чехії в 80-их роках XVIII в., а на порозі XX в. серед української людности було не менше 80% неписьменних!

Останній відділ Ів. Кревецького дає кілька загальних оглядів стану (лишого) народного шкільництва в Галичині, зро- блених центральним урядом, та кілька причинків до історії націоналізації східно-галицької народної школи (доси в поло- вині польської) в останніх роках пятого десятиліття.

Очевидно всіх сих матеріалів ще за мало, щоб ви- робити собі докладне понятє про стан та успіхи народної школи в Галичині, їх треба збільшити і посунути хронологічно до 1867 р., коли то управа народнім шкільництвом перейшла від церковних властей у світські під проводом Краєвої Шкіль- ної Ради. Архиви державні і церковні дадуть в тім напрямі ще дуже багато.

У Львові 28 марта 1909.

С. Томашівський

ЛОХИБКИ.

<i>Сторона:</i>	<i>Рядок з гори:</i>	<i>Має бути:</i>
1	9	в однім разі <i>кандида</i> т був
1	17	<i>scientiarum</i>
3	21	<i>to</i>
3	33	який
4	22	другого
11	31	uchyleniu od szkół młodzieży większej ..
12	9	przedłożono
13	12	względnym
14	18	który z diaków
15	6	które
19	3	swemu
22	14	oznaczonych
28	3	będą... znajdą
33	27	1848
34	9	odpowiadając
47	35	królewskim
49	9	dotychczas
55	13	dzieci
61	16	obowiązków
61	26	naywiększym
100	3	4-ch tygodniach
100	7	lud
160	11	1845
160	21	Litatyn
163	7	Byszki
188	33	Rechnen.

І. Шкільна освіта духовних кандидатів

в рр. 1756—1788.

Подав

Др. ІЛЯРІОН СВЕНЦІЦКИЙ.

Кандидат на священника мав предложити свідоцтво набутого образования. Свідоцтва сі оставали в актах консисторії і дійшли до наших часів в числі 74 за 1756—1788 рр. З них довідуємо ся, що наша молодіж (*ritus graeci*) ходила до шкіл: єзуїтських в Самборі, Станіславові, Барі, Каменці Под., Львові, Винниці; піярських в Золочеві; бернадинської в Збаражі; василиянських Кременці, Володимирі, Шаргороді, Гощові, Бучачи, Гумани, Дрогобичи, Любарі, Острозі і Винниці — а навіть в однім разі був на університеті в Кракові (1768 р.). Училися в тих школах: латинської граматики 2, синтакси 2, поетики-риторики 39, філософії 20, логіки-метафізики-математики-фізики 7; тільки дякував у василиян в Коржівцях Іван Волошинський, а Іван Лукашевський був 1 рік студентомправа в Кракові. До наук прикладали ся вони *mediocriter satis diligenter*, або виказували *sufficientem scientiam fructum*, хоч не всі повний курс. Були такі, що вже по кількох місяцах (*aliquot mensium spatio*) просили видачі свідоцтва, хочачи перемінити спосіб життя. Інші по кількох літах зголошались за свідоцтвом; тоді шкільні власти тільки посвідчали, що власник свідоцтва ходив перед таким то часом (і перед 7-и літами, Львів 1768) до школи, *non sine fructu*, або „*był z liczby składających klasę V*“.

З деяких свідочств довідуємо ся, що дехто доходив в 8 літ до класи VI-ої, бо в 10 літ до філософії.

Свідочтва писали ся переважно по латинськи на чвертках паперу, рідше в формі грамоти. Деякі школи, як єзуїтська львівська (від 1766 р.), василиянська в Шаргороді (від 1772 р.) і Бучачи (від 1778 р.), піярська в Золочеві (від 1781 р.) — уживали і друкованих бланкетів. По польськи видавали свідочтва василияне в Любарі і Острозі, а по 1781-ім р. і єзуїти в Каменці Под.

На обичайність давали шлільні власти добрий позір, хоч уміли деколи і виправдати молодого „проступника“. Свідчить про се свідочтво Гавріїла Порубиновського, що був видалений з шаргородських шкіл за участь в бунтах (чи 1768 р.?), потім оправданий, коли дохіджене виказало його невинність.

Ось чотири такі свідочтва :

1. Omnibus Praesentes Lecturis Salutem in Domino. Cum D. Alexander *Jurkiewicz* ¹⁾, alio se e nostris transferat scholis, testamur illum navasse operam scholae Syntaxeos Anno 1-mo *in illaque mediocriter profecisci*. Nihilque dissonum bonis moribus, ac Legibus schotasticis egisse, quare Illorum gratiae ac Respectui, ad quos pervenerit, commendatum esse cupimus, petimusque, in quorum fidem has Literas manu nostro subscriptas ac sigillo Residentiae nostrae munitas dedimus Samboriae A-o 1756. Die (невиповнено) *Joannes Grodzicki S.J. Scholarum Praefectus mp.*

2. Testamur Rdum Dnum Gabrielem Porubinowski olim Philosophum Scholarum Szarogrodensium in nihilo notatum fuisse, praeterquam quod Motoribus Seditionis tunc factae se associaverit, ideoque punitus et a Scholis alienatus fuerit, posteaque toto negotio exactius perpenso minus peccans deprehensus Literas testimoniales e Nostris Scholis obtinuerit. In quorum fidem has ei Literas manu nostra Subscriptas, et Sigillo Scholarum Szarogrodensium munitas dedimus Szarogrodi die 8-va Aprilis VS. 1776 Anno. Pr. Paphnutius Szczeblinow-

¹⁾ Скісними буквами наведені слова виписано рукою префекта школи.

ski Ords. S. B. M. Praefectus Scholarum Szarograd. (Лякова печать з королівською короною: Pieczęć szkół Szarogradskich). Sub tempus Inquisitt. produxitt B. Matkoski mp.

3. Lecturis salutem et debitam Venerationem. Po dopełnionym Edukacyi swoiey czasie Zabieraiąc się do innego za szkołami Życia sposobu Igm. Pan Tomasz Oczarowski ma odepnie Zaswiadczenie, iż bawiać się u szkołach Lubarskich od Roku 1773 doszedł do klasy siódmej to iest Filozofii, w ktorey Lat dwie przebywszy postemppek z dawanych w tey klasie umiejętności uczynił nieposledni. W obyczajynosci przez czas cały bawienia w Lubarze był niewykroczoneym. Zasłużył przeto sobie, abym u czytających te moje zaswiadczałne pismo łaskawych dla zaswiadczonego dopraszał się względów. Co gdy wykonywan ważność Pisma ninieyszego przycisnieniem pieczęci szkolney i podpisem ręki moiey umacniam w Lubarze Dnia Czwartego Wrzesnia 1778 Roku. X. Hipacyusz Kuchalski Bazylian szkół wojewodskich Lubarskich Prefekt mp. (Печать я. в. тиснена в папері, без ляку).

4. (Стемпель: 1 Gr. Sr.) Ian Aloyzy Wrzeszcz Kanonik Katedralny Kamieniecki Rektor Szkół Kamienieckich Podolskich. Wiadomo czyniemy komu te wiedzieć należy, że JPan Jan Koprowski był w szkołach naszych Lat 8, doszedł do Klasy VI, postąpił w Naukach wymowy *nadmiernie*¹⁾, Matematyki *miernie*, Fizyki *nadmiernie*, Prawa *nadmiernie*. Okazał dowcip y Poietność *nadmierną*, Pilność *takąż*, Obyczajność *dobrą*, Stosowność do Praw y rozrządzeń *należytą*. Dałiśmy Ninieysze Zaswiadczenie Dnia 4 Miesiąca września Roku 1784 w Domu Nauczycielskim w Kamieńcu przy wycisnieniu Szkół tychże Pieczęci. M. Ma. Kasprowicz Praef. Fizyki mp. (Печать саджею з королівською короною: Pieczęć szkół Kamienieckich).

Свідoctва ці були видавані на підставі учительських клясових катальогів, один екземпляр яких з тернопільської колегії заховав ся до наших часів в бібліотеці Народ-

¹⁾ Скісними буквами наведені слова вписано рукою Каспровича.

ного Дому у Львові (рукп. Ч. 241) п. з. *Catalogus Syntacticorum 1743—4*).

Окрім сих, так сказати-б, формальних шкільних свідочств, предкладали кандидати духовного стану ще інші, більше вимовні про їх поступи в „науці“. Були се свідочства батьків і комісій, що віддавали в науку такому бувшому (звичайно недокінченому) ученикови якої колегії хлопців в науку. Бакалар учив протягом року дітей грамоти, рахунків й інших предметів елементарної науки, писарував, дякував, оправляв книжки, деколи і списував книги — все дуже дешево, (про се свідчать многочисленні записки на полях рукописей — хоч бй тільки одних львівських: Народного Дому, Петрушевича, Ставропігії, Церковного Музею — вже описаних) — а під кінець року збирав батьків громадян і комісію духовну на іспит дітей. Учнів пробували з катехизму, руської граматики, часословця, псалтирі, букваря, латини, числа, писання на таблиці і папері — і вписували їм нотки, яких правдивість стверджували батьки підписами в рубриках своїх дітей, а комісія в загальній оцінці поступу учителя в навчанню учнів. Тут зразок такого документу: (*Диви стор. 6 і 7*).

На обороті друго примірника сеї табелі читаємо:

Ja nizey podpisany zaswiadczam, jako Bazyli Dobrohorski Kleryk Pedagog w Szkole Dekanatu Ploskirowskiego przy Cerkwi moiey Parochialney Ihnatowieckiej od zaczęcia oney Pedagogii nieodstępnie, pilnie, trzezwо przy należyтым statku z wielkiem pożytkiem Uczniow swoich, będąc onym przykładem pobożności y wzorem obyczajności Funkcyę swoią Pedagogialną do ninieyszego Examinu sprawował: Nauki Katechyzmową prostym stylem ¹⁾ dla Dzieci, y nakształt Kazania dla wszystkiego Ludu, tudzież razy kilka kazania formalne w Dnie Świąteczne z pochwałą słuchających miewał. W Cerkwi nie tylko w Dnie Niedzielne y Świąteczne, ale nawet y w dnie powszednie na Nabożeństwie rannym Mszy S. y Nie-

¹⁾ Гл. моє „Описаніє иноязычныхъ и новѣйшихъ карпато-руськихъ рукописей“, Львів 1905 ст. 18—20.

²⁾ Значить в матірній мові.

szporach znajdował się, gdzie znajdując się przez czytanie y śpiewywanie razem z Diakami w Ustawie Cerkiewnym exercecytował się. Na Examinax Przedemną bywał y wszystko należycie wypełniał do czego był obowiązany. In quorum fide... Datt. w Jhnatowcach Die 1 Mens. Maji 1788 A-o v. S. A. Trochliński Dziekan Płoskirowski mp.

Що ще більше можна вчитати з сеї табелі, про се згадував я давнійше в замітці „З життя старої школи“ (Записки Н. Т. ім. III. т. 78 ст. 172—4) з приводу такоїж табелі українського клерика-педагога Григорія Татоміра з Дунайгороду 1789 р.

Щоби однак все те перебути, себто самому навчитись дечого, та інших вчити, або добивати ся духовного свячення, нешляхтичеви — простакови належало запастись грамотою вільности від свого пана дідича. Які грамоти діставали або ще в хлопячих літах заходами батьків, або вже перед самим свяченням на порученє духовних властей. Лібертація в таких разях могла бути повною, або тільки умовно-частинною, коли дідич давав вільність тільки напр. для одержання духовного свячення.

Ось кілька образців таких грамот:

6. Antoni z Olbrachcie na Zborowie, Miastkowie, Pieniakach, Budyłowie, Utoropie y Hansku Bielski, Łowczy Nadworny Koronny. Wiadomo czynię komu o tym wiedzieć należy: iż Pracowity Nicetas Tarajczuk Poddany moj Rohiński pragnąc w stanie duchownym służyć Panu Bogu upraszał mnie o libertacye z Poddaństwa y na ten koniec starszych Duchownych pokazał rekomendacyę. Ja więc przychyłaiąc się do Prośb iego umyśliłem dać uwolnienie z Poddaństwa, iakoż w samey rzeczy daię mu w ten sposób, iż go uwalniam od wszelkich powinności y robot, y wszelkich Poddaństwa dotyczących się obowiązków, do których tegoż Nicetę Tarajczuka nie tylko ia, ale nawet y Sukcessorowie moi pociągać nie mają. Gdyby iednak quo casu namieniony Nicetas Tarajczuk odmienił wokacyą swoją, y w Swieckim zostawać chciał stanie, y natenczas Libertacya ninieysza mieć będzie moc swoją, i zawsze ważną być się ma, nie tylko aby wyż-

5. Tabella dowodu Aplikacyi Bazylego Dobrohorskiego Kleryka
w Szkole Dekanalny przy Cerkwi Jhnatowieckiej Tytułu Prze-
Mies. Maia

Imiona y Nazwiska Uczniow	Ile ma kto- ry lat	Jakiey kondycyi	Jakiego ob- rządku	Zkąd rodem	Jak umie katechizm	Jak grama- tykę ruską	Jak czaso- słowiec
Jan Krukielnicki	9	Szlachcic	Grec.	z Ihna- towiec	Należycie	Bardzo dobrze	—
Antoniy Jurkowski	19	"	Łacin.	"	Dobrze	—	—
Jan Małaiewski	10	"	Grec.	"	"	—	—
Adam Małaiewski	7	"	"	"	Miernie	—	—
Ignacy Kretewicz	11	"	Łacin.	"	Dobrze	—	—
Tomasz Bukowski	11	"	"	"	"	—	—
Jędrzey Bukowski	9	"	"	"	Niegorzy	—	—
Mikołay Żalinski	13	"	"	"	Dobrze	—	—
Jakób Szszycki	15	"	Grec.	"	"	—	—
Jakob Czarnecki	6	Siedla- rzów syn	Łacin.	"	początki kat. umie	—	—
Jakub Demkow	13	Prostey kondycyi	Grec.	"	Dobrze	—	zaiakli- weczyta
Jan Pasieczników	8	"	"	"	Miernie	Dobrze	Miernie
Leo Wasyliszyn	10	"	"	"	"	"	—
Nazar Jackow	11	"	"	"	Dobrze	"	—
Emanuel Kłoczyszyn	12	"	"	"	Miernie	"	—
Andrzej Kowałow	7	"	"	"	Jakoż kolwiek	Slabizuię dobrze	—
Grzegorz Łuckow	9	"	"	"	Dobrze	"	—
Marcin Mielników	9	"	"	"	Miernie	Slabizuię należycie	—
Szymon Woytiuczkw	9	"	"	"	"	Miernie	—
Jan Bahriow	13	"	"	"	Dobrze	—	—
Mikołay Skoryński	14	Kondycyi Diakow- skiey	"	"	"	—	—
Adam Skoryński	12	"	"	"	"	—	—
Xenia Skoryńska	9	"	"	"	Miernie	Dobrze	Dobrze

Vidi Petrus Episcopus: suscipiatur pro instructione ad Seminarium.

Pedagoga w Edukowaniu nizey wspomnianych Uczniow swoich mienienia Pańskiego przez Examen Publiczny okazanego Roku 1788 w. S. K.

Jak Psal- terz	Jak Ele- mentarz	Co umie z łaciny	Jak ^{co} umie z Liczby	Jak pisze na tablicy	Jak pisze na Papierze	Imiona y Nazwiska Oyców lub Opieku- nów Uczniow
—	Dobrze	Zaczął Gram. łacin.	Umie Nu- meracyi Addycy	Do- brze	—	Michał Krukienicki
—	na Xiążkach Polskich do- brze czyta	—	umie dobrze	—	Już niskim Arakterem dobrze pisze	Johanna Jurkowska mp.
—	miernie	—	—	—	Grubym Arakterem	Alexander Małaiew- ski
—	Slabizuie dobrze	—	—	—	—	Grzegorz Kretewicz +
—	Dopół czyta dobrze	—	Nume- racya	—	—	Tomasz Bukowski +
—	Slabizuie miernie	—	—	—	—	Alexandra Żalinska +
—	Slabizuie miernie	—	—	—	—	Stefan Szeszyski +
—	Czyta niezgorzy	—	—	—	—	Józef Czarnecki +
—	na Xiążce czyta dobrze	—	Umie Nu- meracyę y Addycyę	—	Grubym Arakterem dobrze	Demko Słobodzianik +
—	Slabizuie dobrze	—	—	—	—	Fedko Pasiecznik +
Mier- nie	—	—	—	—	—	Wasylicha Czyliczy- cha +
—	—	—	—	—	—	Jacko Szewcow zięć +
—	—	—	—	—	—	Maria Kłoczycha +
—	—	—	—	—	—	Tymko Kowal +
—	—	—	—	—	—	Wasył Mielnik +
—	—	—	—	—	—	Iwan Wiytiuk +
Do- brze	—	—	—	—	—	Jan Bahrij +
—	—	—	Numeracyę Addycyę y Substrak	—	Już drobno pisze dobrze	Jan Skoryński mp.
—	Dobrze	—	5 Num. umie N. A. S. W.	Do- brze	Miernie	Diak Jhnatowieckij
—	—	—	—	—	—	—

rzeczonemu Nicecie Tarajczukowi uczyniło łatwość do dostąpienia Stanu Duchownego. Na co dla większey mocy uwolnienie te własną podpisuiąc ręką, pieczęci rodowitey stwierdzam przycisnieniem. Datt. w Zamku Pieniackim die 6. Augusta 1778 Roku. Antt. Bielski ŁNK. mp. (Лякова печатка).

7. Fryderyk Jozef Hrabia na Wołoczyskach, Korabczajowie y Berszadzcie Moszyński, Sekretarz wielki wielkiego Xsięstwa Litewskiego, Rady Nieustaiącej przy Boku J-oKMci Konsylarz, Generał Maior Woysk Koronnych Szlacheckiego Korpu a Kadetow J-oKMci y Rzeczypospolitey Vice-Kommandant, Wokolnicki, Lipnicki y Krolowiecki Starosta, Orderow Orła Białego Świętego Stanisława Kawaler. Wiadomo czynię komu o tym wiedzieć będzie należało: Iż maiąc wzgląd na Pracowite usługi Nieboszczyka Jana Hrehorczyka, w kluczu moim Korabczeiowskiem przez Lat kilkanaście Przysiężnego, Syna Jego Konstantego do stanu Kapłańskiego zabierającego się, od Poddaństwa uwalniam, y Kapłanem tylko być pozwałam, zawdzięczaiąc szczegulnie Wierność nieboszczyka Oycy Jego. Datum w Wołczkowcach Die 27. Fbris 1782-do Anno. FJMoszynski starosta (лякова печать)

8. Лібертація Івана Снігурського 1786 р. — Maciej z Brzezia Lanckoroński, Woiewoda Braclawski, Orderu Orła Białego Kawaler, Świętego Państwa Rzymskiego Hrabia, Wodzistawia, Zakliczyna, Melsztyna, Jagielnicy, Zwańca etc. Dziedzie. Wiadomo czynię... iż przychylaiąc się do prośby Maryany Sniurskiej Obywatelki Miasta Zwańca dziedzicznych Dobr moich, tudzież z względu na wysługi iey w Domu moim czynione, Syna wspomnionej Maryanny Sniurskiej, imieniem Jana, uwalniam na zawsze od Poddaństwa, a takowe uwolnienie dla wiary y ważności, własną ręką podpisuiąc, herbową stwierdzam pieczęcią. Dan w Zamku Dembninskim dnia 27 Miesiaca Wrzesnia 1786 Roku. — Maciej Lanckoronski WB. (Лякова печать).

9. Z Prus Jwo Dulski, Porucznik Batalionu Fizylietrow Artylleryi Koronney, Pan y Dziedzie Wsi Karpowice.

Uwalniam Teodora Bogackiego syna Pracowitego Bohatyrczuka poddanego wsi mojej Dziedzicznej Karpowice z Poddaństwa, czyniąc go Wolnym zostania lub wyjścia z teyże wsi, nie tylko temuż Teodorowi Bogackiemu lecz y Jego Potomkom ma służyć na zawsze, przeto Ja nadając mu te Prawo Wolności obowiązuję moich Sukcessorow żeby miał dla siebie od nich nie przełamane, jako stwierdzone Pieczęcią y Ręką moją własną. Datt. w Białym Stoku die 11 Marca 1787 Roku. (Лякова печать) Z Prus Przygonia Jwo Dulski.

Маючи такі документи кандидат духовного стану став перед духовні власті і просив прийняти його до свячення. Духовна комісія з кількох екзамінаторів або й одного питала кандидата з богословських предметів і видавала йому свідоцтво, найчастійше дуже загальної форми, на невеличкім обрізку паперу, в роді ось таких:

10. a) Andreas Joachimowicz in ord. ac Consensus examinatus Capax, Syntaxim se frequentasse asserit. I. Osławski, A. Piasecki — do Belzca. 6) Examinavimus Joannem Zauszkiewicz Rhetorem, qui ad quaestiones Catechetico-Dogmaticos intelligibiliter respondit, ad Casisticas principales non potest, desiderat concensari ad aliquod vacans Beneficium. Datt. Radomysliae Die 27 Junii vs. 1777 a-o. Thomas T. Suszycki Instructor mp., Simeon Zołkowski Ex 6. Juli mp. ad Beneficium Martynow. S. Mikołaja w Morunsku in Decanatu Czehrynensi. b) Leopoli 13 Junii 1778. Elias Walawski aspirans ad statum Spirituale... Adtenus tam sclavonico Jdidiomate quam Polonico scripsit in praesentia mea, nescit latine sed examinatus multoties inventus est ex Theologia morali sclavonice resolvebat questiones satis bene actu et realiter capax reputatur ad Consensus testor praesentibus Zołkowski mp.

Всі висше наведені документи переходять ся в Церковнім Музею у Львові.

II. Народна сільська школа в Галичині в рр. 1810—1824.

Подав
Юрій Кміт.

Матеріяли, подані низше, вибрано з книги: *Protocol-
lum ordinationum scholasticarum 1-um ab anno 1817 usque
1827 parochiae Żółtanecensis*. На першій картці читаємо ще
й отсей титул: *Liber ordinationum scholasticarum compar-
atus ad conscribendas varias ordinationes tam circulares, quam
etiam consistoriales. Anno 1817 pro Parochia Żółtanecensi*. По
мойому ці матеріяли інтересні тим, що впроваджують нас
потрохи в нутро школи, і дають нам пізнавати взірці, по-
яким вона була уладжена. Дізнаємо ся, яке число дітей
побирало науку в найгорячіший час заходів про школу.
Окрім того в сих матеріялах кидають ся в очи ще отсі дві
річі: байдужність населення до школи і мертва, бездушна
формалістика шкільних керманичів. Довгий час довгим
шнурочком тягнуть ся часті нарікання на неходжене дїтво-
ри у школу, значить, заснованій школі не доставало того,
що привязувало би до школи, що викликало би заінтересо-
ванне, ба та того сполучника не було навіть між церквою
і громадою. Клясичний приклад маємо в відповіді домінії
з 1824 р. на внесену просьбу що до побудовання школи
в Жовтанцях: „Громадській старшині і церковним прові-
зорам приказано кількома наворотами, аби зараз проганяли
людей з шинків і домів до церкви і костела, коли вчують
дзвони на богослуженне і катехизм; а запитувані кілька
разів про вислід сього приказу однодумно відповідають.

що прогонюють з шинків і приватних домів до костела і церкви. Зволить отже о. парох подати неслухняних по іменах і прізвищах а певно дістануть ostrу догану, а коли догана не матиме успіху, будуть покарані арештом або тілесно“. Прошу зважити, що так діяло ся в селі одного з найдіяльнійших людей, який справді проявляв незвичайну пильність і ревність у твореню і розвитку шкіл. Що-ж то мусіло бути по інших місцях, де духовні дбали тільки про себе, а не про способи, якими-б приєднати людей до школи! Зрештою циркулярні уряди не дуже спішили ся наганяти „неслухняних“ до школи, бо заєдно зазначається в розпорядженнях: а коли би циркулярні уряди не схотіли зайняти ся тою справою, то подавайте до дозорної повітової шкільної управи — на тому й кінчило ся. При візитаціях більше пильновано зверхніх форм, як от: протоколів, катальогів і т. д., ніж самого навчання (диви куренди з 24 серпня 1818 і 21 червня 1823). Ся формалістика вбивала діло в самих починах; вона мабуть викликала антагонізми між дяковчителями, вченими по „інструкції“ і тими, що не хотіли нагинати ся до формальностей.

Жовтанці належать до перемиської єпархії, куликівського деканату (жовк. пол. повіт).

1. *Обіжник консистора про помічників до навчання дітей в дуже віддалених та недоступних місцях. 14 липня 1810.*

Dekret od najwyższej nadwornej kancelaryi r. b. d. 15 Lutego 1810 N-o 2250 do wysokich rządów krajowych wydany dowodzi, że n. i. najwyższy monarcha z doniesienia biskupow zgodnego powziół wiadomość, iż nadto wiele dzieci po parochiach do szkół zdolnych do tych na nauki nie uczęszcza, pomienionemu uchylonieniu od szkół młodzieży nie większej nie czyni przeszkody, tak po niektórych miejscach odległość znaczna od szkoły, tudzież zawczasie użyta młodzież do usług bywa gospodarza w służbie będącey do szkoły nie wysyłaia, albo też nawet rodzice sami osobliwie w lecie sobie dzieci do różnych robót obracaia i do pasienia bydła zażywaiąc, one uchylaia od szkoły, zatym wysokie rzady kraiove pod dniem 16 stycznia 810 N-o 224 urzędow cyrku-

larnym wydały w tej mierze stosowne instrukcye. Ponieważ młodzieży w takowych położeniach zostający, które od szkół parafialnych są odległe, albo zła, niebezpieczna droga, osobliwie w zimie do szkół przechód nadto trudny, albo wcale niepodobny czynią, a w okolicach tych teży młodzieży mieszkania, albo w publicznych tegoż podług rozmiarkowania przepisanej szkoły parafialne wystawione być nie mogą, doskonalenia opuszczać nie należy, więc n. monarcha rozkazać raczył, żeby pomiarkowano i naywyszey instancyi przełożono, ażali w takowym przypadku nauczycielom naybliższym z funduszu szkolnego płatni pomocnicy nie mogli być dodani, którzyby do odległych okolic parochyi młodzież nauczali; co się tyczy młodzieży od swych gospodarzów, albo od własnych rodziców w chodzeniu do szkół na naukę czynionych przeszkód, n. monarcha rozkazać raczył, żeby napotem podług przepisów żaden pastuch w służbie nie mógł być przyjętym, iesli zaświadczenia od swego cenzora nie okaże, iż publicznie w szkole był w religii wydoskonalony, tudzież dobry dał na examinie swoiey doskonałości w tej mierze dowód, podobnie każdy, który ubogie sierotę 10, 13 lecih, albo inne do szkół niezdolne dzieci do usług przyimie, ma być obowiązany takowe przed, albo po południu do szkoły posyłać, który to obowiązek na potem szczególnie do niedzielnych szkół ma się rozciągać; równie te dzieci, które paszą cieleta albo gęsi, w szkole po południu od 1 do 3 godziny, a potem zaś na niedzielnych naukach znajdować się obowiązane. Stosownie do pomienionych instrukcyi cyrkularnym urzędem iest nakazano:

1-o. Po wszystkich miejscach, gdzie szkoły parafialne znajdują się, albo gdzie przynajmiej dusz starownicy mieszkają, co mocą tego iest onych głównych powołania obowiązkiem, żeby lud pastwie swoiey powierzony w religii doskonalili, mają na to nalegać bez zwłoki i usilnie, żeby podług naywyszych przepisów dzieci do nauki zdolne i młodzież do szkoły parochialney chodziła, nauki, które paroch o religii opowiadać będzie, z pożytkiem słuchała i tak w iednym, iak i w drugim przypadku przepisany examen zdawała.

2-o. Wszystkim dominom, gdzie ieden, albo drugi przypadek wydarzy się, ściśle ma być nakazano, żeby stosownie do naywyszych przepisów postępowały i usilne starania przy-

kładały, aby one od wszystkich obywatelów onych państwa okręgu dokładnie zachowano, które naynowsze rozkazy i wysokich krajowych rządów rozporządzenia z tym dokładem z strony konsystorza obwieszczają się, że do osiągnięcia najwyższego oycowskiego zamiaru:

a. Dusz starownicy, mianowicie ci, którzy w takich okolicach, gdzie szkoły parafialne nie znajdują się, zostający, podług powołania obowiązku swojego młodzież religii pilnie nauczać i na te baczne oko zawsze mieli, iżby się żadne dziecię do nauki zdolne od szkoły nie uchylało, a postrzeżone, że się w godzinach przeznaczonych na naukach nie znajdowały, względem urzędem cyrkularnym donieść, żeby opieszale w uczęszczaniu do szkoły zmusić, a obwinionych ukarać można niemniej.

b. Przewielebni imci xx. dziekani o najwyższej woli monarchicznej dusz starowników sobie podległych uwiadomili, jako też najpilniej rozpoznali i konsystorzowi donieśli, ażali nauczycielom szkół parochialnych dodanie pensionowanych pomocników do nauczania w rozległych, odległych i niedostępnych miejscach i w iakowej liczbie mają być ustanowionemi. Na ostatek:

c. Jeżeliby oprócz wymienionych przeszkód względem prowadzenia młodzieży i dzieci do szkół parochialnych inne iakowe wiadome były, one niezwłocznie razem z wyszczególnieniem i środków, któremi by tym przeszkodom zapobiedz można, konsystorzowi donieśli.

Dan w Przemyśle dnia 14 Julii 1810. Teodor Fedynkiewicz.

2. *Заява громадян з Жовтанець про удержанє школи. 26 марта 1816.*

Niżej podpisani parafianie Żółtanieccy chętnie przychylając się do woli i uchwały n. monarchi przez wysokie rządy krajowe pod d. 8 grudnia 815 N-o 31365 najprzywielebniejszemu konsystorzowi naszemu względem usilnego przyłożenia się do zaprowadzenia szkólek parafialnych, triwialnych w oyczystym ięzyku, oznaymiony, nam zaś za pośrednictwem tegoż n. konsystorza przez miejscowego imci x. parocha szczerze oświadczony w miarę szczupłych majątków naszych dla

pomnożenia funduszu nauczyciela parafialney szkółki naszey w pieniądzach 48 złt. pol., 1 korzec żyta, ieden korzec ięczmienia, 1 korzec owsa.

Dan w Żółtańcach dnia 26 Marca 1816.

Coram me dominicali repraesentante — Adalbertus Solecki. Stefan Szary, wóyt +; Iwan Czaban, przysiężny +; Wasyl Czaban do. +; Iwan Charyna z Gromadz +; Daniło Hupało do. +; Fed Filistyn do. +; Ilko Zwir do. +; Pawło Litwin do. +; Jacko Adamow do. +

3. *Обіжник деканату про дяко-учителів. 9 квітня 1816.*

Ponieważ podług zarządzenia jw. konsystorza diacy w dekanacie znajdujące się pilnemu dozorowi i czuwaniu miejscowego dziekana są poruczeni i tym końcem urząd dziekański przekonawszy się o szczególnych zdolności niektórych w konsygnacyi summaryczney za nauczycielów szkolnych kwalifikował, należy przeto ninieyszemu urzędowi zupełną mieć wiadomość o stanie ich życia, mieyscu przebywania i aplikacyi. Jeżeliby więc których diaków dotychczas w dekanacie znajdujących się przypadkowo lub przez ciężką chorobę do sprawowania swoiey funkcyi nadal stał się niezdolnym, albo gdyby zmarł, lub z iedney parafii do drugiej tu teyszego lub innego dekanatu, albo i diecezyi przeniósł się, o tym każdy wx. paroch lub kooperator natychmiast rzetelniey dokładne relacye urzędowi dziekańskiemu przedłożyć będzie obowiązany. Rozumi się tu przez się, iż nowo przybyli diacy dotąd nie mogą od parochów i parafianów być akceptowanymi, dopoki przed mieyscowym dziekanem o swej zdolności i obyczajności nie udowodnią się i od tey przyzwoitey rekomendacyi od tey owej parafyi nie odbierają. Ninieysza dyspozycya aby była w protokół mieyscowy rozporządzeń wciągniona i od szczególnych wwxx. parochów i kooperatorów należyście wykonywana, zaleca się.

Nahorce d. 9 Kwietnia 1816. B. Błoński, dziekan kuliowski.

4. *Обіжник деканату про закладанє шкіл та про збільшенє фонду на них. 8 мая 1816.*

Stosownie do zarządzenia jw. konsystorza na dekretów wysokich krajowych przedłożą wwxx. parochowie y koopera-

torowie swemu ludowi parafialnemu zaraz po odebraniu niniejszego rozporządzenia wolę i uchwałę n. i naylask. monarchy względem instytutu chwalebnych szkótek parafialnych, triwialnych w ięzyku oyczystym, a oraz pobudzą ich do pomnożenia funduszu na rzeczone szkółki, wystawiając im:

1-o. Dobrodzieystwa, która z skutecznie zaprowadzonych szkótek na nich samych, ich dzieci potomstwa spływać będą. W tey mierze zasięgną wielebności wasze informację z przedłożień niniejszego zarządzenia sub litt. A B C D. Tym sposobem przekonawszy o dobrodzieystwach szkótek parafialnych wynikających zachęca.

2-o. Do pomnożenia funduszu szkótek w mieyscach pobytu pobożności i dobroczynności stawiać przed oczy, że wszystko, co mamy, z woli Bożej odebraliśmy, a przeto tak znacznego, iak i nayszczupleyszego maiątku doczesnego nie jesteśmy właścicielami, lecz tylko szafarzami, a ztąd wynika, że Bóg chce, byśmy maiątkiem naszym dobrze zarządzali, co uczynimy, gdy choć małą cząstkę jego na pomnożenie chwały Pana Boga, zbawienie dusz naszych własnych i potomków naszych obrucimy i wystawić im można, że brak edukacyi czyli oświecenia w ich dzieciach, nierównie im większą szkodę i uszczerbek przynosi, gdy bowiem wiele dzieci nie mając oświecenia o religii i iey obowiazannościach, chwytaią się za młodu rozlicznych z tych namiętności i występków, iako to: złodzieystwa, hułtaystwa, wszeteczeństwa etc., przez co nie tylko swych własnych rodziców z maiątku niszczą, zdrowia im uymuią i wiek skracaia, lecz i innym sąsiadom i bliżnym też same przykrości wyrządzaia, przez co nie na dobrze doczesnym, lecz i wiecznym zbawieniu wraz z nimi cierpieć musimy.

3-o. Ilość rocznie deklarowaney kwoty pieniężney lub daniny w naturze tak od dominiów, iak i od parafian szczególni dusz starownicy nie tylko w szczególney każdej parafyi tak główney, iako i filialney wykazach w tyczących się rubrykach opiszę, lecz i rejestra szczególnych dominiów i parafianów po imieniu i przezwisku wraz z ilością ofiarowaną urządzają i takowe w swych aktach pilnie zachowaią; nienieyszemu zaś urzędowi tylko ogólną deklarację kwoty pieniężney lub daniny w naturze stwierdzoną podpisem dominiów, ieżeli do-

minialna, woyta zaś i trzy lub cztery ludzi z gromady, i jeżeli gromadzka będzie deklaracya, wraz z wykazami i przedłożą; uważać tu należy, ażeby niemniej nie było w deklaracyi, iak będzie w rubrykach wykazu opisano, dawniejsze kondycyje na utrzymauię diaka w rubrykach dotyczących się rzetelnie opisane bydź mają.

Nahorce wielkie dnia 8 Maja 1816. B. Błoński, dziekan jeralny kulikowski.¹⁾

5. Обіжник деканату про інструкційну школу дяків у Жовтанцях, порядок навчання та про вивінованє. 25 червня 1817.

Stosownie do oryginalnie załączaney uchwały jw. konsystorza względem ustanowienia szkoły instrukcyiney dla diaków w Żółtańcach wzywają się wwxx. parochowie i kooperatorowie do czynnego współdziałania w sposób następujący i zaraz po odebraniu niniejszego obwieszczenia zainformują ich wielbności swych diaków o sposobie, czasie i porządku przedsięwziąć mającey instrukcyi w Żółtańcach.

1-o. Sposób wciągnięcia się do szkoły instrukcyiney do powzięcia potrzebnych wiadomości, na nauczyciela szkolnego ma nastąpić przez metrykalizacyę od urzędu dziekańskiego wydane. Ta zaś metrykalizacya iedynie tym tylko będzie udzielona, którzy dobrym zaświadczeniem z obyczayności od swego parocha lub kooperatora złożyć się będą mogli. Po odebraniu metrykalizacyi każdy za pokazaniem oney wwxx. parochowi żółtanieckiemu do szkoły instrukcyiney w czasie naznaczonym przyjętym będzie. Do szkoły instrukcyiney nie tylko diacy, lecz i ich synowie lub nezniowie mające lat 14 powyszym sposobem mogą być przyjęte.

2-o. Czas rozpocząć się mającey instrukcyi extraordynaryiney zaczyna się od 15 lipca, ordynaryiny zaś od 1 września rb. Na prelekcyę extraordynaryine mogą ci udawać (się), którym następujący zbiór siana i zboża, tudzież inne zasiłkowe środki nie staną się przeszkodą. Początek zaś września rb. będzie czasem peryodycznym dla wszystkich kandydatów do

¹⁾ При дальших актах підпис пропущаємо.

rozpoczęcia instrukcyi ordynaryiney. Przeto mogące uczęszczać na prelekcyę w czasie extraordynaryinym mają się udać przed 15 lipca rb. do urzędu dziekańskiego dla odebrania metrykalizacyi i wszyscy iednak iak naydaley do ostatniego lipca rb. dla urządzenia ustawą polityczną przepisanego porządku powinni się metrykalizować.

3-o. Porządek dla kandydatów w celu powzięcia ustawą polityczną przepisanych i do kwalifikacyi nieuchylnie potrzebnych wiadomości naznaczaia się następujące :

a. Wtorek i piątek każdego tygodnia będą dniami instrukcyinemi ; ieżeli by zaś w który z tych dwóch dni wypadły ś. uroczyste, tedy zaraz po-tym następujący drugi dzień wynadgrodzi z przyczyny chwały Bożej opuszczoną instrukcyę.

b. Tak wtorek, iako i piątek podziela się na czas uczenia czyli prelekcyę przedpołudniowe tak te, iak i owe zajmą czasu na godzin 3, a za tym za cały dzień godzin 6.

c. Przed południem zaczną się instrukcyę od godziny 8, a trwać będą do godziny 11, po południu zaś od 2 do 5 godziny.

W te godziny od wjmci x. parocha instruktora następujące przedmioty podług nanowiej uchwalonego sposobu uczenia metodyki będą przekładane i objaśniane szczegóły.

1-o. Przed południem od godziny 8 do 9 początkowy sposób uczenia młodzieży poznania liter i czytania w oyczystym ięzyku; od 9 do 10 ten sam sposób uczenia w ięzyku polskim; od 10 do 11 ćwiczenie się w ustawie cerkiewnym.

2-o. Po południu od godziny 2 do 3 sposób uczenia młodzieży pisania w oyczystym ięzyku, tak ustawem, iako i skopisem; od 3 do 4 ten sam sposób uczenia pisania po polsku; od 4 do 5-tey nayłatwiejszy sposób katychizowania z dziećmi. We wtorek i w piątek zaś o tej godzinie od 4 do 5 sposób uczenia rachunków, tak głównych, iako numerowych.

Powyszzy porządek w podziale godzin instrukcyinych ma tylko służyć do ostatniego października; od 1 zaś listopada z przyczyny znacznie krótkich dni i zimowey pory inszy porządek będzie przepisany, inne iakowe bądź wypadło urządzenia szkolne będą od czei i uszanowania godnego parocha

instruktora przez kurendę instrukcyinym kandydatom do wiadomości zachowania podane.

Tym sposobem ukształceni kandydaci z rekomendacją do instruktora i dziekana daną, będą naywyższemu diecezalnemu dozorczy szkolnemu przedstawionemi, a od tego bez wszelkiej trudności na nauczycielów szkolnych kwalifikowanymi.

Podjęta od kandydatów praca i fatyga nie będzie bezkorzystna, gdy kwalifikowani nauczyciele:

a. Staną się uczestnikami naywyższemi uchwałami wymierzoney dla nich nagrody.

b. Pozyskaią pożądane miejsca czyli tak zwane kondycye, z których niekwalifikowani uchylać się będą musieli.

c. Z swych dziesięcioletnich nauczycielstwa szkolnego zasług odbiorą te nayukontentowane wzgledy, iż w przypadku śmierci ich żony i dzieci osierociałe bez łaskawego chleba nie zostaną.

d. Wolnemi będą acz w kwiecie swej młodości od wszelkich nagabań ucisków i niespokojności, iakowe dotychczas od wielu niebacznych gromad w celu ochronienia swych synów od stanu wojskowego, a zasłonięcia się diakami częstoć wyrządzane bywały. Nareszcie przy swej nieskażoney moralności i pilnym pełnieniu obowiązków nabędą tych zaszczytów i uszanowania, które nauczycielom szkół normalnych są pozwolone. Te więc pożytki przedłożywszy wwimci xx. dziekani, parochowie i kooperatorowie swym diakom i innym w obrębach ich parochiów znajdującym się konkurentom zachęcą i pobudzą ich do tak chwalebego dzieła, które gdy pożądany skutek odbierze, sprawią sobie wwxx. parochowie nayczulsze własne ukontentowanie, zasłużą przytym na zaletną pochwałę u rządów, a nagrodę od Boga, dawcy wszystkiego.

Nahorce dnia 25 Junii 1817.

6. Обіжник деканату про вказівки для парохів при доручуванню метрикалізацій кандидатам, тобто про приєднуванє учительських кандидатів. 22 серпня 1817.

Załączone metrykalizacye N-o 7. dla diaków, którzy się zaświadczeniami złożyli, swą chęć do zwiedzania szkoły in-

strukcyiney dla nabycia potrzebnych umiejętności na nauczycielów okazali, komunikuje się ich wielbnościom tym końcem, aby każdy odebrawszy tyczącą się swemi diakowi, a oraz kandydatowi doręczył, o tey znaczeniu go oświecił i do wykonania tego, co się w niey zawiera, wzbudził, tudzież że individua tak z diaków, iak z ich synów lub uczniów, które się tu nie prezentowali, posiadają iednak zdolności i mogliby być użytecznemi do tego zbawiennego dzieła ile możliwości zachęcił i bez zwłoki z zasłużoną rekomendacją przez zaświadczenie urzędownie wydać tu przedstawił, a to tem pewniey, iż w niedostatku nauczycielów stosownie do dekretu naywyszey nadworney nauk kommisyi dat. 23 8-bris 1813 N-o 1859 sami parochowie, kooperatorowie tych obowiązek zastąpić będą zmuszeni. Ninieyszą kurendą po przeczytaniu natychmiast z resztą pozostałemi metrykalizacyami daley a daley odsyłać należy z przyczyny, że termin przedsięwziąć się mający instrukcyi już zbliża się.

Nahorce dnia 22 Sierpnia 1817.

7. Зазив деканату подавати витяги про стан парафіяльної школи. 3 вересня 1817.

Stosownie do rozporządzenia względem zrobienia ekstraktu o stanie szkoły parafialney w rok dwa razy od każdego parocha i kooperatora podawać się mającego pod dniem 19 rb. N-o 112 od jw. konsystorza wydanego, a ztąd p. 14 lipca rb. do liczby 30 w dekrete oryginalnie z załączonym formularzem i potrzebną informacją obwieszczonego zaleca się w następujących normach :

1-o. Każdy paroch i kooperator takowy ekstrakt podług wydanego formularza należycie urządził.

2-o. Rubryki 3 i 4, gdzie iest napisane imię nauczyciela, iego pilność, zdolność, obyczaje etc. z powodów, że ieszcze takowych nie mamy oznaczyć należy, reszta wszystkie rubryki stosownie do napisów powinny być opisane.

3-o. Dla ulżenia sobie fatygi można liczbę dzieci do szkoły zdolnych podług wykazu na dyspozycye pod 24 kwietnia rb. N-o 19 a ztąd wydane, zrobionych opisać i gdyż te trzy upłynione miesiące bardzo mało, a prawie żadney różnicy niestanowią, odtrąciwszy więc od summy w pierwszych wy-

kazach w przeciągu 3 miesięcy do szkoły zdolnych do szkół codziennych, gdyż młodzieży dla szkół świątecznych zdolney nie należy tu zapisywać.

4-o. Takowe wykazy z urzędownemi relacyami (w których wyrazić należy przyczyny, dla których pomimo usiłowań własnych małej nawet liczby na naukę zgromadzić nie można było) dnia 6 października rb. bez żadnego zawodu tu przedłożone być mają. Przeto dla uniknienia nie miło odpowiedzialney noty jw. konsystorza w wyroku świeżo wysłanego najwyższego nadworney komissyi szkolney starać się każdemu iak nayusilniey wypada, aby temi czasy choć kilko dzieci do zwiedzania nauki szkolney w szkole parafialney a zresztą w domu swoim zachęcił, pobudził i nakłonił. Ninieysze zalecenia po przeczytaniu i zanotowaniu iak nayrychley daley odsyłać należy.

W Nahorcach dnia 3 Września 1817.

8. *Поученє як робити поданя до домінії для заложе-
ня школи.*

Tym kommunikuie się nota, która w celu dzielnego zaprowadzenia szkół parafialnych od każdego parocha i kooperatora do względnego dominium w następującym tenorze ma być podana:

Ex officio. Prześwietney jurysdykcji państwa Żółtaniec.

Niżey podpisany stosownie do najwyższej uchwały naymonarchy zarządzeń i dekretów wysokich rządów krajowych w następujących treściach wyszczególnionych, a mianowicie:

1-o. Do zarządzenia wysokich rządów krajowych z dnia 17 listopada 796 do liczby 38898 zapadłego, których tak opiewa, że parochowie i zwierzchności z swojego powołania dla własnego dobra, własney spokojności obowiązani są przykładąć się do ukształcenia tych, których im wieczna opatrzność powierzyła.

2-o. Do dekretu, którym dla poprawy religii i obyczajności n. monarcha przez wysokie rządy krajowe z dnia 28 czerwca 817 do liczby 22994 iak nayścisley rozkazać zalecił, aby parochowie obowiązku uczenia młodzieży dopełniali, a oraz pod odpowiedzialną własną nakazuie się świeckim zwierzchno-

ściom, iżby skutecznie w tym parochom dopomagały, na tych rozporządzeniach polegając.

3-o. Do dekretu naywyższej nadworney kancellaryi z d. 15 lutego 809 do liczby 2250 zapadłym, który w wydanej instrukcyi do ck. urzędów cyrkularnych ściśle nakazuje, ażeby nawet te dzieci, co paszą cieleta y gęsi w szkole od 1 do 3 godziny codziennie, a potem zaś na niedzielnych naukach znaydowały się, co wszystkim dominiom ściśle ma być zalecono, ażeby stosownie do naywyższych przepisów postępowały, mają więc c. k. cyrkularne urzędy na to nalegać, aby podług naywyższych przepisów dzieci do nauki zdolne i młodzież do szkoły parochialney chodziła, nareszcie

4-o. Do naynowszej polityczney ustawy szkolney, która względności y stosunki dla zwierzchności i parochów względem zaprowadzenia, pomnożenia i utrzymywania szkół parafialnych iak nayprzykładniey przepisuię. Z winnym szacunkiem i przyzwoitą uprzejmością przedkładając swe sprawiedliwe żądania uprasza prześwietney jurysdykeyi o dzielną pomoc y czynne współdziałanie w punktach następujących:

1-o. Aby dzieci od lat 6 do 12 przez podpisanego podług załączoney konsygnacyi i za zdolnych do szkoły codzienney, młodzież zaś od upłynionych lat 12 do 18 do szkoły niedzielney i święteczney przez ich rodziców lub w niedostatku tych przez krewnych i opiekunów zachęcić, wzbudzić y nakłonić.

2-o. Przeszkody, które słuchaniu nabożeństwa i zwiedzaniu nauk katychezmych tamę kładę lub kłaść mogą, iako to muzyka taneczna, obrachunki i inne zabawy podczas nabożeństwa i katechizmowania z dziećmi dziać się zwykły, zupełnie znieść i na czas przyzwoity odłożyć, nareszcie

3-o. Wszystko to tak iak prawo, słusność i porządek wymaga, urządzić, dać pomoc raczyła. Ani wątpi podpisany, iż prześwietna jurysdykeya mając zalet pomnożenia chwały Pana Boga, swą własną i swych poddanych szczęśliwość naychwalebniejszym zamiarem rządu odpowiedzieć usiłuię. W tym przekonaniu zostaię i oczekuię od prześwietney jurysdykeyi pożądaney resolucyi, którey dzielnością ukontentuię i zaspokoї swą wyszą władzę z dopełnienia włożonego na się obowiązku.

Podpis parocha, dnia, m. r. s.

9. *Обіжник консистора про освіту і іспити учительських кандидатів. 12 вересня 1817.*

W celu zastosowania przepisów w rozdziale VIII. §§ 13, 14, 15, 16 polityczney ustawy szkolney zawartych tyczących kształcenia i examinu kandydatów na nauczycieli przy szkołach parafialnych stanowimy:

1-o. Dekret postanowienia na nauczyciela ten tylko pozyskać może, kto pierwey iako pomocnik pod ręką parocha i dozorem urzędu dziekańskiego przynajmniey rok 1 powinności nauczyciela pełnił i w przeciągu czasu tego zdolność, aplikacye i nienaganne ze wszechmiar obyczaje okazał.

2-o. Po dopełnieniu warunku tego złożyć mają kandydaci w każdym dekanacie examen przed dziekanem i vicedekanem w oznacznych co rocznie dniach miesiąca września.

3-o. Kandydaci po ścisłym i sumiennym examinie przez urząd dekanalny przedsięwziętym do sprawowania fundacyi nauczyciela i diaka za zdolnych uznani w tabelli podług załączonego formularza wzoru sporządzonego wykazami, przy dołożeniu allegatów, konsystorzowi zaleceni będą; mniey zdolnym dalsze doskonalenie się polecić, takowych do następującego examinu odłożyć należy.

4-o. Wzmiankowana tabella naydaley do 28 września co rok do konsystorza nadesłana być ma.

5-o. Każdego roku przedsięwzięty będzie przy konsystorzu 1, 2, 3 i 4 października examen z kandydatami wyżej nadmienionym sposobem zaleconym, za zdolnych uznani kwalifikacye na nauczyciela utrzymaia. W innym czasie żaden kandydat examinowany nie będzie.

6-o. Gdy podług naywyszych ustaw nauka w szkołach parafialnych po wsiach w oyczystym ięzyku dawać być powinna, przeto do uprzymiotowania kandydata na nauczyciela dostateczną będzie wiadomość rituału ruskiego i polskiego czytania, pisania i zasad arytmetyki, początkową wiadomość sposobu uczenia i manipulacyi szkolney, ieżeli przytym kandydat przykładnych iest obyczaiów i talentami swemi dalszego udoskonalenia się nadzieię czyni. Prawidło to dopóty trwać ma, dopoki liczba zdolnych nauczycielów się nie pomnoży; nayzdolniejszych kandydatów dostarczą za czasem teraznieysze szkoły parafialne, w których znakomita liczba mło-

dzieńców rzadkimi talentami obdarzanych szczęśliwe w nauce czyni postępy. Tych więc ukształcenie na przyszłych nauczycieli podaje gorliwym jwxx. dziekanom, vicediekanom i parochom nową sposobność połączenia zasług o dobro religii i społeczności; od prac bowiem ich temu zbawiennemu zamiarowi poświęconych rychlejszy i pomyślniejszy wzrost szkół parafialnych zależeć będzie. Postanowienie niniejsze wwxx. dziekani parochom z tym zaleceniem obwieszcza, aby przy każdej parafii wszystkim individuum, których się tyczyć może dla dalszey ich informacji i zachęcenia przeczytaniem było.

W Przemyśle dnia 12 Września 1817. F. Fedynkiewicz, wikary generalny i official. Mogielnicki.

10. *Докір деканату дяким парохам, що поручають дякам катехизацію молодіжи.*

Z pewnych doniesień urząd dziekański przekonał się, że niektórzy parochowie katychizowanie młodzieży poruczają diakom; sprzeciwiają się wręcz a) właściwemu swemu obowiązкови polegającemu na zamiarze nauczania duchownego, prócz tego b) ubliżają swey powadze i zaufaniu, które w tym razie przenoszą się do diaków, uczących młodzież religii, a przez to e) wprowadzają diaków w ambicye szczycenia się właściwem kapłanów obowiązkiem, którzy ztąd robią sobie między prostem i łatwowiernym ludem renome, że oto nie sięża, ale my nauczamy dzieci, a tak nadęci duchem pychy zdaia się prawie uchylać z pod subordynacyi kapłanów i mylnie mniemając, że są już uczonemi z przyczyny, że nieuków uczą, uchylają się samowładnie od zwiedzania prelekcyi metodycznych; d) nie mając ieszcze wiadomości polityczney ustawy szkolney, ni też posiadając zupełney umiejętności metodyki mnożą wiele szpaków i srok. Dla zapobieżenia w swych owczarniach tak wielkiemu nieładowi zwróca wahaiać się dusz starownicy napełniejszą uwagę na zamiar swojego powołania, za którego głosem gdy póydą, ani wątpie, że wszystko to, co jest bezprawnym i nadporządnym, do przyzwoitego porządku przeprowadzić usilują.

11. *Обіжник деканату з доганою для дяків, що не хочуть слухати методики.*

Zuchwałość niektórych diaków, lekkomyślność i niepoznanie powagą c. k. rządów zatwierdzonego własnego ich dobra powstaie na chwalebny zamiar i chce zniweczyć gorliwą pracę zaszczytnego instytutu kształcącego ich na dobrych diaków i oraz nauczycielów szkółek parafialnych. Czuła uwaga względnego urzędu dziekańskiego wpływając w czynność tego zbawiennego dzieła, zwraca swe sprawiedliwe reflexye na pogodzenie przewrotnych umysłów urzędownie kwalifikowanych kandydatów. Zuchwałość i lekkomyślność, iak w każdym człowieku względem enotliwych nie iest przyjemną, tak tym pewniey w tych, którzy wzorem i dobrym przykładem powinni przyświecać ich opiece i wychowaniu powierzonym, iest haniebną i naganną. O ich zaś pobycie, zaszczycie i ukontentowaniu z powziętego lub powziąć się mającego urzędu nauczyciela wynikającym wysłana ztąd pod 25 czerwca rb. do liczby 27 odezwa doskonale ich przekonać powinna. Plenne i bezzasadne są ich następujące zarzuty, że 1-o. dawniejsze diacy metodyki nie słuchali, a przecie dzieci uczyli; że 2-o. y teraz my tak potrafimy uczyć, iak ci co na metodykę chodzą; że nareszcie 3-o. można chleb ieść bez diakowstwa.

Ad 1-mum. Prawda, że dawnieysi diacy metodyki nie słuchali, lecz i to prawda, że daleko więcej umieli, iak teraznieysi po wysłuchanym kursie metodyki umieć mogą, dowodów tego są różne manuscripta, pieśni pobożne, dialogi, prócz tego wiele z nich posiadało wiadomość ięzyków łacińskiego i polskiego. Ad 2-dum. Oczywiście fałszem iest, że potrafią tak uczyć dzieci, iak uczą ci, co słuchają metodyki, bo czy może ten, co umiejętności takiey nie doskonale nabył, porównać się z tym, który swoją umiejętność, acz niedoskonale, praktyką i doświadczeniem ukształcił i użyteczną zrobił? Ad 3-um. Że można chleb ieść i bez diakowstwa, nie pewniejszego nadto, bo i ci, co usługi bydłące robią, w gromadzie chleb iedzą, lecz o iaka niestawa człowiekowi dobrowolnie poniżającemu się.

Po zrobioney tey reflexyi słuszney stanowi się to, [co] następuje:

1-o. Ażeby każdy diak, który się na kandydata dobrowolnie przez urzędową metrykalizacyę kwalifikował, metodyczne prelekcyje w dniach naznaczonych zwidział, gdyż w przeciwnym razie za pierwszy raz opuszczoney bez ważney przyczyny prelekcyi surowym upomnieniem, za drugi raz strofem 1 rynsk. na fundusz szkolny, za trzecim razem strofem 2 ryńskich na ten sam fundusz, za czwartym razem zupełnym oddaleniem z funkcyi diakowskiej bez zaświadczenia i nagrody ukaranym będzie,

2-o. Ażeby diacy, którzy metodyki nie słuchaia, żadnym prawem nie wazyli się dzieci uczyć, bo w tym razie nie nauczą ich, lecz zepsuia, a w takim wypadku parocha lub kooperatora będzie obowiązkiem dzieci uczyć, nareszcie:

3-o. Niechay się tym nie chlubią, że oto iak my porzucimy kondycye, to nie będą mieć diaków, a za tym będą nas sami prosili, nie wszyscy są tak podłego zdania, a tym bardziej, że nie w długim czasie z pomyślnie zaszczipionych szkólek pozyskamy dobrych diaków.

Ninieysze zalecenie mają wwx. parochowie i kooperatorowie swym diakom należycie przedłożyć i owych do słuchania metodyki uczenia dzieci iak naysilniey pobudzić. Aby się diacy z zaleceń tyczących się parochów nie gorszyli, każdy mający punkt honoru nie będzie żałował papieru i laku lub opłatka dla zrobienia koperty i odesłania tej kurendy do sąsiada pod kopertą.

Nahorce 15. X-bris 817.

12. *Розпорядок жовтанецької домінії назначає десятників для шкільних справ. 6 лютого 1818.*

Na zanesioną do ninieyszey jurysdykcyi rekwizycyą i dla nadosyćczynienia żądaniu wjmci x. proboszcza obrządku greckiego x. Błońskiego, parocha żółtanieckiego, naznaczaią się dziesiętnicy z strony dominium we wsi Żółtańcach iako to:

1-o. Podprzysiężnym Iwanem Czabanem z pod numeru 12: Wasyl Lauryk 19, Hryć Pryczyna 28 Fedio Lesiow 84, Andruch Keybios, Iwan Forman. 2-o. Podprzysiężnym Wasylem Drobotem 52: Mikita Kuk 62, Lauryk Drobot 75, Tomko Adamow 81, Michał Szary 89, Michał Forman 97, Andruch

Kowalik. 3-o. Pod przysiężnym Hryciem Charyną 170: Iwan Szeredko 122, Jacko Tarach 133, Jurko Szeredko 243, Sawka Raduch 151, Iwan Hupało 84, Iwan Wychopeń 166, Michał Hołowka 177, Iwan Jawniuk. 4-o. Z części plebańskiej pod przysiężnym Mikołaiem Radach 180: Wasyl Gerbołka 191, Olexa Boyko 212, Michał Patynko. 5-o. Pod przysiężnym Hryciem Tiahło 306: Wasyl Makar 227, Ilko Żwir 245, Petro Kuk 243, Iwan Kozak 253, Iwan Maxymow 262, Seńko Duniow. Których raczy wjmci x. proboszcz w cerkwi parafialney podczas nabożenstwa całemu zgromadzeniu zalecić, iż dominium przychylając się ku tak wspaniałomyślnym dobru naywiększą pomoc przyrzeka i oraz ustanowionym dziesiętnikom iako urzędnikom gromadskim nayściśley zaleca, aby nieposłusznych i niedbałych napędzali tak do szkoły, iako i do nabożenstwa i katechizmu. Jeżeli który to wszystko za lekie sobie ważyć będzie, raczy wjmci proboszcz iako pasterz o tym relacyę, a dominium takowego skasować będzie.

Dan w kancelaryi jurysdykcyi dominikalney żoltanieckiey die 6-ten Februarii 818. F. Welde, mandatariusz mp.

13. *Обіжник консистора вказує, куди звертати ся у важких місцевих обставинах що до будови шкiл. 6 лютого 1818.*

Wysokie c. k. kraiowe rzady przyimuiąc z ukontentowaniem doniesienie konsystorza o stanie szkół parafialnych w r. 817 mocą uchwały w dnia 21 stycznia rb. do liczby 67928 usiłowania kleru w załączonym wykazie zawarte nie tylko do powszechney wiadomości przez pisma publiczne podać, ale nadto szczególnie o szkoły zasłużonym dziekanom i parochom imieniem swoim wysokie zadowolenie oświadczyć rozkazały. Zaszczytne to dla całego kleru i poiedynczych parochów wysokie postanowienie oznaymuiąc oczekuię konsystorz, że każdy duszpasterz o ważności i potrzebie szkół parafialnych przekonany i nadal z podwoieniem usiłowaniem zbawiennym dla dobra religii i zamiarom n. monarchy odpowiadać i na względy w. c. k. k. rządów zasługiwać starać się będzie. Z powodu rzeczoney wysokiey uchwały pjmci x. dziekanowi i vicedziekanowi ściśłą baczość na następujące okoliczności zalecamy :

1. Brak inwentarzy zapewniających uposażenie szkoły i niedostatek domów szkolnych były dotychczas wielką tamą do rozszerzenia nauki szkolney. Zaradzając tym potrzebom wydały wysokie c. k. krajowe rządy do ck. cyrkularnych urzędów wyrok, którego kopia ku użyciu urzędowemu duchowieństwa załącza się, gdzie więc liczba uczącej się młodzieży znakomita, gdzie mieszkanie parocha zgromadzającej się młodzieży ciągle nie obeymuie, ni też inne iakowe miejsce na szkoły obmyślonem iest, gdzie na koniec gminy od parocha wezwane w postawieniu budynku szkolnego niepokonanych doświadczają trudności, tam paroch przedkłada potrzeby budowlı szkolney względemu urzędowi dziekańskiemu, lub wkrótce postarać się mającemu powiatowemu szkół dozorcę; doniesienie parocha powinno zawierać rzetelny wykaz zdanych do szkoły dzieci całej parafyi, liczbę aktualnie uczących się i ich postępek w nauce. Urząd dziekański lub powiatowy dozorca szkół załączając doniesienie parocha wstawia się do względnego ck. cyrkularnego urzędu o przyspieszenie budowlı szkolney i zaopatrzenie tey w przepisane sprzęty, skutek wstawienia się tego powinien być w doniesieniu rocznym do konsystorza podawać się mającym wyrażony. Ponieważ nayważniejszą pobudką żądania wybudowania szkoły iest znakomita liczba uczących się dzieci i znana o wzrost szkoły gorliwość parocha, któryby się pod pozorem niedostatku szkoły do nauczania młodzieży uchilał, albo iuż zaprowadzoną naukę poniechał.

2. Urzędowe tabelle dziekańskie o stanie szkół z końcem roku podawane stanowią zasadę rocznych doniesień konsystorskich rządowi krajowemu przedkładanych. Dlatego przew. jmcı x. dziekan i vicediekan pod własną odpowiedzialnością dopilnować mają, aby uczynione y na przyszłość podawać się mające doniesienia, osobiłwie co do liczby y postępów naukowych uczniów w czasie wizyty ze strony rządu lub naczelnego dozorcę szkół diecezjalnych przedsięwziętey uiawniany bydź mogły. Postrzeżona nierzytelność w urzędowych tych doniesieniach byłaby ze strony dziekana y parocha ciężkim przestępstwem nadużycia władzy urzędowey.

3. Widoczna iest potrzeba zwiedzenia urzędownie w ciągu bierzącego roku tych szkół, które wysokiemu ck. krajowemu

urzędowi wskazane, lub które później zaprowadzone zostały. W czasie wizyty tej pjmci x. dziekan i vicediekan starać się będą naysilniey to, co dobrym znajdę, potwierdzić, opieszalszość zaś lub innym postrzeżonym wiadomo z mocy urzędu zaradzić.

Obwieszczenie niniejsze klerowi dekanatu niezwłocznie ogłosić polecamy.

W Przemyślu dnia 6 Lutego 1818. Fedynkiewicz, wikary gen.

13. Обіжник деканату про шкільні підручники. 16 квітня 1818.

Stosownie do odezwy z dnia 26 grudnia r. p. do liczby 102 od jw. konsystorza zrobiony, a ztąd de d. 5 aprilis rb. w dekanat wysłaney oznaymuie się wielebnościom waszym, że w tej namienione i rekomendowane tablicy czyli tabelle większe i mniejsze dla ułatwienia i rozszerzenia między dziećmi poznania liter y składni używać się mające, tudzież prawidła szkolne in 8-vo i plakaty in folio, iako też i gramatyki w urzędzie dziekańskim iuż się znajduią, za niżej wyszczególnioną cenę nabyte bydź mogą. 1-o. Tabella większa in crudo, czyli bez rozróżnienia liter kosztuie 40 xr. Ta zaś, w której bukwy samohlasne i bezhłasne dla łatwiejszego porozumienia kolorami się od innych różnią 1 zł. 2-o. Jeden arkusz 8 tabliczek małych zawieraiący kosztuie 8 kreycarów. 3-o. Jeden egzemplarz prawideł szkolnych in 8-vo kosztuie 8 xr. Plakat zaś na dobrym papierze w arkuszu 12 xr. 4-o. Jeden bukwar czyli gramatyka 30 xr.

Tabelle większe i tabelle mniejsze, tudzież i prawidła szkolne będą kóždy szkółce za zrobioną konsygnacyą czyli rewersem od parocha lub kooperatora w petrzebney ilości każdego czasu na kredyt wydane. Ilość zaś pieniężna za powyższe pisma aż z końcem miesiąca listopada rb. od stron zebrana i do urzędu dziekańskiego przysłana bydź ma. Należy więc, ażeby każdy paroch i kooperator urządził sobie protokolik (podług formularza później nadesłać się mającego), w którym przyiem wszelkich pism drukowanych szkolnych od urzędu dziekańskiego, tudzież wydatek owych stronom rzetelnie zapisywany bydź ma. Co się tyczy bukwarów, takowe

tylko za złożone gotowe pieniądze stronom wydane będą, urząd dziekański za te należytą ilość pieniężną na pewny termin do kasy konsystorskiej złożyć assekurował się. W środę więc wielkąnocną i czwartek gramatyki stronom rozdawane będą. Każdy więc paroch i kooperator umyślnego posłańca z konsygnacją ilości potrzebnych dla swej szkoły grammatyk na ten termin przyszle. Dorozumieć się tu należy, że posłaniec, który po grammatyki wyordynowany był, kilka reńskich kosztuje, a zatym po 2 lub 3 kreycary bez skrupułu wyż nad 30 xr. za iedną sztukę wymagać można, więcej zaś żadnym prawem i pod żadnym pretextem dla uniknienia odstępu od stron domagać się [nie] należy.

Nahorce die 16 Aprilis 818.

15. *Похвала парохам за заслуги коло відкриваня і веденя шкiл. 18 квітня 1818.*

WWJmci xx. parocham i kooperatorom dekanatu r. g. kulikowskiego.

W załączeniu komunikuję wieleb. jmci xx. parochom y kooperatorom oryginalny ekstrakt zaszczytny pochwały kleru diecesyi naszej z podiętej usilności y gorliwości w zaprowadzeniu szkół parafialnych od wysokich c. k. krajowych rządów odebrany, tym końcem wysokie c. k. krajowe urzęda troskliwych o dobro szkoły parochów y kooperatorów nie tylko przez publiczne pisma do powszechney wiadomości podać, ale nadto szczególnie zasłużonem dekreta pochwalne wydać rozkazały. Dla uchilenia tamy y skutecznego wsparcia y pomocy pomnożenia y rozszerzenia tego zbawionego dzieła wysokie c. k. kraiowe rzady wszystkim cyrkularnym urzędom pod niełaską iego majestatu naydobrotliwszego monarchy naszego powtórnie iak nayściśley zaleciły, ażeby do uregulowania szkół parafialnych y wystawienia szkolną ustawę polityczną przypisaney budowli szkolney pilnie i szczyrże przychilały się.

Ten nowy dowód oycowey troskliwości nayiaśniejszego monarchy o dobro krajów i religii ś. powinien nas wbudzać do zaniesienia gorących modłów do naywyszey Istności, by mu udzielaiąc życia y sił do długiego, trwałego y szczęśliwego panowania wspirała go do zgonu w zbawiennych jego zamiarach. Odebrana zaś zaszczytna pochwała niechay nas nie

unosí wygórowaną chciwością znikomę naszą chluby, ale raczej niech wzmacnia przy czynnym naszym współdziałaniu cierpliwość, która do ukończenia każdego dobrego dzieła konieczne iest potrzebna.

Ninieyszą renomę z szczególnemi ekstraktami pro perpetua memoria w protokół szkolny wciągnąć należy; nieposiadające wiadomości ięzyka niemieckiego mogą się w tej mierze od przewielebnego jx. dziekana lub innych publicznych sąsiadów zainformować.

Nahorce die 18 Aprilis 818.

Der Landesstelle gereicht es zum besonderen Vergnügen die v. Przemysler gr.-kath. Consistorium eingelangten Anzeigen über den Fortgang des Schulwesens in der Przemysler Dieceze, als Beweise des nützlichsten Eifers des H. Metropolitens, des Clerus u. der Insassen zur öffentlichen Kenntniss zu bringen. Ausser den im N-o 160 der Lember-Zeitung angezeigten, haben folgende Pfarrer theils allein, theils mit Hilfe der Kirchensänger Schulen eröffnet u. ertheilen den vorgeschriebenen Unterricht.

Im Przemysler Kreise. Kotoski in Święte 26¹⁾, Witoszyński in Malkowice 25, Borysiewicz in Krowniki 22, Maxymowicz in Nehrebka 20, Borecki in Siedliski 12, Łoziński in Husko 20, Kopystyński in Sosnica 24, Mironowicz in Drohojów 14, Nehrebecki in Troyczyce 16, Kulmatycki in Makotwice 18, Turczmanowicz in Kormanice 28, Pohorecki in Zaleska Wola 83, Lityński in Chotyńiec u. Hruszowice 29, Maxymowicz in Kalników 15, Rewakowicz in Ninowice 33, Lewicki in Łaz 16. Wankowicz in Łazki Jarosławskie 31, Gruszkiewicz in Wysokie 35, Kaczkowski in Sokorow (mō. Suchorow) 15, Kmickiewicz in Weltin (mō. Wetlin) 46, Witoszyński in Makowisko 24, Lityński in Ryszkowa Wola 24, Noskiewicz in Ostrów 21, Reynarowicz in Cetula 28, Manasterski in Cieplice 21, Szarski in Dąbrowica 12, Łasurkiewicz in Dobra 24, Szczwikiewicz in Korzenica 7, Chodakowicz in Lezachów 10, Bryliński in Mięksiz nowy 21, Nazarewicz in Motydyecz (mō. Mołodycz) 11, Krypiakiewicz in

¹⁾ Diese Zahl bedeutet die Anzahl der Kinder, die im Jahre 817 die Schule besucht haben.

Pełkinie 5, Hanasiewicz in Piskorowice 19, Chotyniecki in Sienia-
wa u. Ruta 11, Czerlunczakiewicz in Więzownica 39, Paślawski in
Bachów 14, Miratyński in Babice 28, Kopystyński in Chirzyn-
ka 23, Surowiecki in Kramarzowka 16, Gałęcki in Pruchnik
14, Gaudonowicz in Pełniatycze 33, Bryliński in Rozbur okrą-
gły 6, Czaykowski in Nakoneczne 8, Pietrasiewicz in einer
Vorstadt v. Jaworów 46, Lankowski in Trościaniec 9, Podłu-
ski in Załuże 8, Kaczkowski in Lubienie 11, Tarasiewicz in
Olszanica 10, Kuczyński in Nowy Jazów 8, Lewicki in Czer-
nilawa 19, Hankiewicz in Wierzbiany 20, Węgrzynowicz in
Stary Jazów 20, Zieliński in Szkło 15, Dębniak in Krako-
wiec 30, Kizura in Zmijowiska 10, Nesterowicz in Laszkie
Mościskie 43, Kubajewicz in Raytarowice u. Bulanowice 50,
Czapelski in Małnów 25, Romanowicz in Byków 10, Kulma-
tycki in Czerniawa 6, Choynacki in Hodynie 6, Smoliński in
Krokonice 21, Hleńkowski in Mysłatycze 14, Nesterowski in
Sarny 15, Budzynowski in Sokola 20, Czapelski in Starzawa
5, Stoczkiewicz in Tamonowice 8, Lityński in Małnowska Wo-
la 15, Hudyłowicz in Arłamowska Wola 30, Kustrzycki in
Więckowice 31, Czapelski in Bortiatyn 10, Demsowicz in Dmi-
trowice 10, Dadalewicz in Dobrzany 8, Wołos in Dohłomości-
ska 62 (хйбно, мб. Dołhomosciska), Dobrzański in Mołoszko-
wice 35, Musianowicz in Lesiowice 16, Baczyński in Maku-
niów 20, Podłuski in Tuczap 39, Uhnicki in Sądowa Wisznia
36, Korosteński in Wołszyszczowice 21.

Im Żółkiewer Kreise. Witoszyński in Lubliniec nowy
61, Nabytowicz in Krowice (мб. Krowica) 14, Sierociński in
Radruż 39, Kuryłowicz in Żukow 24, Kowalski in Smolin 56,
Kmicikiewicz in Dzików 32, Wankowicz in Stare Sioło 18, Buki-
tyński in Sucha Wola 20, Paślawski in Ułazów 30, Kiionowicz
in Zapałów 39, Sajowski in Biała piaszkowa 12, Lipnicki in
Kamionka Lipnik 18, Sabatowicz in Kamionka stara wieś 19,
Jaremkiewicz in Kniaża Lubycka 30, Leligdowicz in Magie-
row 24, Lewicki in Żorawice 45, Baczyński in Mosty wielkie
22, Wołoszyński in Poddubce 26, Dziedzicki in Uhnów 42,
Błoński in Nahorce 10, Błoński in Żółtańce 15, Thedorowicz
in Kłodno 8, Jasiński in Ceperów 15, Decekiewicz in Kuki-
zow 10, Dolnicki in Remenów 15, Rządkowski in Stroniatyn

13, Szypiekiewicz in Nowe Sióło et Kisielów 22, Theodorowicz in Kolików 22, Bilewicz in Kunin 100, Nowosiadłowski in Dobrusin 12, Nunatkiewicz in Piły 10, Paralewicz in Woysławice 16, Witoszyński in Waręż 10, Luczkiewicz in Tudorkowice 30, Tryłowski in Lubaczów 15, Lewicki in Sielec 24, Towarnicki in Rekliniec 24, Prokopowicz in Steniatym 58, Towarnicki in Uhluwek (mó. Ułhówek) 16, Lewicki in Jastrzębice 24, Jankiewicz in Radowance 30, Gliński in Torki 21, Lisikiewicz in Rozdżałow 20.

Im Samborer Kreise. Drzymalik in Komarno 28, Lesiecki in Szolominice 11, Hankiewicz in Hoszany 14, Dobrzański in Nowosiółki gościnne 20, Lewicki in Horożana mała 20, Szwedzicki in Zagórze 28, Łapszyński in Kropielniki 19, Deczko in Lubień wielki 16, Miakiewicz in Werbiż 12, Szczawiński in Bołochowce 45, Wołoszyński in Stebnik 38, Kotowicz in Dobrohostów 49, Brzeziński in Horucko 12, Kaczkowski in Kropiwnik 14, Kustrzycki in Litynia 14, Chlibkiewicz in Medynica 12, Komarnicki in Lisznia 38, Iwanowski in Modrycz 29, Witoszyński in Niedźwiedzia 10, Kotowicz in Orowe 24, Olszański in Ułyczno 25, Fedenkiewicz in Mistkowie 14, Łapszyński in Waniowice 15, Łapszyński in Babina 16, Czerlunczakiewicz in Baranczyce 22, Grabianka in Brzegi 15, Kuszczakiewicz in Straszewice 14, Obłoszyński in Stronna 21, Zahotyński in Strzyłki 24, Łużecki in Wielka Lenina 20, Mudrak in Wołoszynowa 25, Paulewicz in Bilicz 16, Baczyński in Strzelbice 44, Rewakowicz in Kobło 50, Kunasiewicz in Wola koblańska 31, Ilnicki in Jasionka Masiowa 40, Hryniewiecki in Lumma 62, Szaydzicki in Chaszczów 60, Paśławski in Dniestrzyk dubowy 33, Lewicki in Rypiana 12, Węgrzynowicz in Hołowiecko 12, Szeremet in Wołcze 24, Jasienicki in Żukotyń 24, Gaberski ¹⁾ in Gwozdziec 15, Topolnicki in Gąziowa 12, Wituszyński in Hołowiesko 30, Demianowski in Rozłucz 12, Szeremet in Lipie 40, Demianowski in Mszaniec 12, Połański in Tysowica 26, Szaydzicki in Michnowieć 25, Kaczanowski in Dorożów 75, Nowakowski in Byków 21, Leszczyński in Łużek dolny 36, Kociszewski in Łuka 23, Koto-

¹⁾ Мабуць помилка замість Boberski.

wicz in Bronica 25, Hołubowski in Mokrzany 18, Janowski in Wołoszcza 23, Lityński in Bilina 22, Kondrowicz in Hruszow 20, Huszkiewicz in Jasienica solna 28, Muszakowski in Ty-now 43, Giletowicz in Prussy 27.

Im Sanocker Kreise. Smereczański in Dzwiniacz 12, Dniestrzański in Berechy 12, Rastawiecki in Łobezow 16, Łużecki in Bandrów 24, Daszkiewicz in Nanowa 15, Rastawiecki in Łopusznica 22, Porakowski in Ustrzyki 18, Czaykowski in Baligród 26, Towarnicki in Przedzielnica 10, Giletowicz in Tarnawa 22, Wisłocki in Bednarka 30, Męciński in Hańczowa 14, Przysłopski in Małastów 14, Wisłocki in Męcina 17.

Im Rzeżower Kreise. Polański in Ożanna 13.

Nach Anzeige des Consistoriums haben sich vorzüglich ausgezeichnet: Manasterski Jarosławer Dechant und Błoński Kulikower Dechant, durch deren eifriges Benehmen viele Schulen zu Stande kamen; Dawidowicz Pfarer in Radymno, der selbst ein Schulhaus mittheilte, die Schulgerathe beschaffte, arme Kinder mit Büchern theilt und den Unterricht thätigst besorget; die Pfarer Kaczanowski, Żelechowski, Marszałkiewicz, Pohorecki im Przemysler, Hołubowski, Leszczyński im Samborer, dann Kowalski im Żukiewer Kreise, die den Unterricht in ihren eigenen Wohnungen ertheilen, armen Kindern Schulbücher verabreichen und die Schul-Requisiten besorgen.

16. *Обіжник о. Блонського з нагоди його іменованя повітовим доглядачем шк. 15 мая 1848.*

W załączeniu komunikuje się wwxx. parochom i kooperatorom rozporządzenie jw. konsystorza ¹⁾, którym mnie urząd powiatowego szkół dozorca w dekanacie tutejszym powierzony został. Powoduiąc się woli i rozkazowi tegoż jw. i n. konsystorza pragne i usilnie starać się będę, bym powołaniu mojemu w tej mierze stosownie do polityczney ustawy szkolney rzetelnie odpowiadać mógł. Że zaś początek każdego dobrego dzieła różnym zawodom i przeszkodom podległy bywa, trud-

¹⁾ Перемишль 28 квітня 1818.

нощі те, ww. шановни bracia, iedynie tylko łącznemi siłami pokonane być mogą: moim więc obowiązkiem będzie pracować nad planem czyli rzeczy rozkładem, podług którego by wskrzeszane i po większey części iuż zaprowadzone szkołyki parafialne w powiecie naszym iak nayłatwiey i naygodniey pomnożone i rozszerzone być mogły; waszym zaś — użyć pilności i usilności do wykonania przedmiotów przedsięwziąć się mającego planu. Ani wątpię ww. i шановни bracia, iż odpowiadając wysokiemu powołaniu swemu iak nayszczerzey przyłożycie się do uskutecznienia tego zbawiennego dzieła, którego po nas naywyzsza jasność wymaga, n. monarcha pragnie, a rządzące władze poruczają gorliwości naszej. W tem przekonaniu zostając, powierzony plan wzrostowi szkół parafialnych dla powiatu tuteyszego za pomocą Bożą wypracować i dzielney usilności wielebności waszych poruszyć iak nayrychley starać się będę. Ninieyszą odezwę wraz z obwieszczeniem konsystorskim w protokół szkolny wciągnąć należy.

Nahorce dnia 15 Maja 1818.

17. *Плянъ или Расположеніе взирательное.* ¹⁾

Изъ повода возобновленія, заведенія и умноженія училищъ парафіяльныхъ надлежитъ, да парохы и содѣйствователи и купно катихити ѿ безъпосредственіи своихъ дозиратели на распростертыя слѣдующія обстоятелства способа, порядка и времени прилѣжное обратили примѣчаніе. Хотящимъ училище парафіяльное завести, что касается способа заведенія училищъ парафіяльныхъ надлежитъ:

1-о. Всѣ дѣти парафіяльныя обоего пола къ училищу годныя отъ лѣтъ шести до дванадцати согласно съ метри-

¹⁾ Незабаром по своїй номінації повітовим дозорцем шкіл видав (18 червня 1818) о. Блонський Plan wzorowy. Końcem wskrzeszenia, zaprowadzenia i pomnożenia szkolek parafialnych w dekanacie kulikowskim stosownie do polityczney ustawy szkolney w roku 1818 zrobiony i zaprowadzony — „Плянъ или Расположеніе взирательное“, по якому мали бути ведені школи під його кермою. В книзі розпоряджень поміщених найперше „Плян“ у польській мові, аж геть пізнійше під деканальною купредою з д. 10 мая 1819 р. виписаний в руській мові. При якій нагоді, яка причина написання й по руськи — не зазначено. Ми подаємо плян у руській мові, а з польського лише се, чого нема в руськім.

кою по имени и прозвищу описати и для таковых по приданному здѣ формуляру сходственно до политическаго устава училищнаго главы VII. §. 13. алфавитный роспись для слѣдующаго употребленія установить.

2-о. Парафіяномъ или родителямъ дѣтей ко училищу опредѣленныхъ въ день недѣльный или нарочитый на богомоліе собраннымъ указъ и волю Его Цесарскаго величества въ томъ намѣреніи объявити и корысти изъ предпріятаго обученія училищнаго и вреда пренебреженнаго для добра благочестія, общества и ихъ собственной происходящія или оному возбраняющія живыми шарями (kologami) описати и ревнителнымъ чувствомъ предложить яко наука школьная есть полезна для благочестія.

а. Дѣти обучившіи ся по догматамъ вѣры Господа Бога чтити и хвалити, получаютъ благословеніе божіе временое и вѣчное и тѣмъ самымъ убѣгнуть гнѣва, отмщенія и наказанія, коими доселѣ для пополненныхъ изъ оступленія добраго воспитанія пороковъ (zdrożności), чрезъ общія возмущенія народовъ, неплодоносіе, гладъ, губительство, брани и инія безъчисленныя гоненія всемогущая рука Господня насъ коснула, нинѣ убо, когда изъ крайнихъ щедротъ Его величества Монархія нашего изъ установленія спасительнаго дѣла училищъ благочестіе святое и доброе правоученіе возрастати начало, всемогущество божіе гнѣвъ своей отвратити и міромъ насъ благословити сподобилъ.

б. Наука школьная есть полезная для добра общаго. Понеже изъ предпріятаго воспитанія усмотри[тся] (zapatrzy się) общество въ добрыхъ, вѣрныхъ, честныхъ и справедливыхъ подданныхъ, а убѣгнетъ свирѣпыхъ (zapałczywych) нашествій драгоцѣннаго добра человѣческаго, коихъ мучительскимъ (tyranskim) поступкамъ великое число неповинныхъ людей изъ житія, здравія и имѣнія обнаженныхъ посадъ селскихъ народовъ огнемъ сожженныхъ жертвою стали ся.

в. Наука школьная есть полезная собственному добру учащихся, понеже тѣмъ познавши почтеніе, вѣрность и чистосердечное повинованіе родителемъ, наставникомъ, сродникомъ, сосѣдомъ и исполнивши все то, что отъ нихъ справедливость и ихъ возваніе требуетъ, увѣрятъ собѣ міръ домашній и убѣгутъ стократныхъ тайныхъ уми-

словъ (intrug), каковыи доселѣ въ нашей грубымъ облакомъ темной области съ ущербомъ здравія и гибели имѣнія насилно опустошили.

3-о. По объявленію волѣ Его Цесарскаго величества и предложенію корыстей съ предпріятого воспитанія происходящихъ прочтется имъ росписъ дѣтей до школы годныхъ обоего пола, первіе юношей, послѣ дѣвицъ, напомнимся затѣмъ, дабы свои дѣти до школы опредѣленные въ назначенныхъ дняхъ и времени въ школу посилали. Для утѣхи и отрады и соумиренія легко умныхъ мнѣній надлежитъ показати, что а) единъ или два часа до обученія назначенія ниединою имъ ущербу въ домостроителствѣ сдѣлають; б) до школы опредѣляются ся таковыя токмо дѣти, которыя до болшихъ услугъ употребителни быти не могутъ. Яко в) таковыя суть часи для науки опредѣленные, в коимъ свободни быти могутъ дѣти отъ услугъ ихъ лѣтамъ отвѣтствующихъ; тако наконецъ г) ибо всевишечашія установленія Монархичныя суть для того, дабы дѣти отъ ремесла и рукодѣлія своихъ родителей неотвыкали, но развѣ въ томъ времени свободномъ отъ школы по своимъ силамъ упражняли ся.

Изъ той причины опредѣленные суть политическимъ школьнымъ уставомъ пятоседмичныя волныя дни отъ науки называемыя вакаціи, да дѣти своимъ родителемъ въ жарномъ времени собранія хлѣба, въ томъ въ чемъ могутъ, допомагали.

4-о. Если бы единъ, либо другій парафіянинъ въ неопредѣлимомъ спорѣ пребывая, дѣтей своихъ до школы на науку посылати возбранялъ ся, тогда парохъ или безпосредный школы дозиратель до грунтоваго Господства чрезъ поданое прошеніе съ означеніемъ противныхъ родителей конечной помощи домагати ся будетъ. Если бы то, чего надѣяти ся не можно, таково ему отказано было, въ томъ случаи прошеніе чинное сдѣланное купно съ приданнымъ росписомъ спорныхъ по имени и прозвищу, числомъ дому уѣздному дозирательному чину необходимо истолковати надлежитъ, который въ употребленіе поступковъ конечныхъ противъ спорныхъ старати ся будетъ.

II. Взглядомъ порядка школъ парафіяльныхъ.

Понеже порядокъ есть душа каждая вещи и такъ тѣмъ извѣстное то высокое важное дѣло, безъ котораго обоити ся не можно. Для того дня пріятія совершеннаго уразумѣнія и заведенія порядка школьнаго надлежитъ по различію его трояко раздѣлити: 1-о. На порядокъ школьно-экономическій; 2-о. Школьно - расположительный (*manipulacujny*); 3-о. Школьно - полицейный.

Порядокъ школьно-экономическій зависитъ на добромъ установленію і промислѣ его въ потребный снарядъ. Порядокъ школьно - расположительный зависитъ на добромъ способѣ употребленія лише нечисленаго снаряда школьнаго. Порядокъ школьно-полицейный зависитъ на содержанію наказанія школьнаго.

1-о. До школьно - экономического порядка надлежитъ, да домъ школьный созданъ будетъ по приписамъ политическаго устава школьнаго и слѣдующимъ школьнымъ снарядомъ промишленъ: а) Столикомъ, кресломъ или столцемъ для учителя о единъ степень или два по обстоятельствамъ поднесеннымъ. б) Лавками, чернилницами, песочницами для обученія сидѣнія и соблюденія книжокъ и писанія способными. в) Табелъ великую, букварную, крашаную для познанія ранствованія буквъ или писменъ, г) Таблицу деревянную, черную, великую съ одной стороны червлеными чертами проведенную для составленія буквъ, съ другой гладкую для писанія щетовъ, то само многажды подобными малими табличками. д) Табличками малими до складованія буквъ. е) Букварями или грамматиками, катихисмами, книжками о должностяхъ подданныхъ ко своему Монарсѣ и правилами школьными.

2-о. До порядка школьно-расположительнаго надлежитъ, дабы дѣти въ школу приведенни слѣдовательно по више исчисленныхъ табелляхъ, таблицахъ и книжкахъ докладно устроенно были, а такъ въ лавкахъ на извѣстныхъ и неотмѣнныхъ мѣстахъ порядочно усаженни были и до науки изъ различныхъ источниковъ возбужденни: а) въ познанію буквъ добрѣ утверждени и право познавшии; б) должны уразумѣти раздѣленіе и различіе оныхъ съ таблицы

крапаной, великой, а затѣмъ в) начнутъ учиться составлять буквы на таблицы великой почертанной, послѣ приступать до складовъ на табличкахъ малыхъ; г) начнутъ читати на букваряхъ, съ коихъ могутъ также познати часто число славенское, гражданское и арабское и оное на таблицахъ составлять. По уконченію грамматики имѣютъ учиться; д) на память науки съ переписанной книжки, катихисиса малаго нарицаемаго; притомъ также е) должностей подданныхъ ко своему Монарху съ книжицы, съ причини познанія ихъ изданной, и того самого на память учиться будутъ; далѣе ж) щетовъ главнихъ и числительныхъ.

Тыя выше исчисленныя предмѣты устанавливаютъ цѣлый обводъ школы нашей, парафіяльной, по коихъ усовершенныхъ окончится теченіе воспитательное юношества селскаго. Для пользы въ употребленію взаимномъ дѣти учиться могутъ полскаго чтанія и писанія.

3-о. До порядка школьно-полицейскаго надлежитъ, дабы въ умысли дѣтей парафіяльныхъ чистое нравовѣдѣніе въкореняемое было, въ своихъ предѣлахъ сходственно ко издаваемымъ правиламъ для школъ парафіяльныхъ Епархіи Перемиской тѣсно удерживанное было. Изъ общаго устава происходятъ единственныя обязательства и тако для учениковъ, яко и учителей. Обязательства изъ устава общаго учениковъ ради происходящія раздѣляются на должности: 1-о. ко Богу; 2-о. ко ближнимъ; 3-о. къ намъ самимъ.

1. Изъ должности благодарности Превисочайшаго Божества за бытіе, сохраненіе и безмѣрный промыселъ должны сущи дѣти обоюго пола: а) На божественной Литургіи ежедневно нише въ означеномъ времени, если тая токмо чрезъ мѣстнаго парохъ пѣтая или читаная будетъ, падши на колѣна парами, поющіи по обстоятельствамъ заложенныя оди и пѣсни¹⁾ смиренно и благоговѣнно. б) Ежедневно въ дому встающіи и легающіи, предъ обѣдомъ, по обѣдѣ, предъ вечерею и по вечерамъ, также въ школѣ предъ наукою, по науцѣ обыкновенныя до каждаго обстоятельства сходственно переписанныя молитвы смиренно и благоговѣнно отгово-

¹⁾ zaintonowane hymny i pieśni przez nauczyciela.

ривати. в) На публичныхъ Набоженствахъ, литіяхъ обыкновенныхъ, яко и на случайныхъ во извѣстномъ намѣреніи отъ властей височайшихъ наказанныхъ, съ неотмѣннымъ намѣреніемъ, смиреніемъ и благовѣніемъ пребывати и все, что имъ отъ пароха или учителя предложено будетъ, охотно и порядочно исполняти должны суть. г) Въ пяти нише назначеныхъ предѣлахъ исповѣдь святую отправити.

2. Изъ обязательства ко ближнимъ происходящаго должны суть: а) Почтеніе, вѣрность и повиновеніе своему Монарху, господствомъ властелиномъ, родителямъ, священникомъ, учителямъ, сродственникомъ, сосѣдомъ и такожде людемъ чуждыя вѣри, исповѣданія и обрядовъ. б) Его величеству Императорному надлежитъ почтеніе, вѣрность и повиновеніе за височайшее покровительство, содержаніе въ народахъ ему отъ превисочайшаго Бстества врученыхъ соумиренія, соединенія, цѣлости, безъопасности добра повѣщественнаго (powszeczneho) и особенныхъ свойствъ всякого, яко и за защищеніе вѣри святыя и за просвѣщеніе мира чрезъ благополучное установленіе училищъ парафіяльныхъ, которіи суть особливѣйшимъ даромъ и удѣломъ щедротъ и благодати Его Пресвѣтлаго величества. в) Владѣтелямъ и властелиномъ за безъпосредственный покровъ въ исполненіи, совершеніи намѣреніи Его величества. г) Родителемъ за рожденіе ихъ на свѣтъ, воспитаніе и тѣлесную пищу. д) Священникомъ за облаченіе ихъ одеждою свѣтлою вѣри святыя и удѣлъ брашна душевнаго, котрымъ насыщенны алкати и возжаждати на вѣки не будутъ. е) Учителямъ за произведеніе ихъ изъ грубой простоты, отвореніе имъ свѣтлости человѣческой, а имени добрыя славы человіколюбія. ж) Сродинкомъ и сосѣдомъ за союзъ ввѣреной кровы и взаимнаго сожитія. з) Иновѣрцомъ за показаніе благодарности всевысочайшему сотворителю, яко они суть съ нами равнымъ дѣломъ.

Пространѣйшую и доказателнѣйшую науку о чести и повинности вѣрности получаютъ дѣти съ дѣльца должности подданныхъ ко своему Монарху изданнаго.

3. [З обовязку зглядом себе самихъ мають діти]: ¹⁾

¹⁾ Пропущено в руськім тексті.

1) житіє и здоровіє свое собственное соблюдать; 2) сили душевныя свои укрѣпляти и украшати.

1-о. Житіє и здоровіє соблюдаютъ, когда 1) пищи и питія укрѣпляющаго по мѣрѣ употреблять будутъ, якоже 2) забавъ житію и здоровію опасностію грозящихъ убѣгутъ.

Изъ того происходитъ: а) Хлѣба недопеченаго и брашенъ недоваренныхъ, овощей недозрѣлыхъ, до коихъ дѣти частѣе бывають похитители, по напрасномъ загрѣніи или запотѣнію студеною водою обливающи ся, необыкновенныхъ и горячихъ питій употребленія, которыя часто различные слабости и болѣзны причиняють, прилѣжно стерегчи ся могутъ. б) Бѣганія по стогнахъ, огородахъ, кимтирахъ до загрѣнія, забавъ понадъ водами, ставами, рѣками, кладязями, вивозами, вѣшанія ся по плотахъ и лѣторосляхъ, лаженія по звонницахъ, покровахъ домашнихъ, высокихъ деревьяхъ за птицами, по езерахъ, водахъ за рыбами, слысканія въ зимѣ по ледахъ и иныхъ непредназначенныхъ забавахъ, которыя бы имъ опасностію здоровья и уязвленія грозили, а найпаче часто и смерть приближити могли, стерегчи ся должны.

2-о. Силы своя души укрѣпляютъ и украсятъ: а) когда то все, что имъ отъ катихити и учителя предложено и изяснено будетъ, прилѣжнымъ вниманіемъ часто повтарающе въ доброй памяти удерживати усилюють; б) обученныхъ предмѣтовъ благочестія и нравовученія касающихся въ дѣлѣ исполняти будутъ.

1. Примѣчай. Дѣти, которыя тыя выше исчисленныя своя обязательства прилѣжно и чистосердечно исполняти будутъ, заслужатъ себѣ на славу и награжденіе, противно же поступающіи примутъ безчестіе и наказаніе.

2. Примѣчай. Въ удѣлѣ награжденія и размѣру наказанія по политическомъ школьномъ уставу и способствующихъ приписахъ поступати надлежитъ. Изъ общаго устава касающагося вкорененія и удерживанія нравовученія въ умахъ юношества школьнаго проистѣкають для учителей крайныя слѣдующія одолженія, дабы 1) учителя на выше исчисленныя обязательства ввѣреннаго имъ юношества школьнаго прилѣжно чувствовали, якоже 2) къ конечному испол-

ненію оныхъ юношеству школьному по силамъ своимъ до-
помогали.

Должности, которія кромѣ чина учительства у управ-
ленія чина пѣвчаго прилѣжному ихъ усовершенію вручен-
ныя, унимають имъ силы, способности и упрямства (zgr-
eczności) возрѣнія тѣсно во вся обстоятельства касающіяся
нравоученія юношества школьнаго; по совѣту той приро-
дной невозможности устанавливаются:

1-о. Изъ собранія обоего пола юношества школьнаго
единственныхъ талантовъ, добрыхъ нравовъ и дозрѣлаго
вѣка юношы и дѣвицы чрезъ учителя за согласнымъ по-
разумѣніемъ мѣстнаго пароха яко безъсредственныхъ
школы дозырателей за предостерегателей или смотрителей
и за предостерегательныхъ или смотрительныхъ избраніи были,
тѣхъ примѣнительному оку болше яко пять юношей предо-
стерегателемъ, только дѣвицъ предостерегательницамъ вру-
чено будетъ.

2-о. Ихъ должность будетъ имѣти прилѣжное внима-
ніе на наблюденіе по правиламъ школьнымъ дѣти своя
своему смотрѣнію врученныхъ въ дому, на пути, идущи до
школы, изъ школы, предъ школою, въ школѣ, при церквѣ,
въ церквѣ и по школѣ.

3-о. Если бы предостерегатель и предостерегательница по
коимъ изъ учениковъ что худого и переписанымъ прави-
ламъ противнаго усмотрили, о томъ абіе за пришествіемъ
въ школу учителя донести имуть, дабы сходственно къ пра-
виламъ школьнымъ по мѣрѣ своего поступка наказанъ
и указанъ былъ.

4-о. Дабы же предостерегатели и предостерегательницы
изъ правилъ своихъ должностей не переступили, будутъ
два лица найвѣрнѣйшія и знаменитыя нравами съ обоего
пола учениковъ за предостерегателя предостерегателей и пре-
достерегательницу предостерегательныхъ избраніи; тѣхъ дол-
жность есть тая самая взглядомъ предостерегателя, каковая
предостерегателей взглядомъ прочихъ учениковъ.

5-о. О преступленіяхъ чрезъ предостерегателей содѣя-
ныхъ волно будетъ подчиненнымъ учителю донести, за ко-
торіи предостерегатели два кроти напомнѣни будутъ, а по-
слѣ по трехъ обличеніяхъ свой чинъ достоинства лишатся.

6-о. Дабы дѣти незнаніемъ правилъ изъ пополненныхъ пороковъ не извиняли себе, надлежитъ, дабы каждой недѣли нарочитаго дня въ наукѣ катихисовой по вечерны въ присутствіи катихити и на вечерны собранныхъ парафіановъ приписаніи правила школьныя чрезъ учителя голосно и докладно читаны были, а то для того, что бы робители, сродницы и сосѣди знали, како дѣти обходятъ ся имѣють, такожде въ дому предостерегчи и наказати могли.

Изъ обязательства учителей въ прилѣжной и дѣйствительной помощи дѣтемъ ко исполненію више перечисленныхъ ихъ должностей происходитъ, дабы учителя юношество школьное своему покровительству врученное въ предмѣтахъ обучительныхъ по преписаннымъ книжкамъ въ нише назначенныхъ часахъ лучше украшали, невозможно то есть, дабы учитель въ школѣ, до которой великое число юношества собирается въ означенныхъ до науки часахъ о предпріятіи, отъ всѣхъ дѣтей заложеномъ, уроку самъ себе побѣдѣти могъ, убо дабы ¹⁾

1. Тѣмъ дѣти, коимъ смотрѣннѣе нравоученія прочіихъ провидѣнныхъ дѣтей есть врученный, такожде тѣхъ самыхъ предъ начатіемъ науки заложенаго урока вислушали, а о томъ учителя чрезъ расписи прилѣжанія (или такъ названія Скары), для того по здѣшнему приданнаго взора установленіи, или которіи еще писати не знаютъ, особливо изъ женскаго пола.²⁾

2. Хотя себе учитель съ поданныхъ скаръ о вещахъ (rzeczewistości) самоувѣритися, единого и другаго ученика или многихъ по обстоятельству заложенаго урока самъ вислушасть.

3. Изъ причины той должности получаютъ више именованіи предостерегатели и предостерегательницы (censorowie i censorki) чинъ достоинства слушателей и слушательницъ (wysłuchaczów i wysłuchaczek, czyli awdytorów i awdytorek); предостерегатели же и предостерегательницы предо-

¹⁾ sam przez się przekonać się mógł, wypada więc, ażeby :

²⁾ Пропущено: podług tu załączonego wzoru urządzone, lub którzy jeszcze pisać nie umieją, a osobliwie z żeńskiej płci, tymczasowo ustnie zawiadomili.

стерегателей, коихъ будетъ должность врученныхъ себѣ преостерегателей и преостерегательницъ уроки выслушати, получать чинъ достоинства слушателя слушателей, женскаго же пола слушательницы слушательницъ.

Примѣчай. Прилѣжно здѣ учитель внимати долженъ, дабы дѣти въ даваніи разсужденій или изреченій изъ выслушанныхъ уроковъ дарами обдарени не были (podarunkami nie uwodzili się).

4. Изъ крайнихъ росписовъ слушателей установить учитель мѣсячный суммаричный краткій роспись, по формуляру выше способомъ заведенія школъ парафіяльных присовокупленный, прилѣжанія и правоученія юншества школьнаго каждаго пола особеннаго и таковыи изъ причины каждаго мѣсяца каждому пароху мѣстному или безпосредственному школы дозирателю для дальшаго употребленія вручить.

5. Для отрады труда учителя надлежитъ уроки такъ раздѣлити, дабы дѣти младшіи одного предмета все купно, старшіи же своего такожде училися; когда бы обучая по единому, особенно, по колико дѣтей безъчисленный себѣ трудъ причинилъ.

6. Дабы дѣти знали, когда имуть до школы собираться, надлежитъ имъ возвѣстити удареніемъ звона на то опредѣленнаго, понеже яко юношы, что нижше изъ раздѣленія времени покажется, въ особенныхъ, а дѣвцы такожде во отмѣнныхъ часахъ до школы собираться будутъ и для того, гдѣ то быти можетъ, въ отмѣнные звоны на отмѣнный полъ звонити потреба.

7. Довѣдиванія ся о часахъ школьныхъ и звоненіе школьное отъ слушателей на перемѣни на седмицы удержовано быти имать.

8. Дабы себе учитель увѣрити могъ, которіи дѣти въ школѣ находилися, а которіи ни, имать ежедневно рано и по полудны, предъ или по наукѣ школьной прочитати роспись прилѣжанія и въ той часъ дѣти неприсутствующихъ, яко и тѣхъ, которіи позднѣй пришли по наставленію въ роспись прилѣжанія записать. Дѣти же на прочитаніе своего имени и прозвища должни отозваться словомъ „есмъ“ или „здѣ“; смотрѣти на тое учитель имѣеть, дабы

одни за другихъ не отзывалися. Сурово здѣ остерегается учителей, дабы чрезъ доданую више себѣ описаннымъ способомъ помощь въ свойственной своей должности обученія и взиранія въ правы юношества себѣ не похлѣбствовали, но со усердіемъ таковой свой трудъ собственнымъ добрымъ примѣромъ умножили; и отъ туду такожде происходитъ, дабы во время часовъ школьныхъ куда индѣ не отдалялися, но въ томъ времени случайную каковую услугу пѣвца касающуюся ся чрезъ помощника, коимъ быти можетъ понамаръ или единъ съ учениковъ исполняющій.

Въ особливыхъ своихъ должностяхъ довѣдается учитель съ приданнаго здѣ наставленія, для учителей школьныхъ изданнаго, по коему во всѣхъ взглядахъ, исходствахъ докладно наблюдать себе долженъ.

Что касается времени для училищъ парафіяльныхъ установленнаго : 1) Цѣлое теченіе года школьнаго называется годомъ школьнымъ періодическимъ. 2) Таковой раздѣляется на два годовыя теченія. Годъ школьный періодическій заключаетъ въ себѣ 10 мѣсяцевъ и дней 24, а затѣмъ единственныя теченія изъ 5-ти мѣсяцевъ и 12 дней слагатися будутъ. 3) Теченіе школьное начинатися будетъ каждаго года порядочно отъ 5 дня Септемврія, а состояти будетъ до седмнадцатаго февруарія, въ 819 отъправится розыскъ (examen) генеральный первополъ годовый. 4) Теченіе же другое начнется 21 Февруарія, окончится 29 Юля, 30 же и 31 Юля отъправится розыскъ другій полъ годовый. 5) Отъ 1 Аогуста начнутся вакаціи и состояти будутъ до 5 Септемврія. 6) Наука школьная въ особенныхъ предмѣтахъ имѣетъ быти поздѣ приданномъ седмичномъ роздѣлѣ времени отъ катихитовъ и учителей юношеству школьному удѣленна. 7) Всѣ недѣли и нарочитіи дни свободни суть отъ науки школьной; въ тѣи однако на набоженствѣ, тако ранномъ, яко и вечерномъ, также и на катихисисѣ дѣти школьніи находятися имутъ. 8) Въ теченіе года школьнаго юношество школьное одолжено есть 5 кратъ исповѣдь святую въ слѣдующихъ дняхъ отъправити: О Успеніи пресвятыя Богородицы, Соборѣ Архистрастига Михаила, Рождествѣ Христомъ, предѣ Пасхою и Сошествіи святаго Духа. 9) При конци каждаго мѣсяця имѣется подавати отъ учи-

теля росписъ прилѣжанія и правоученія юношества школьнаго по приданному формуляру до мѣстнаго пароха яко безъпосреднаго дозирателя школы. 10) Каждаго мѣсяца ¹⁾), тоестъ при концѣ мѣсяца Марта и Септемврія вещественный росписъ тѣхъ дѣтей, которіи въ продолженію того времени до школы прилѣжно не ходили, до грунтоваго господства, дабы нынѣшное расположеніе взирательное въ преписанныхъ своихъ правилахъ особенныхъ къ заведенію возраста и умноженію училищъ парафіяльныхъ совершенный конецъ пріяти могъ; парохы яко безъпосредственніи училищъ дозиратели по чину возванія своего на слѣдующія два обстоятельства чувствительное дѣйствіе и прилѣжное око имѣти будутъ, дабы: 1-о. все тое, еже ихъ самыхъ касается, прилѣжно и примѣрно исполняли; 2-о. учителей до прилѣжнаго и чистосердечнаго усовершенія собственныхъ должностей возбуждали и наклоняли.

1-о. Изъ должности безъпосредственнымъ школь дозирателемъ и купно катихитомъ собственно происходитъ, [аби]: а) Абіе по пріятію нынѣшняго розположенія юношество обоего пола до школы опредѣленное до той више описаннымъ способомъ завели. б) Юношество школьное уложительными табличками и книжками одарили. в) До пріятія науки оныя изъ различныхъ источниковъ возбудили. г) Катихисису въ више преписанныхъ часахъ обучали и издѣланныхъ съ того единственныхъ вносовъ чистосердечное правоученіе въ нихъ вкореняли. д) Юношество школьное до слушанія набоженства и отправленія исповѣди святой въ опредѣленнѣхъ предѣлахъ приготавливали, возбуждали и наганяли. е) Негодности учителей (nieudolności) въ нѣкакихъ предмѣтахъ обучительныхъ, яко и неприсутствія ихъ въ школѣ изъ причины слабости, хожденія на методику или инной важной сами собою заступовали, наконецъ ж) Пренятія заведенія и возраста училищъ задержаніе положенное (tameż kładące) више о заведенію школь особъ нечисленныхъ правилъ способомъ необходимо подъ собственнымъ отвѣтомъ удаляти старались.

2-о. Изъ должности взора чистосердечное и прилѣжное усовершеніе должностей учителей свойственныхъ над-

¹⁾ Każdego pół roku, to iest z końcem miesiąca marca i września.

лежить, дабы безъпосредственно школь дозиратели добрѣ увѣрени были: а) Всѣ ли опредѣленные дѣти до школы заведенныя ходять? б) Учитель ли до науки назначенаго часа порядочно наблюдаетъ? в) Дѣтей ли всѣхъ предмѣтовъ переписанныхъ учить? г) Дѣтемъ ли принадлежащимъ способомъ правоученіе вкореняетъ? д) Въ размѣрѣ ли награжденія и наказанія надлежито поступаетъ? е) Росписи или названіи каталоги прилѣжанія въ вещи самой наблюдаетъ?

Пространѣшее знаніе своихъ должностей получаютъ безъпосредственно дозиратели школь изъ наставленія для мѣстныхъ пароховъ переписанныхъ, которое всякому пароху не за долгое время вручено будетъ.

18. *Обіжчикъ деканату з увагами до „взирцоваго плану“.*
22 череня 1818.

Plan wzorowy dla szkół powiatu tuteyszego stosownie do polityczney ustawy szkolney zrobiony komunikuje się wwjmci xx. bezpośrednim dozorcóm szkół parafialnych tym końcem, ażeby

1-o. Každy swą względną szkołę parafialną podług tego uregulować i utrzymywać starał się, co czyni, gdy a) wszystkie dzieci parafialne obojga płci od lat 6 do 12 podług metryki w alfabetyczny katalog wciągnie i one do szkoły w planie opisanym sposobem zaprowadzi; gdy b) szkołę swą potrzebnymi tabellami i tablicami, pisowniami, książkami zaopatrzy; gdy nareszcie c) na wykonywanie szczegółów co do porządku i czasu niniejszem planem przepisanych pilnie czuwać będzie.

Tabell bukwarycznych dużych i małych, tudzież przepisanych książek może każdy nabyć w szkół - dozorowym urzędzie powiatowym; tablice zaś duże i kilka małych drewnianych do poznawania liter i pisania liczby można kazać sobie zrobić stolarzowi za dowolną ugodą.

Co się tyczy wykazów pilności, czyli tak zwanych errat, tudzież instrukcyi dla nauczycielów, iakoteż i tygodniowego podziału godzin, takowe dla rozlicznych urzędowych zatrudnień jeszcze nie są skończone, lecz w krótcę urządzone i nadesłane będą.

Tym czasem iednak stanowi się podział godzin naukowych następujący:

1-o. Od 7 godziny do 8 z zrana uczyć się będą poznania liter i składni początkowe dziewczęta, od 8 zaś do 10 tegoż samego przedmiotu początkowe chłopcy. Ponieważ zaś więcej będzie dziatwy początkowej, iak dawniejszey, a zatym stosownie do polityczney ustawy szkolney przedpołudniowe tylko prelekcyi do tegorocznych wakacyi odbywać się będą, popołudniowy zaś czas każdego dnia będzie wolny od nauki szkolney.

2-o. Te dzieci, które iuż w przedmiotach naukowych dalszy postęp zrobiły, mają się uczyć w tych samych godzinach swoich porządkowych przedmiotów.

3-o. Jeżeli kapłan będzie z intencją mszy ś. w powszechny dzień, tedy takowę ma mieć o godzinie 8-ney, a to tym końcem, ażeby dziewczęta po szkole, chłopcy zaś przed szkołą, takowey słuchać mogli.

4-o. Załączony plan wzorowy ma być co do słowa przepisany i w szkołkach parafialnych od tyczących stron ściśle zachowany. Ponieważ że nie wszyscy diacy są w stanie zrozumieć go, a zatym takowych w tey mierze oświecić należy.

5-o. Zaraz po odebraniu niniejszego planu szkoły parafialne zaprowadzone i w niem wyszczególnianym sposobem utrzymywane być mają. Ciężki ten obowiązek poleca się gorliwości wwjmci xx. parochów i kooperatorów, po których spodziewać się można, iż dla utrzymania zaszczytnego imienia dozorców szkół i zasłużenia sobie na dalsze względy które im od rządu są zabespieczone, swej pracy i usilności oszczędzać będą, a to tym pewniey, że po szczęśliwie w miesiącu przyszłym rb. przedsięwziąć mającey wizycie powiatowo-dozorczy ci dusz starownicy, którzy sobie z zaprowadzenia i utrzymywania szkółek parafialnych podług przepisanego planu wzorowego na szczególne względy zasłużą, zaraz po ukończoney wizycie od powiatowego szkół dozorczego urzędu przez konsystorz w. cesarsko-królewskim rządom krajowym przedłożeni będą.

Ninieyszą odezwę wraz z planem wzorowym za odebraniem zaraz przepisać i bez najmniejszey zwłoki natychmiast daley expedyować należy, a to tym końcem, ażeby przed wi-

zytą i wakacyami szkółki parafialne przynajmniej zaprowadzone być mogły; zatrzymujący je więcę na[d] ieden ściśle odpowiedzialny będzie.

Nahorcie dnia 22 czerwca 818.

19. *Обіжник деканату з докорами духовенству по шкільній візитації. 24 серпня 1818.*

Z wizyty szkolney w miesiącu lipcu rb. w dekanacie tu-teyszym przedsięwziętey widocznie okazało się, że niektórzy parochowie y kooperatorowie swe szkoły parafialne z przykładną gorliwością zaprowadzone w obrębach planu wzorowego pilnie utrzymują; inni zaś prawie iak z musu y obawy kary ten ważny obowiązek pełniąc ledwie co tylko iakie ślady zaprowadzoney szkoły pokazali, a przeto w remanencie defektów tycząc się uzupełnienia aktów szkolnych ieszcze dotychczas pozostają.

Szczególnie spostrzeżone defekta są te:

1-o. W niektórych szkołach całkiem ieszcze osobny protokół szkolny nie iest prowadzony, w innych zaś wprawdzie znajdzie się takowy, lecz poczęści defektowy; że 2-o. Przepisany plan wzorowy co do porządku y czasu bardzo się rzadko gdzie zachowuie. Wina ta spada na dusz starowników, gdyż niewręcz którzy diacy o niezachowanie porządku y czasu percypowanie dpowiedzieli, że od swych xsięży o tym nie słyszeli; że 3-o. Wykazu dziatwy oboygą płci do szkoły zaprowadzoney, podług obwieszczzonego wzoru stosownie do polityczney ustawy szkolney §. 13. rozdz. III. urządzonego, nie okazali, lecz chodzącą dziatwę do szkoły na nikczemnych szpargałach opisane prezentowali; że 4-o. Katalogu dziatwy do szkoły chodzącey podług N-ru porządkowego, N-ru domu, podług ilości lat czyli wieku dzieci alfabetycznym sposobem urządzonego wizytatorowi podług zalecenia ddto 5 lipca rb. do licz. 7 ztąd wydanego nie przedłożyli; że wreszcie 5-o. Na trudności w zaprowadzeniu szkółek narzekali, a środków planem wzorowym co do zaprowadzenia szkół przepisanych nie używali.

Nieuzupełnienie to przepisanych szczegółów szkolnych w tem pierwszym razie tyczących się dusz starowników prze-

bacza się, lecz po ukończonych wakacyach, a szczęśliwie zaczętem kursie pierwszym takowe iak nayspunktualniey wykonywane bydź mają, gdyż w przeciwnym razie po odkrytey podczas przyszley wizyty szkolney (która z końcem pierwszego kursu nieuchybnie nastąpi) niezupełności teraz uchybionych szczegółów wina y odpowiedzialność nie diaków (którzy ieszcze nie są kwalifikowanemi), lecz dusz starowników przypisana będzie, a zatym rekommenduie się, obowiazuie i zaleca, dotychczas oziębłym, ażeby za wzorem pierwszych przykładowych dusz starowników idąc w gorliwości co do zbawiennego dzieła szkoły porównać się starali.

Jmci xx. parochowie, kooperatorowie, którzy ieszcze katalogów dziatwy szkolney wyż opisanym sposobem urządzonych wizytatorowi szkół powiatowemu nie przedłożyli, takowe zaraz po odebraniu niniejszego zalecenia do urzędu względnego szkół dozorczego nadesłać mają.

Nahorce d. 24 augusti 818.

20. Обіжник деканату з вказівками, яких треба придержувати ся в новім шкільнім році. 31 серпня 1818.

Ponieważ pięcioletniowe wakacye, które podług zalecenia ztąd pod 28 lipca r. t. do lic. 9 wydanego iuż z dniem 5 września r. b. kończą się, a że 6 wypadła niedziela, przeto aż 7 września r. t. szkoły parafialne ordynaryinie rozpocząć się mają. Dnia 6 września, to iest w niedzielę przed rozpocząć się mającą szkołą powinni dzieci szkolne, które ieszcze dotychczas naznaczoney spowiedzi nie odprawili, nieuchybnie za wydanemi kartkami tę odprawić. Dzień, miesiąc y rok, którego dzieci szkolne w 5-ciu naznaczonych terminach spowiedź odprawiać będą, ma bydź w protokole szkolnym zanotowany, a to tem pewniey, że podczas wizyty szkolney każdy duszstarownik zapisanemi terminami przez dzieci odprawionej spowiedzi legitymować się będzie obowiązany.

Ażeby podczas w tem roku odprawionej wizyty szkolney poniekąd spostrzeżony i iuż pod dniem 24 sierpnia r. t. do liczby 12 w niektórych obowiązanościach obwieszczony nieporządek za szczęśliwie rozpoczętem kursem 1-m w dobrą manipulacyę szkolną zamienić się mógł, stanowi się:

1-o. Przed rozpoczęciem szkoły rzetelny wykaz podług wiadomego już wzoru był urządzony i podług tego dziatwa oboiej płci tak ta, co już do szkoły chodziła, iak też i podług naywyższych rozporządzeń za zdolne kwalifikowana, do szkoły natychmiast wezwana była.

2-o. Przeciw uporczywym w posyłaniu swych dzieci do szkoły rodzicom mają być użyte środki, o sposobie zaprowadzenia szkoły planem wzorowym przypisane, przeto, ieżeli z przyczyny zaniedbanego użycia tychże środków kwalifikowana dziatwa szkołę zaniedba, cała вина i surowa odpowiedzialność na względnego duchownika spadnie.

3-o. Wyż namieniony wykaz ma być każdego miesiąca de novo urządzony w swych rubrykach podług daney przystem informacii dopełniony i w aktach szkolnych pełnie zachowany, a to tem końcem, ażeby podług miesięcznych wykazów rzetelne, półroczne tabelle do dominium i do względnego urzędu szkół dozornego mogły być urządzone. Szczególne wykazy miesięczne podczas wizyty szkolney mają być przedłożone.

4-o. Porządek szkolno-manipulacyiny do dalszego w tey mierze rozporządzenia konsystorskiego ma się [ten] sam zachować, który iest planem wzorowym przepisany.

5-o. Nauka szkolna ma się dziać w swych przedmiotach podług tu załączonego podziału godzin tak iednak, aby w tym kursie starsze dzieci oboiej płci przed południem 3 godziny, to iest od 8 do 11, młodsze zaś po południu 2 godziny od 2 do 4 godziny do szkoły chodzili.

Przez starsze dzieci rozumi się tu 1 oddział tych dzieci, które już pewne początki nauki szkolney mają; przez młodsze zaś 2 oddział rozumieią się dzieci, które pierwsze początki biorą, a zarazem i te, co dopiero do szkoły zaprowadzone będą. Zrobienie oddziałów poleca się w tem początkowym razie roztropności duszstarowników za zgodnym porozumieniem się z nauczycielami, którzy te dzieci kształcili.

6-o. Akta szkolne, a nayszczególniej protokoł rozporządzeń szkolnych osobny i protokoł odebranych z urzędu powiatowego drukowanych pism i książek szkolnych, odtąd ma być utrzymywany.

Nahorce dnia 31 sierpnia 818.

21. *Обіжник деканату про шкільні підручники. 7 вересня 1818.*

Exemplarze katechizmu małego i powinności poddanych ku monarsze dla szkół narodowych powiatu tuteyszego od jw. konsystorza nadesłane wielebnościom waszym stosownie do ilości dziatwy do szkoły chodzącej tym końcem kommuni-kuie się, ażeby każdy podług tu załączonego wykazu do swej szkoły przeznaczone exemplarze odebrał, takowe dzieciom, które iuż początki czytania z gramatyki powziely, doreczył i one podług tych przepisany porządkiem w oznaczonym czasie kształcił. Poiedyncze exemplarze tak katechizmu małego, iakoteż i powinności poddanych ku monarsze kosztują po 15 xr.

Doreczone exemplarze imcixx. bezpośrednie szkół dozorca w protokole przyiemu pism drukowanych szkolnych tym końcem urządzone pod datą doreczenia zapiszą, takowe dzieciom rozdada i wyż wyszczególnioną ilość pieniężną w oznaczonym czasie od stron odebrawszy do urzędu powiatowo-dozorczego podług protokołu za odebrany kwitem zlożą.

Ponieważ niektóre. pozniey zaprowadzone szkoły, tudzież dawnieysze, które swiezo dziatwę w przybytku dostały, tabell bukwarycznych i tabell do składni drukowanych potrzebować będą, a za tym po odebraniu tych za okazaną konsygnacją tu niezwłocznie udać się mają.

Załączone exemplarze po odebraniu tyczących się podług wykazu za recepisem odsyłane bydź mają, w którym recepisie powinny bydź oznaczone sztuki, wiele kto takowych ogółem odebrał.

Nahorce dnia 7 września 818.

22. *Обіжник деканату із вказівками, як поступати, коли шкільні будинки малі, або де їх і топлива нема. 18 листопада 1818.*

Ponieważ po niektórych mieyscach dekanatu tuteyszego domy szkolne nader szczupłe i nie mogące dziatwy do szkoły chodzącej umieścić znaydują się, po innych zaś żadnych nie-ma, tudzież poniekąd brak opatu kontynuowaniu i rozszerzeniu zaprowadzoney nauki szkolney tamą się stają i przeto zaradzając temu niedostatkowi do dalszego rządowego w tey

mierze rozrządzenia stanowi się, co następujące, ażeby 1-o. W tych mieyscach, gdzie się szkółki szczupłe i liczbie dziatwy do szkoły chodzący nieodpowiadaiące znayduią, na potrzebnym iednak ogrzaniu onych nie zbywa, dziatwa szkolna na poddziały tak uregulowaną była, iżby ieden oddział przed południem, drugi zaś po południu do szkoły zgromadzał się. Jeżeliby zaś od tych dwóch oddziałów ieszcze co dziatwy zbywało, tedy i trzeci oddział uregulowany iz zrana lub po południu na pewną godzinę w domu szkolnym dla powzięcia nauki umieszczony bydź ma. Rozumi się przez się, że oddziały nie podług wieku lub wzrostu, lecz podług pilności, pojęcia i postępów dziatwy urządzone w obrębach pilności i karności szkolney utrzymywane bydź powinny. 2-o. Azeby tam, gdzie żadnego domu szkolnego niema, naięcie zaś prywatnego wygodnego domu na tymczasową szkołę trudnym by było, tudzież gdzieby o opatrzenie i opalenie domu szkolnego niepokonana trudność ze strony gromad i gruntowych zwierzchności zachodziła, w tym przypadku bez żadnego względu szkoła kolejna ustanowioną była w ten sposób, iżby dla przykładu dwa lub trzy dnie do domu parocha pomimo wszelkiey subiekcyi, gdyż tu idzie o dobro powszechnie, potym zaś do innych wygodniejszych domów tych rodziców, których dzieci do szkoły przyznaczone są lub aktu chodzą, dziatwa na naukę zgromadzała się. Będzie to wprawdzie z subiekcyą dla wszystkich stron, lecz w tak nagłym potrzebie innego środka obmyślić nie można; gdzieby iednak skuteczniey temu niedostatkowi zaradzone bydź mogło, nie zbrania się.

Idzie tu nayszczególniey o czas i okoliczności, które temu dobroczynnemu dziełu sprzyiaią, pomyślność bowiem tego od naszej niesfatygowaney troskliwości, nieustaiącey gorliwości i czynnego przy wytrwaley cierpliwości, współdziałaniu wielce zależy, przeciwnie zaś oziębłość, gnusność, sprzyianie lekomyślnym i bezgruntownym zasadom, zniszczenie tego zbawiennego dzieła za zamiar maiącym, przyspieszyłyby nam nieodpłakaną szkodę i niewynagrodzoną odpowiedzialność. Przeto przy wzajemney miłości braterskiey imieniem wysokich rządów i naczelney naszej władzy wielebnych waszych proszę, obligeuję i oraz zalecam, byście zbawiennemu temu obowiązкови z powołania naszego na nas włożonemu wyż

określonym lub dogodniejszym iakowym sposobem zadość uczynić starali się, w przeciwnym bowiem razie [przy] wizycie szkolney odkryta oziębłość, gnusność i nieczynność bez żadnego względu i exkuzy w protokole wizytacyinym zanotowaną i naczelney zwerchności szkolney przedłożoną bydz musi.

W Nahorcach dnia 18-tego listopada 818.

23. Обіжлик деканату про сумний вислід візитації що до стану шкіл у куликівському деканаті. 10 мая 1819.

Z wizyty szkolney w miesiącu marcu r. b. w połowie dekanatu przedsięwziętey widocznie okazało się, że szczęśliwie zaprowadzone szkoły parafialne przez oziębłość, nieczułość i zaniedbanie instrukcyi przepisów i rozporządzeń szkolnych niektórych dusz starowników, oraz bezpośrednich dozorców, tudzież diaków i nauczycielów z urostu spadaia i prawie do schyłku się zbliżaią. Spostrzeżone, w protokoł wizytacyiny wciagnione defekta są następujące:

1-o. W niektórych przepisany i powagą jw. konsystorza zaakceptowany plan wzorowy co do porządku i czasu nietylko, że się nie zachowuie, ale nawet się nie znayduie. 2-o. Niektórzy dusz starownicy na iednym lub drugim zaleceniu, upomieniu i mniey czułym zachęcaniu parafianów, aby dzieci do szkoły posyłali, zaprzestaią, czulszych, planem wzorowym przepisanych środków nie używaią, a tak albo całkiem pomocy dominikalney w tey mierze dopraszać się zaniedbuią i opieszających w posyłaniu swych dzieci do szkoły rodziców nie donoszą, albo przerzeczoney na swe podanie pomocy używać nie chcą. 3-o. Wykazu dziatwy oboygą płci do szkoły zaprowadzoney podług obwieszczonego wzoru stosownie do polityczney ustawy szkolney rozdziału VII. §. 13 urządzonego nie okazali. 4-o. Katalogu dziatwy do szkoły chodzącey podług ilości wieku dzieci alfabetycznym sposobem urządzonego podług zalecenia de d. 15 juli 818 do liczby 7-mey ztąd wydanego nie przedłożyli. 5-o. Z tych mieysc, w których ani perswazyą, ani oświeceniem, ni też pomocą dominium zamiaru swego dopłać nie mogą, o skuteczne wsparcie przez urząd powiatowo-szkolny do c. k. urzędu cyrkularnego nie udaia się. 6-o. (пропущене). 7-o. Z odprawionej [сповідн] w pięciu naznaczonych

terminach kartkami imion dzieci wykazać się nie mogli. 8-o. W niektórych miejscach protokoły szkolne niedbale napisane, mylnie, z innemi rozporządzeniami pomieszane przekładali, a w niektórych nawet żadnych nie okazali.

Zapobiegając wreszcie temu nieporządkowi naysurowey zaleca się dozorcóm tych szkół, w których wyszczególnione defekta znajduią się, ażeby one iak nayrychley poprawić starali się, gdyż w przeciwnym razie ściagną na siebie niełaskę jw. konsystorza, położą tamę dalszey swey promocyi i nie uydą kar ustawami i zarządzeniami szkolnemi wymierzonych.

Nahorce dnia 10 maja 819.

24. Обіжник деканату домагаєть ся свідоцтв про моральність, здібність і сповиованє обовязків дяко-учителів. 24 мая 1819.

Stosownie do przepisów polityczney ustawy szkolney potrzebnó jest urzędowi powiatowemu wiadomość o persystencyi nauczycielów czyli diaków, ich moralności i zdolności do pełnienia obowiązków nauczycielstwa szkolnego. Dla przekonania się o pobyćie wzmiankowanych diaków i o własnościach do sprawowania urzędu nauczycielstwa nieuchronnie potrzebnych naznacza się termin na dzień 1-go czerwca rb. na godzinę 2 po południu. Przeto poleca się wwxx. dozorcóm szkół parafialnych, ażeby względnych swych diaków zaświadczeniami zaopatrzonych na wspomiany termin do Nahorec nieuchybnie wyprawili, w przeciwnym razie, któryby się temu rozkazowi powodować nie chciał, podpadnie nocie nieposłuszeństwa i niemiley rekomendacyi do wyzszej instancyi szkolney. W którey zaś parafyi żadnego dotąd diaka niema, o tym relacyę exofficio do urzędu powiatowego należy zrobić.

Nahorce die 24 maji 819.

25. Обіжник деканату назначает реченець шкільної візитації і вказує відповідні домагання. 6 липня 1819.

Tyczącym się wwxx. parochom, kooperatorom, a oraz bezpośrednim szkół parochialnych dozorcóm czyni się wiadomo, że wizyta szkolna w połowie dekanatu, w którey ieszcze odprawiona nie była, dnia 19 juli rb. od Żółtaniec rozpocząć

się ma. Wizyta ta podług najwyższych, świeżych rozporządzeń szkolnych bardzo ściśle przedsięwziętą być powinna; nade wszystko dociekano będzie, czyli parochowie i kooperatorowie stosownie do przepisów polityczney ustawy szkolney, zarządzeń konsystorskich i approbowanego ztąd wydanego planu wzorowego szczerze do dzieła szkolnego przychyliły się. Uda-remione będą wycieczki tych, którzy ochraniać się zechcą tym, że w cerkwi ludowi parochialnemu dzieło szkolne zalecali i dzieci do szkoły posyłać nakazywali, jeżeli tylko polityczną ustawą szkolną y planem wzorowym przepisanych środków nie używali i tym się wynieść nie usiłowali. Ostrzega się przeto, by każdy dusz starownik, osobliwie zaś ci, którzy nieporównanie mnieyszą z rokiem przeszłym liczbę dziei oboiey płci do szkoły chodzących mają, wywody słuszne i rzetelne do zadyktowania w protokół szkolny na pogotowiu mieli, gdyż w przeciwnym razie wina odpowiedzialności na nich samych spadnie. Do tej wizyty ma każdy dusz starownik za daną sobie pewną wiadomością od wizytatora szkół stosownie do polityczney ustawy szkolney rozdziału 20 §. 6 dominikalnego officialistę i wujta, oprócz tego kilka ludzi z gromady (pod naznaczonym w powyższym § strofem, który za odesłaniem protokołu do c. k. wysokich rządów krajowych nieuchybnie na nie przytomnych nastąpiłby) wezwać i wszystko w przepisany porządku na pogotowiu mieć. Ww. imci xx. dusz starownicy, w których szkołach wizyta szkolna już w przeszłym półroczu odprawiła się, niechay sobie nie tuszą uchybieniem zapadłej ostrości nowych najwyższych przepisów względem przedsięwzięcia wizyty szkolney i albowiem w tej mierze zarequirowani dowodnie z załączeniem pewnych allegatów o stanie swych szkół legitimować się będą musieli. Należy przeto usilnie czuwać na utrzymanie i pomnożenie dzieła szkolnego.

Nahorce die 6-te julii 819.

26. *Обіжник деканату про приготования до нового шкільного року. 26 серпня 1819.*

WWJX. bezpośrednym dozorcem szkół parafialnych dekanatu r. g. kulikowskiego. Ponieważ 5-o tygodniowe wakacje, które podług rozdziału 3-o aprobowanego planu wzoro-

wego dla szkół parafialnych dekanatu tutejszego przepisane-
go już z dniem 5-o września rb. kończą się, przeto dnia 6-o
września rb. szkoły parafialne ordynaryinie rozpocząć się po-
winny. W celu skutecznego zaprowadzenia i dawnych zapro-
wadzonych szkół parafialnych pomnożenie wwxx. bezpośredni
szkół dozorecy mają zachować to, co następuje:

1-o. W poprzedzającą niedzielę, to jest 5-o września rb.
każdy dusz starownik katalog dzieci oboiey płci podług wy-
kazu tegorocznego od lat 6 do 12 do zwiedzania szkoły kwali-
fikowanych, iako też i tych, co dopiero oną zaczynać mają,
należycie podług wydanej ztąd w roku przeszłym informacji
po imieniu i przezwisku urządziwszy po ukończonym nabo-
żenstwie ludowi parafialnemu, a mianowicie rodzicom i krew-
nym kwalifikowanych dzieci za poprzedniczą stosowną naukę
o dobrym wychowaniu dzieci przeczyta i do pilnego posyłania
do szkoły wyszczególnych dzieci rodziców i krewnych ze źró-
deł powodowania się woli Bożej, rozkazów rządów i własnego
dobra dzieci i rodziców, tudzież z sprzeciwia się Bożej i mo-
narchy woli, a przeto zaniedbania własnego dobra, a nareszcie
z nieuchybnie ściągnioney na się nagany zachęci i pobudzi.

2-o. Wyż zmiankowany katalog dziatwy oboiey płci do
szkoły kwalifikowanej po zrobionym ogłoszeniu w cerkwi za-
raz do zwierzchności grontowey z stosowną relacją o dopeł-
nieniu tego, czego naywyższe przepisy i postanowienia szkol-
ne pomnożeniu i rozszerzeniu dzieła szkolnego od dusz sta-
rowników wymagają, z uprzejmym przepomnieniem się o prze-
pisaną polityczną ustawą szkolną skuteczną pomoc posyłaniu
dzieci do szkoły odeszle.

1-o. Dla ulżenia fatygi bezpośrednich szkół dozorców
w relacyonowaniu o dzieciach zwiedzanie szkoły zaniedbują-
cych, dla uchilenia się od częstych narażeń grontowym zwierz-
chnościom i przełożonym gromad, a przeto do uniknienia
wszelkiego w tey mierze nieporządku będzie wkrótce stosow-
nie do przepisów pol. ust. szkol. ztąd odezwa od wszystkich
jurisdykeyonów dominikalnych obwód tutejszych szkół stano-
wiających zrobiona, ażeby z 2-ch lub 3-ch kandydatów od dusz
starowników względnym dominiom proponowanych ieden nay-
zaufanszy na dozorcę szkolnego obrany i umocowany był,
którego obowiązkiem będzie niedbałe rospustne dzieci do szkoły

napędzać i o posyłaniu do szkoły swych dzieci opieszających rodziców do dusz starowników, a przez tych podług okoliczności do zwierzchności gruntowych donosić.

4-o. Z okazji niniejszego postanowienia będą obowiązani dusz starownicy za danym sobie ztąd powtornym obwieśzczeniem 2-ch lub 3-ch obyczajnych, pobożnych i do sprawowania tego obowiązku szykownych ludzi za kandydatów na dozorców szkolnych względnym jurisdikcyom dominikalnym proponować y od tych dopraszać się o zapewnienie, na pismie dane, którego z tych za dozorcę oznawać, od zleconych mu obowiązków używać mają. Gdzie więcey wsi do iedney szkoły są inkorpowane, tam z każdey osobny dozorca szkoły powinien być obrany.

5-o. Przed zaczęciem szkół mają wszystkie dzieci spowiedź ś. za danemi i potym znow odebranemi i w aktach szkolnych pilnie zachowanemi kartkami odprawić, co 5 razy do roku w przepisanych terminach zachować należy.

6-o. Porządek szkolno - ekonomiczny, szkolno - manipulacyiny i szkolno-policyiny podług wydanego planu wzorowego, tudzież podział co do przedmiotów nauki i co do czasu ma się tak zachować, który w roku przeszłym kurendą pod dniem 31-go sierpnia do licz. 13 ztąd w dekanat wysłaną z załączonym wzorem podziału godzin w języku oyczystym przepisany był.

7-o. Porządne utrzymywanie aktów szkolnych, iako to protokołu rozporządzeń szkol., protokołu przyiemu i wydatku książek i pisowni szkolnych, rocznego wykazu dzieci oboiey płci od lat 6 do 12 do szkoły kwalifikowanych, miesięcznych wykazów pilności, tudzież wykazów półrocznych o stanie szkół parafialnych, nareszcie wykazow popisu dziatwy na examinach i kartek, zapewniających w 5-ciu przepisanych terminach odprawioney spowiedzi szkolney, iak naytroskliwszey pilności ww. imci xx. dozorców szkół parafialnych poleca się.

Nahorce die 26 augusti 819.

27. *Обіжлик деканату подає вказівки як виготовлювати екстракти про стан шкіл. 30 серпня 1819.*

Stosownie do rozporządzenia względem zrobienia ekstraktów o stanie szkół parafialnych każdego roku 2 razy z koń-

cem marca i września od każdego parocha i kooperatora podawać się mających pod dniem 19-o kwietnia 817 do liczby 112 od jw. konsystorza wydanego, a ztąd pod 14 lipca 817 do licz. 30 w dekanacie oryginalnie z załączonym wzorem i potrzebną informacją, zaleca się, co następuje, ażeby 1-o. Każdy dusz starownik takowy ekstrakt podług wiadomego formularza za drugie półrocze 819 r. należycie urządził. 2-o. Rubryki 3, 4-te, gdzie iest napisane imie nauczyciela, iego pilność, zdolność, obyczaje, z powodów, że ieszcze takowych nie mamy, oznaczył, reszte zaś wszystkie rubryky stosownie do napisów dopełnił. 3-o. Z tych ekstraktów podwójnie na arkuszu całym urządzonych ieden w swoich aktach szkolnych zostawił, drugi zaś do urzędu szkół powiatowo-dozorczego na powyższy termin, to iest na 21 wrzesnia rb. bezzawodnie przysłał.

Ponieważ z tych wykazów ma się urządzić i przez jw. konsystorz wysokim c. k. rządóm krajowym przedłożyć summaryczny wykaz o stanie szkół parafialnych, z którego zdolność, pilność i gorliwość w pomnożeniu dzieła szkolnego szczególnych dusz starowników oczewiście się okaże, przeto przepomina się wielebnościom waszym świeżo ztąd wysłaną odezwę zaczęcie szkół w r. t. obwieszczaiącą i sposób zaprowadzenia i pomnożenia zaprowadzonych wskazuiącą, gdyż z rubryk porównywaiących rok teraznieyszy z przeszłym, gdy się w roku teraznieyszym okaże mniej uczniów, iak w przeszłym, będzie to dowodem oziębłej pilności i troskliwości dusz starowników.

Nahorec dnia 30 sierpnia 819.

28. *Витяг про стан жовтанецької школи в р. 1819.*
(Диви стор. 59).

29. *Обіжник деканату про посиланє дяків на інструкцію до Нагорець. 1 грудня 1819.*

Pod dniem 9. września rb. do liczby 21 wszystkim bezpośrednim dozorcóm obwodu tuteyszego czule ztąd polecono było, ażeby swych diaków, a oraz tymczasowych nauczycielów parochialney dziatwy szkolney każdego miesiąca po dwa razy, to iest 15 i 30 do Nahorec na instrukcyę posyłali. Polecenie to dotychczas po większey części zaniedbane w dwoia-

o stanie szkół na rok 1819.

59

kie mniemanie urząd powiatowo - dozorczy wprawia, że 1-o. albo względem bezpośredni szkól dozorczy o tym zaleceniu zapomnieli, 2-o.  e diacy i tymczasowi nauczyciele w tey mierze powodowa  się im nie chc . Pierwszy przypadek zwraca się do w snego powołania licznych w tey mierze rozporządzeń jw. konsystorza i do zaufania w ww. imci xx. bezpo rednych dozorcach położonego; drugi zaś do użycia czułych środków przeciw krnobrnym, opieszałym i nieposłusznym diakom i nauczycielom. Przeto stanowi się, ażeby 1-o. Ichmo c xx. względnych szkól dozorczy swym diakom i nauczycielom powyższe termina instrukcyjne wcześnie przypominali. 2-o. O ich niemożności fizycznej dobrze się przekonali i przyczyny tey w protokole szkolnym rzetelnie zanotowali, że diak lub nauczyciel NN. dla słabości lub dla pewney i niezw lczney czynności parafialney, lub wreszcie dla uporu i nieposłuszeństwa dnia 15 y 30 miesiąca NN. roku NN. na instrukcy  do Nahorec uda  się nie mógł lub nie chciał, ażeby nareszcie 3-o. W tym ich wcześnie przestrzegali, że każda niebytno c na instrukcyi, na ważney przyczynie nie fundui ca si , i iedyne tylko z uporu i opieszałości pochodząca wziewiem pewney cząstki ich w sciwych dochodów na fundusz ubogiej dziatwy względnej szkoły ukarany będzie. Ninieysze postanowienie zaufaney troskliwości wwimci xx. parochów szkól parafialnych dozorców poleca się.

W Nahorcach dnia 1 grudnia 819.

30. *Обіжник деканату приказує навчати дїтїй письма в руській і польській мові. 7 грудня 1819.*

Wysokie c. k. rządy krajowe  ycz  sobie, ażeby dziatwa obrządku naszego także pisa  po rusku i po polsku uczy  się; z tych powodów polecily też w. c. k. rządy krajowe jw. konsystorzowi, ażeby im corocznie po  adane rękopisma z podpisaniem imienia i przezwiska piszącego ucznia, tudzież z za wierdzeniem mieyscowego dusz starownika przez konsystorz przesyłane byly. Powoduia  si  podpisany tey wysokiey woli one wwimci xx. dozorcem poleca, a oraz zaleca, ażeby swą dziatw  szkolną nie tylko czytać, lecz i pisa  uczyli. Przeto spodziewa się po troskliwości y gorliwości niektórych imci

xx. szkół dozorców, że mu takowe rękopisma podczas szczęśliwie rozpocząć się mającey tegoroczney wizyty szkolney przedłożyć usiłują.

W Nahorcach d. 7 grudnia 1819.

31. *Права й обов'язки жовтанецьких дяків. 21 мая 1820.*

Kontrakt dla diaków Żółtanieckich, mocą którego z iedney strony z w. imci x. Błońskim, parochem r. g. Żółtanieckim, z drugiey strony z prowizorami cerkiewnymi y urzędnikami wieyskimi, a zaś z trzeciey N. N. stanęła dobrowolna uгода, a to w ten sposób: Strony wyrażone przyimuie N. N. za diaka do cerkwi NN z wyrażonemi kondycyami:

1-o. NN. ma się pobożnie, przychilnie i iak nayuczciwey, co się tyczy nabożeństw cerkiewnych i innych do cerkwi należących, sprawować i te nayuczciwiey wypełniać, a to za radą w. imci x. Błońskiego, proboszcza mieyscowego, a w niedopełnieniu tych obowiązków w każdym razie oddalonym zostanie od służby diakowskiej bez naymieyszey zapłaty.

2-o. NN. ma się z gromadą, urzędnikami i z każdym człowiekiem iak nayuczciwiey, naygrzeczniej i obyczajnie, bez naymnieyszey pychi i noty na siebie mający, sprawować i obchodzić, inaczey w niedotrzymaniu tegoż od służby oddalonym zostanie.

3-o. NN. ma się powodować podług woli i rozkazów w. imci x. proboszcza Błońskiego, parocha Żółtanieckiego, co moment ma być na zawołaniu, co tylko wypadnie tyczącego się do obowiązków służby yego i to z naywieyszym uszanowaniem y uczciwością ku osobie nad sobą przełożoney, inaczey w niedopełnieniu czego od służby bezpłatnie oddalonym będzie.

5-o. NN. za dopełnienie wyżej wyrażonych punktów potrzebnych, tak cerkiewnych, iako też i od swego przełożonego rozkazów, ma wyznaczoną od gromady Żółtanieckiey podług patentu monarchicznego rocznych iego należytości i to będzie ani mniej, ani więcey pobierać, tym sposobem iak się tu wypisuje za usługi cierkiewne diakowskie, a to z tym dodatkiem, ieżeliby w czym przestąpił lub nie dopełnił powyszych warunków, od wszystkiego odpadnie i wynadgrodzonym nie będzie.

Za rok 820 temuż za diakowstwo:

1-o. Roczniego od każdego gospodarza xr. 3. 2-o. Za czytanie Psalterzy nad umarłym starym x. 45. 3-o. Za pogrzeb z podzwonnym xr. 45. 4-o. Za parastasa 6 rocznych wiele będzie pierogów po xr. 3. droższych, czasem i tańszych po xr. 2. 5-o. Parastas prywatny z pierogami xr. 12 iak czas droższy, 6-o. Msza święta żałobna xr. 6. 7-o. Świętecznego z cerkiewney kassy xr. 18. 8-o. Od krztu dziecka wiele będzie kumów po xr. 1. 9-o. Wody święcenie x. 6. 10-o. Oley święty xr. 3. 11-o. Kolendy podczas Bożego Narodzenia po iednym pierogu i xr. 1. 12-o. Za czytanie 110 hramot wielkopostnych po g. x. 3. 13-o. Za chleb wielkopostny w piątku wiele będzie po xr. 3. 14-o. Za mały pogrzeb po xr. 6. 15-o. Podczas praznika rocznego pierogów trzecią część z parastasu wziąć ma. 16-o. Podczas Wielkanocy od każdego gospodarza iay parę. 17-o. We czwartek wielki przed Wielkanocą z parastasu pierogów wziąć ma po xr. 3, wiele mieć będzie. 18-o. Piotrowszczyzny syr i masło na świętego Piotra i Pawła część 3.

Punkt 5. NN. obowiązkiem będzie dzieci podług dobrowolney ugody między powyszemi stronami za wyznaczoną sobie pensją i ordynaryą uczyć, a to w ten sposób, podług wydanych książek od jw. konsystorza po rusku i po polsku i iakie tylko reguły są i nadeyść mogą, a to obyczajnie, uczciwie i iak naydoskonaley edukować i ćwiczyć dzieci, tak czytać, iako i pisać, toż samo dobrze rachować przyrzeka i obowiązuje się. NN., ieżeli który z dzieci podług ustaw iuż wydосkonalony będzie examen przed powyszym przełożonym odprawi i za wydосkonalonego uznanym będzie, natenczas ma temuż NN. dać attestat za approbatą w. imci x. Błońskiego, proboszcza Żołtanieckiego, że iuż tenże wyznaczone książki skończył, które mu oznaczone były, a za tę jego fatygę ma temuż student złożyć rynski ww., a to podług dobrowolej umowy i ugody, oprócz tu wyznaczoney ordynaryi korcy 3, a to iest: żyta korzec 1, jęczmienia korzec 1, owsa korzec 1. Pen-syi roczney złotych rynskich 48 ww., iednakże z temi warunkami, ieżeli będzie dobrze dzieci pilnował, wydосkonalał i promował do dalszych szkół, a inaczey w niedopełnieniu tych warunków, iak by się przy examinie źle okazało, nie

tylko oddalonym zostanie, ale i najmniejszej nagrody nie otrzyma.

Na to wszystko strona z stronami powyszezi, nie umiejący pisać przez znak krzyża ś. podpisują się.

Dnia 21 Maja 820 roku. B. Błoński, paroch Żołt. mpr. Daniło Hupało, wóyt + Далі йдуть підписи трьох присяжних, двох провізорів, двох домініяльних представників і трьох з громади.

32. Методика или правила для учителей въ обученію дѣтей въ школахъ рускыхъ сельскихъ.

§. I. О познанію писменъ.

1. Учитель долженъ знати, како онѣи буквы всѣ въ алфавитѣ табличномъ едніи по другихъ слѣдуютъ, великимъ и добрымъ почеркомъ на таблицы черной написать и дѣтемъ показати.

2. Начинаетъ обученіе отъ буквъ самогласныхъ, по самогласныхъ слѣдуютъ простіи, послѣ согласніи, на конецъ доегласніи, сложеніи.

3. Каждую букву предъ очима дѣтей учитель пишетъ и чисто виговариваетъ, а дѣти уважаютъ и по единой голосно виговариваютъ, да о чистомъ виговорѣ увѣритися можно и погрѣшности того самаго исправить.

4. Всѣ буквы, яко то к, т, м, ф, х, ц, ш, щ, ѳ, называемые твердые и удвоенные, самогласные яко единственные, б, л, д, ж, з, мягкие нераздѣльные — однимъ отвореніемъ устенъ виговариваются.

5. Въ каждомъ времени обученія двѣ, а наиболше три буквы придаются и тѣи всѣ написанные на таблицы стояти, въ ближайшомъ времени обученія повтарятся имѣютъ.

6. При повтореніи велитъ учитель себѣ буквы по опредѣленномъ порядку именовать для того, дабы ученики гласу на память не училися, кромѣ тѣхъ самыхъ знаковъ познавающе.

7. Буквы, которіи видомъ своимъ или гласомъ едніи по другихъ себѣ подобни суть, пишетъ учитель една при

другой на таблицы, дѣлаеть ранзствіе во изображеніи или гласѣ, особливо внимая, и велить также одну по другой часто и виразно виговоривати, дабы той самой видѣ и гласѣ дѣтемъ глубше въ память вкоренился, по видѣ едни другимъ подобни суть напр. е, с, ш, т, у, о, и прочіи.

8. Скоро токмо ученики буквы на таблицы школьной познали и добръ виговоривають, возбужденны будутъ тѣ саміи въ алфавитѣ букварномъ изыскивати, учитель, который около нихъ ходить и смотреть, сказочкою показуя.

9. Дабы ученикомъ начинающимъ ся учить познаніе буквъ въ алфавитѣ улегчено было, тогда первіе великие, послѣ малые и хорошие тонкие на; таблицы писатися будутъ.

10. Дабы себе учитель искусилъ, что ученики каждыя буквы скоро познали, употребляетъ отмѣни буквъ, учитель велить съ единой буквы инную ставити, когда онъ различные черти измазуетъ или приставляетъ.

11. Скоро каковую букву согласную познали, можетъ ихъ просити тую самую съ самогласными виговоривати, коимъ приуготовленіе съ повтореніемъ до складовъ связано будетъ.

12. До согласныхъ, коихъ имя самогласною кончится, самогласные прежде поставлены будутъ, прочіи отставлены, слѣдовательно самогласніи нѣкогда прежде, нѣкогда по согласныхъ положенни, дабы ученія слоговъ на память устереглись.

13. Ежели дѣти въ томъ способѣ такихъ печатаныхъ буквъ научилися, тогда принимаютъ букваръ въ руки и по обученіи тѣхъ самихъ въ складованію упражняются, ежели уже до слоговъ пришли, которіи великими буквами печатаніи начали, то ежели время есть, имъ тѣ приставляются.

14. До того употребляетъ себѣ учитель алфавитной, складаной таблицы, на которой великіе буквы при малихъ въ алфавитномъ порядку стоятъ, говоритъ онъ, что великіе буквы равно такъ называются, яко малые, велить онъ ученикомъ прилѣжно смотрѣти, именовати, въ буквари изыскивати и себѣ показывати.

15. Такожде равно тѣмъ способомъ дѣтемъ малые и великие, рускіи и полскіи и печатанные буквы показуются, обаче не прежде, токмо якъ потребно есть, букварѣ порядочно читаючи, яко различные печатаніи способности единіи по другихъ слѣдуютъ, перве дѣтей до иннаго нового способу не приводитъ, пока оны по преждающихъ изрядно и хорошо читати не будутъ.

§. II. О складиванію.

1. Ежели ученики малые рускые и полскые печатанные буквы скоро познали и помянутомъ способомъ до складиванія приготовили ся, тогда ихъ до складиванія буквъ и сложной таблицы въ букварѣ приводитъ; первые слоги пишетъ учитель на таблицы печатанными буквами, учить учениковъ согласную и самогласную купно виговоривати, и ежели бы не могли, съ букваря складиваютъ.

2. Учитель имѣетъ уважати, дабы каждая буква не токмо единственная, но также при виговоренію слоговъ свойственный свой гласъ удерживала, напримѣръ: б-е бе, не бу; д-у ду, не ди.

3. Слоги со удвоенными самогласными, тые яко знаніи протяганія стоятъ, велитъ должае протягати, противно же самогласные, по коихъ двѣ согласные слѣдуютъ, нѣсколко скорые остро виговоривати, дабы дѣти уже при складованію между мягкими и твердыми самогласными различія наблюдать научилися.

4. Также удерживаетъ учитель учениковъ на слогахъ, которые складивати будутъ, сказочкою показуя, дабы неученіи не заблудили и ниединоного слога на память не удерживали и не виговоривали, кромѣ тѣхъ въ букварѣ смотрячи и познаючи.

5. То все, что ученики добрѣ складивали, велитъ учитель равно послѣ складивати, то есть, велитъ слоги виговоривати и безъ соизволенія прежде букву единственную именovati.

6. Для отмѣни велитъ купно нѣкогда ставячи, нѣкогда развязуючи, на память складивати; учитель говоритъ хо-ро-ше, ученикъ виговориваетъ купно хороше; учитель говоритъ образъ, ученикъ развязуетъ о-б-р-а-з-ъ образъ.

7. Єжели при складиванію рѣченія заходять, которихъ значеніе не по понятію сили дѣтей идетъ, тогда на тое самое внимати будутъ, однако учитель многоглаголанія и болтанія стерегчися будетъ.

8. Єжели ученики до двоихъ сложныхъ рѣченій пришли, тогда имъ долженъ предложить, что есть самогласная буква, согласная, слогъ и рѣченіе, по обученію рускимъ и полскимъ языкомъ право говорити, читати и писати имутъ.

9. Правила рѣченія на слоги дѣлити, единственни въ томъ порядку предвзяти будутъ, которіи въ упражненіяхъ складиванія буквара заходитъ.

10. Прежде рѣченія по дѣленію, которое въ букварѣ назначено есть, складивати будутъ, послѣ на буквы внимати, до которого правила стягаются. Учитель велитъ правилъ домислятися и говоритъ ученикомъ наконецъ, что ти всѣ слоги того способу каждаго раза такъ дѣлитися будутъ; приложенія правилъ чрезъ многія часи наукъ, нѣкогда чрезъ цѣлую седмицу, одной по другой учити будетъ, поки ихъ многихъ учениковъ въ заходящихъ рѣченіяхъ докладно и скоро не научитъ.

11. Равно такъ во всѣхъ слѣдующихъ правилахъ поступитъ, когда на конецъ предвзятыхъ правилъ учити будетъ, должны всѣ тихъ учиться и повтаряти, и такъ часто, дабы нѣколи не забыли и въ своєї памяти вѣкоренили, до оконченія по порядку ученики учиться будутъ, а учитель на школьной таблицѣ писати.

12. Токмо единъ ученикъ складиваетъ голосно, прочіи воздерживаются, равно то самое тихо съ нимъ складивати будутъ, дабы каждый слѣдовательно далѣе поступити зналъ, чимъ вниманіе наблюдено будетъ, складиваніе можетъ прилѣжнѣе разсудити, каждая погрѣшность исправится удобнѣе, нежели бы всѣ или болше купно голосно складивали, и такъ ползуетъ каждый ученикъ съ цѣлаго школьнаго времени.

13. При складиванію не изволяетъ учитель пѣнія, вола, безмѣрнаго протяганія занебы чрезъ тые основаніе до природнаго чтенія уложено не было.

14. При складиванію и срицанію инихъ печатанихъ способовъ равно такъ, іако при рускомъ и полскомъ печатанію поступить, токмо съ тѣмъ различіемъ, дабы такъ управлятися могло, когда крайно до того приходитъ, дабы дѣтемъ новый способъ печатаный скоро сдѣлать можно было.

§. III. О чтенію.

1. Ближайшее приуготовленіе ко чтенію есть: Срыцаніе, что дѣти скоро срицають ѿ удобно читати будутъ.

2. Учитель начинаетъ отъ легчайшихъ единственныхъ слоговъ и поступаетъ, кромѣ того должае себе не забавляя, до двохъ и многосложныхъ рѣченій; въ тѣхъ на тое токмо смотрѣти имать, дабы купно надлежитые слоги безъ приставленія виговорени были.

3. Чего той или оный слабѣйшій ученикъ читати не можетъ, то не говоритъ ему прежде, но велитъ ему складивати или, ежели есть потреба, послѣ читати.

4. Ежели ученики въ букварѣ даже до цѣлыхъ предметовъ приступили, тогда учитель смотритъ на тое, дабы они не толко единственіи буквы и слоги, но и всѣ рѣченія право и плинно виговоривали. Ежели то всегда лучше идетъ, тогда удвояетъ свое уваженіе, дабы природнымъ голосомъ, который всякому ученику свойственный есть, читали, дабы они слово ѿ реченія тыхъ на слоги ѿ рѣченія полагали, на которые онъ ложити долженъ.

5. Ежели кто добръ чего не можетъ, то и не разумѣетъ, увѣряетъ себе учитель прежде, дабы ученики то разумѣли, что они читати должни, затѣмъ можетъ онъ чрезъ намѣреные до цѣлы вопросы, примѣри, подобія, чрезъ описаніе нѣкакого невѣдомаго рѣченія помощію вѣдомыхъ рѣченій, въобще чрезъ поступокъ отъ вѣдомаго до невѣдомаго поступити.

6. Понеже такъ натурално читатися должно, яко разумніи люди говорятъ, тогда имѣетъ учитель то, что читатися будетъ, ученикомъ прежде формално показати, послѣ прочитивати, равно то самое сказуютъ или читаютъ ученики и подражаютъ учителю.

7. Учитель велитъ въ началѣ токмо нѣкоторіи стихи читати, понеже и то много учащимся труду дѣлаетъ, за тѣмъ частѣе каждый ученикъ долженъ возванъ быти.

8. Токмо одинъ ученикъ читаетъ голосно, прочіи читаютъ равно то само тихо; гдѣ читающій престааетъ, слѣдовательно возванный далѣе поступити долженъ. Для того не допускаетъ учитель, чтобы ученшіи ученики скоро читали, а слабшіи на задѣ оставались. Равно для того учащіи на слоги и рѣченія сказочною показивати должны; изъ того самаго основанія должны добріи ученики слабшихъ на сторонѣ посадити, дабы тѣи, ежели слово или каковъ стихъ усмотрять, отъ нихъ право употреблени были.

9. Слабшихъ оставить предъ себе тѣмъ частѣе и велитъ ихъ погрѣшности ученнымъ исправляти; ежели никто прилѣжно не исправитъ, тогда прочитываетъ тую часть формально учитель доселѣ, пока ученики намѣрнаго тону право въ слуху не поймутъ. Дабы учениковъ испоучить что то не иначе читатися должно, припоминаетъ учитель подобные обстоятельства своего житія и тонъ, како бы они въ томъ самомъ выражались.

10. Скоро ученики нѣкоторіи предмѣти по обученію учителя читали, о различіи знаковъ увѣдомленни будутъ, первіе о точкѣ, послѣ о запятой, полточіи, двоеточіи, о вопроса и возванія знакахъ; тѣи раздѣленія знаки въ первой, прочіи въ другой классѣ предвзяти будутъ; въ началѣ ученикомъ то такмо сказано будетъ, что они взглядомъ отдаленія и отмѣни гласу наблюдать имутъ; ученикомъ другой класси также основанія предложени будутъ, для чего здѣ точка, тамъ двоеточіе и прочіи стояти должны: учитель пишетъ различія знаки на таблицы, велитъ въ букварѣ изыскивати и себѣ показивати. Ежели ученики знакъ и тѣхъ цѣль добрѣ познали, то о каковомъ другомъ, и такъ послѣ о прочіихъ увѣдомлени будутъ; при томъ долженъ имъ не словами изяснити, но докладно сдѣлати, на чемъ возвишеніе и зниженіе гласу зависить.

11. Ежели ученики первіе трудности въ читанію побѣдили, тогда учитель на три части смотрѣти имѣетъ: первіе, дабы чтеніе до каковой болшой правости привелъ; второе, дабы учениковъ до вниманія на замисли

тѣхъ, что читали, привикнулъ; третье, дабы ихъ до понятія и правдъ, которіи въ части чтенія заключаются, привелъ и въкоренилъ.

12. Ко полученію того, долженъ учитель на каждый часъ науки прилѣжно приготовитися, долженъ о части чтенія прежде добрѣ помислити и себе искусити, если онъ надлежито разумѣть и если онъ знаетъ, на которое слово по взору, цѣли и сопряженію рѣчи тонъ положить ся долженъ, долженъ онъ голосно читати, на то само памятая, ежели онъ на замѣренный тонъ всегда нападаетъ; долженъ то на вопросы развязати и для того ученикомъ представить; долженъ помислити себѣ, како онъ рѣченія и предмѣти, которыхъ ученики разумѣти не могли, чрезъ другыя рѣченія, примѣри и подобія разумно сдѣлати хотѣлъ.

13. Рѣченія тонъ въ правомъ слогѣ положить должны учащіяся особливо чрезъ упражненіе и подражаніе учителя себе привикнути доселѣ, пока каждаго раза коренныхъ слоговъ предъ слогами и по слогахъ ранствовать не научатся.

14. Учитель не долженъ читающихъ учениковъ посредствомъ предмѣта преривати и до иного каковаго далѣе поступати велѣти, дабы ученіи въ вниманіи на замисль читающаго не спорили ся; долженъ чрезъ вопросы учениковъ на чтенное уважати и наставати, каковы они то самое разумѣли, на конецъ велить имъ главизну чтеннаго въ кратцѣ издати.

15. Притчи велить имъ своими словами сказати, по части для повторенія и искуства, по части для упражненія годнаго. Чрезъ тое приготовленіе увидятъ ученики, куда рѣчи тонъ положить потреба, когда развѣ всегда рѣчи тонъ на тые рѣченія спадати долженъ, которіи едныи съ другими взглядомъ предмѣта стоятъ или смыслъ предмѣта прилѣжнѣ назначенъ, тогда учитель особливо на тые имѣетъ внимати.

16. Ежели учитель испрашаетъ, изясняетъ или показываетъ, тогда говорить такъ голосно, дабы его отдаленніи ученики слышали, дабы за нимъ такъ долго слабшіи своими мыслями слѣдовати въ состояніи были ученикомъ о на мѣреномъ времени и потребномъ вопросѣ помислити.

17. Возбуждаетъ ихъ голосно читати и говорити, отвѣти тѣи, которіи для слабаго голоса не всѣ разумѣти могутъ, повтаряетъ самъ, дабы цѣль и полза науки погублена не была.

18. Учитель взываетъ учениковъ до чтенія и отвѣтовъ или по единому имъ вѣдомому порядку, или прежде нежели вопросы установить, дабы прочіи чуждымъ мыслямъ себѣ не допускали, когда каковъ предъвзятіи будетъ, но всѣ до вниманія возбуждени были.

19. Таковымъ способомъ каждаго предмѣта такъ долго учениковъ учить будетъ, пока изъ школы не виступятъ, тогда долженъ чтенія различныхъ способовъ печатанныхъ на перемѣну учить для упражненія въ читанію, рускаго и полскаго писанія кромѣ учебныхъ книгъ въ предсказываніи писаніи учениковъ такъ употреблять, дабы одному ученику письмо подложено не было. Единственные ручніи писанія не должны употреблятися, зане взаимная наука съ тѣми союза не имѣетъ.

20. Также правила рѣченія на слоги дѣлать, слоги протягати ѿ заостряти должны непрестанно повтарятися, особливо когда ученики взаимъ заблудятъ. Дважды въ седмицу чтеніе съ особливимъ взглядомъ на правописаніе предъвзятое будетъ, чрезъ что будетъ купно юношество въ правописанію или приготавливатися, или въ томъ упражняться.

§. IV. О хорошемъ писанію.

1. Учитель долженъ печатаный почеркъ до хорошаго писанія, кромѣ 4 до того надлежащихъ ...овъ въ рукахъ имѣти по тѣхъ самъ добръ увѣдомленъ ѿ своихъ учениковъ послѣ привелъ, также долженъ тѣе приписи имѣти, по коихъ ученики писати будутъ.

2. Возбуждаетъ дѣтей, скоро они только нѣсколько читати могутъ, до писанія, показываетъ имъ прежде потребу и ползу съ того и возбуждаетъ въ нихъ охоту до того.

3. Опредѣляетъ день, въ которомъ они до того и подлинно отъ скоропису начатокъ чинити должны, говорить имъ для того, чимъ они одарени быти могли.

4. Начинаетъ обученіе отъ того, когда дѣтей учить, что есть простая черта, показываетъ, что есть вещь простая, первіе помощно каковой палицы или линіи, пишетъ послѣ болше простыхъ и кривыхъ чертъ на таблицы школьной, именуетъ оныя и велитъ имъ опять именовать, на конецъ пишетъ весьма долгие линіи, которыя в различномъ уложенію, нѣкогда простые, нѣкогда кривые вибѣгаютъ, и велитъ себѣ простые въ томъ заходящие мѣломъ означивати.

5. Даетъ дѣтемъ уваженіе, когда простые черти болше или менѣе грубые суть, и самъ тые различной грубости на таблицы пишетъ, говорить, что грубшыя черты тѣнистыя, тончїе же власовыя или овязывающыя черты называются, когда простые черты надлежито равно грубые быти могутъ или что есть единое, что тѣнистая надлежито равно грубая, власовая же належито равно тонкая дѣлаться можетъ; пишетъ для той причины болше таковыхъ чертъ добрѣ уложеныхъ ѿ блудующихъ на таблицы.

6. Увѣдомляетъ учениковъ о различіи чертъ взглядомъ ихъ долготы, когда онъ опять нѣкогда власовыя, нѣкогда тѣнистыя различной долготы пишетъ.

7. Показуетъ далѣе, когда себѣ черти взглядомъ своей долготы раздѣляетъ, когда то стоящая, то поперечная лежащая находится. Показуетъ въ противномъ положенію на то, что кривое болше или менѣе кривое, на лѣвую или на правую сторону, можетъ онъ себѣ до того опять линіи или простой палицы употребити, а послѣ таковыя черти на таблицы писати; повтараетъ частѣ именованія стоящей, поперекъ лежащей, кривой, на правую и на лѣвую сторону согнутой черти, дабы дѣти себѣ тую самую припоминали.

8. Пишетъ потомъ буквы 1 числа пропису А между линіями на таблицы школьной, на прописѣ заходящыя и какъ ихъ ученики въ своихъ подчерченыхъ до писанія книжкахъ писати должны. Говоритъ и показываетъ имъ, что власовую черту концемъ острымъ, тѣнистую же широтою той самой дѣлаетъ и когда на бумагѣ оную краѣмъ, тую же широтою пера дѣлать должны.

9. По семъ полагаетъ учащимъ 1 число пропису А, показываетъ, какъ онъ предъ нимъ лежать и также до писанія книжки и лѣвою рукою держатися должна; учить,

какъ сидѣти, перо держати и тѣмъ на бумагѣ между линиями тягнута должны, показываетъ на собѣ самомъ и велитъ себѣ прилѣжно наблюдать. Подражаетъ также обыкновеннымъ погрѣшностямъ и показываетъ вредность тѣхъ самихъ; обыкновенные погрѣшности учащихъ ся въ писанію суть: держатся крѣпко стола или лавки, дѣлаютъ пера кратко, тиснуть густо на бумагѣ, мачаютъ глубоко въ чернилѣ, мажутъ для того персти и бумагу, держатъ голову низко, сгибаютъ тѣло на лѣвую сторону внутрь или дѣлаютъ весма устами и лицомъ всегда смѣшные вимисли игришніи; возбуждаетъ ихъ, дабы припису заходящихъ чертъ прилѣжно подражали, и когда тые здѣ едни съ другими сопрягаются, отдаленіе одинаго отъ другаго наблюдали.

10. Велитъ учащимся такъ долго числа писати, пока тѣмъ самымъ прекрасно и добрѣ подражати не будутъ.

11. Нежели имъ слѣдующіе числа предложить, должны о тѣхъ самыхъ взглядомъ заходящихъ, правыхъ чертахъ увѣдомити; тѣ суть или мало или крѣпко кривые, на правую или на лѣвую сторону согнути съ округлости или безъ или подобно, яко простые ранствуются взглядомъ своей грубости, долготы и положенія, весма кривіи, тѣнистіи черти начинають ся тонко и кончатся тонко по обученію §. 2. Такожде здѣ называются тонко кривіи, власовіи черти. Учитель поступаетъ въ дѣланію вѣдомости той черти такъ, яко о простыхъ чертахъ говорено было. На остатокъ пишеть при другомъ числѣ пропису А заходящые черти и буквы на таблицы, велитъ припоминати, якъ тая черта съ той самой буквы составляется, полагаетъ на конецъ 2 число и до далшаго упражненія 3 число и велитъ такъ долго писати, пока потреба есть.

12. Поступокъ до другаго пропису В ѣ подлинно до 4 числа дѣется, если дѣти прежде на тые самыя заходящые долгие, простые, власовые и тѣнистые уважали, и ихъ учить тые самыя съ кратками простими такъ яко кривыми чертами связивати, равно такъ полагаетъ имъ 5, а послѣ 6 число, по сему ихъ особено учить, дабы долгие, мало кривые, власовые и тѣнистые черти при конци частѣ округлые были.

13. Число 3 пропису С бываетъ каждаго времени и разу положено, дабы дѣти почасті въ тѣхъ увѣдомленіи основательныхъ чертахъ еще болше упражняли ся, почасті дабы буквы различныя связывали и цифрами писати учили ся.

14. Учитель показуетъ далѣе великіе скорописныя буквы писати, при коихъ онъ двоякые, кривые или пространѣйшыя черти на таблицы показываетъ изъ тѣхъ въ связанію съ прочіими основательными чертами буквы составляетъ, числа 10 и 11 4 пропису D полагаетъ для упражненія.

15. Число 12 того самаго взглядомъ вѣдомаго дѣланія главной черти по обученію 4 представляетъ; ежели то дѣется, то дѣти въ подражанію того, яко и 13 числѣ упражняются. Числа 14 употребляетъ до того, дабы дѣти нѣкоторые большыя буквы въ разномъ въ обще принятомъ художествѣ и способѣ дѣлали, и 15, дабы всѣхъ въ предъ заходящихъ прописяхъ предвзятые буквы въ маломъ писанія способѣ писати училися. Прописи D и E весма прилѣжно писати должны, дабы они себѣ образъ болшихъ буквъ глубоко въ память вкоренили.

16. Въобще дѣти должны приведени быти каждаго времени до памятанія, како буквы съ другими связуются, гдѣ и каковымъ способомъ съ другими сопрягаются или тое сопряженіе угольное или круглое есть, гдѣ они пересѣкаются, гдѣ и при каковой буквѣ надлежитыя черти или точки находится должны ѿ прочіи.

17. При тѣхъ учить правилъ пропорціи взглядомъ долготы, широты ѿ отдаленія буквъ, рѣченій и стиховъ на таблицы такъ, яко и на бумагѣ познавали ѿ прикладалися.

18. Дабы дѣти въ скорописѣ яко наипотребнѣйшомъ належито упражняли ся ѿ разомъ привикали, чтобы тые самыя великія и малыя писали, полагаетъ имъ учитель прописи F, G, H, I, K и L, стосуется въ той до прилѣжности и поступу дѣтей, употребляетъ затѣмъ обстоятельства имъ въ писанію потребную обмѣну сдѣлать, а они правила писанія, которыя въ тѣхъ прописяхъ яко матерія заходятъ, уважати, омѣять ихъ писанія послѣ разсуждати, исправляти и правила самыя въ памяти глубоко вкореняти.

19. Ёжели дѣти уже добрѣ скорописомъ писати могутъ, должны до какового иного способу писанія или до рускаго или до канцелярійнаго прикладатися, учитель долженъ прежде помислити, которое съ тѣхъ обоихъ своихъ учениковъ потребнѣшее и полезнѣйшее быти можетъ. Ёжели обоихъ способовъ писанія учиться будутъ, то отъ рускаго начатокъ чинити имутъ въ начальныхъ, главныхъ школахъ отъ рускаго въ II классѣ, въ II половинѣ годовой начатокъ чинити, отъ канцелярійнаго писанія въ III классѣ половинѣ годовой II ломанаго въ IV классѣ учити будетъ.

20. Взглядомъ обученія до единого или до другаго того писанія способа поступаетъ такъ, како въ скорописѣ показано было, равно то чинитъ взглядомъ ломанаго писанія, если нѣкоторіи ученики особенное приложеніе до хорошаго писанія имѣли, въ тѣхъ способахъ писанія долженъ учитель особенно тому самому подражати, что въ обученію до хорошаго писанія §. IV. говорено было.

Общые примѣчанія.

1. Учитель роздаетъ своимъ ученикомъ печатанный почеркъ до хорошаго писанія дѣлимымъ способомъ по вишнему изданому порядкѣ, ни единого же прежде не показываетъ, токмо яко поступокъ учениковъ изволяетъ.

2. Учитель почти всегда въ началѣ часовъ писанія основательные черти и правила предложить имѣетъ, на таблицы показати, повтаряти и дѣтей отъ обыкновенныхъ погрѣшностей остерегати.

3. Требуетъ отъ нихъ, дабы подчерченіями до писанія книжками до селѣ одарени были, пока безъ линій писати не будутъ. Книжки до писанія дѣти или въ печатни (типографіи) рускаго школьнаго порядку за установленную цѣну себѣ купити или себѣ самую бумагу въ дому надлежитъ почерчити или годнѣйшимъ ученикомъ до черченія дати. Однако писанія книжки школьнаго порядку взглядомъ ошадѣнія своего имѣютъ первенство.

4. Полагаетъ пишущимъ ученикомъ, особливо начинающимъ мягкие чиненные пера, чтобы они ихъ крѣпко не тиснули и чрезъ то въ погрѣшности не впадали, ко-

торіи въ обученію до хорошаго писанія §. II при числахъ и подъ числами 1, 2, 3 введени были, дабы не твердо писали и тяжкою рукою не брали у слѣдовательно до скорого писанія принуждены не были; пера для малыхъ учениковъ долженъ кромѣ часовъ школьныхъ учитель чинити, большихъ же учениковъ научити, дабы пера сами чинили и чиненные до школы приносили.

5. Учитель старается о томъ, дабы ученики при писанію вгодно сидѣли иа надлежитое свѣтило имѣли.

6. Бодрствуетъ и о томъ также, дабы всегда потребную чистоту въ писанію, книжкахъ, писателныхъ пропискахъ и лавкахъ наблюдали, затѣмъ не допускаетъ, дабы злѣ уложенные черти и буквы перстемъ измазовали, книжки до писанія скробали, мурали, кромѣ чернили или своимъ сполъученикомъ пера выбирали, тые сами въ уста буквъ брали, гризли и слизили (лизали), дабы тыхъ написанныхъ и рѣченій не измазовали и въ обще да[бы] писанія, книжки чисто удерживали, должны пропускную бумагу имѣти, которую во время писанія подъ книжку подложить имуть.

7. Когда дѣти пишутъ, долженъ учитель всегда присутствовать, между ними около ходити, добрѣ показовати на данные правила сидѣнія и держанія пера, на различные основательные черти и на тѣхъ самыхъ изображеніе, яко и на пропорцію писанія памятали, ихъ до прилѣжанія возбуждати и писанія исправляти.

8. До исправленія писаній употребляетъ учитель червоного чернила, дабы на тые тимъ болше напаль, общеслучающыя погрѣшности исправляетъ на таблицы, съ коей дабы каждая часть взята была, и взиваетъ учениковъ тимъ дабы погрѣшности сами исправляли.

9. Полагаетъ своимъ ученикомъ всегда токмо единое число пропису, пишетъ въ присутствіи ученика его имя, якоже мѣсяць и годъ, при томъ слѣдующыя издаетъ: когда предваряющимъ прекрасно подражалъ, не можетъ онъ и тако отъ начинающихъ требовати, дабы совершенно уже хороше писали, имѣетъ спѣшити, чтобы заразъ до прописовъ D и E ишли, понеже имъ писаніе того самого или приуготовленіе до предсказанія и писанія праваго или до предмѣту потребно есть; не межетъ онъ также въ обще

отъ дѣтей, которіе до рукодѣлія и управленія поля назначенни суть, токмо чителнаго писанія требовати.

10. Ежели учитель лучшимъ ученикомъ каковое число прописовъ предложить, тогда хвалить ихъ прилѣжность, даетъ имъ за тую самую нагороду и даетъ на возваніе за инное новое число уже вишее почтеніе, за опущеніе казнить, дабы имъ въ мѣсто каковаго вишаго числа не даль нижшаго. Ежели дѣтей до вишыхъ чиселъ призываетъ, а заходящіи еще многіи погрѣшности взглядомъ предвѣряющихъ суть, тогда велить тѣмъ при тѣхъ опять написовати.

11. Также въ каждой новой до писанія книжкѣ на початку прозвико ученика съ годомъ и мѣсяцомъ поставити велить.

12. Учитель возбуждаетъ учениковъ, особливо ученыхъ, дабы въ дому прилѣжно писали и себѣ показывали, требуетъ, дабы мѣсячное одобреніе писанія представляли и то въ школѣ хранили, нѣкоторые весьма добръ уложенные писанія должны въ школѣ оставить, а частѣе за новыя краснѣйшыя отмѣняти.

13. Писущіи ученики должны возбужденни быти безъ линіи писати, когда имъ первіе леніи, которіи буквы подъ вишими и нишими заимоченни были, послѣ вишныя отъ линій, которіи короткіи буквы заимочаютъ, при конціи нишіи отнимаютъ и имъ еще нѣкоторые черти изволяетъ, пока бы до тѣхъ привыкнути не могли, для лучшаго улегченія можетъ на початку, когда бы всѣхъ линій не доставало, на полъ переломанихъ, четвериннихъ листахъ писати велѣти.

14. Учитель не опредѣляетъ своихъ учениковъ до инединныхъ новыхъ способовъ ученія и писанія, пока по предидущихъ писати въ состоянію не будутъ и не велить до того нѣсколько чрезъ нероздѣльные желанія дѣтей и нѣкоторихъ родителей приводити.

15. Когда ученики до каковаго новаго способу писанія прикладатися будутъ, должны кромѣ попреждающихъ ся прилѣжно учить, тое важить особливо за скорописъ, понеже той въ дѣлѣ самомъ найпотребнѣйшій и для дѣтей рукодѣліемъ ѿ управленіемъ поля, якоже и для дѣ-

вицѣ найпаче уже довольный есть. Таковыхъ дѣтей, которыи въ писанію для желаемой красоты привести хотятъ и могутъ, полагаетъ учитель особливо прописи F, G, H, I, K и L.

§. V. О правомъ предсказиванію и писанію.

1. Учитель долженъ своихъ учениковъ до добраго предсказиванія и писанія возбуждати, ежели прописи даже до числа 12 писати въ состоянію были.

2. Приготовляется до того, когда онъ во время обученія или до замѣненія предмѣтовъ развязая складивати купно положенные рѣченія дѣлти и въ обще правила отъ оддѣленія слоговъ и рѣченія издавати велитъ. Когда приуготовленія употребляетъ, когда и дѣтей возбуждаетъ въ читанію и говоренію чистаго виговору стараючися и при читанію уважаючи, яко рѣченія особливо таковыя писати имутъ, которые или чуждые суть или по употребленію писанія управляются, дважды въ седмицу полъ часа съ примѣчаніями о правомъ писанію прочитивати долженъ.

3. Предъ и при правомъ предсказиванію и писанію должны дѣти на назначенные часи о нѣкоторыхъ рѣчи частехъ увѣдомлени быти, зане безъ познанія найпаче нѣкогого того самого правописанія цѣло учиться не могутъ, особливо должны учиться, что имена, роди, мѣстоименія и глаголи суть.

4. Въ каждомъ назначеномъ часѣ до правопредсказиванія и писанія приносить учитель прежде единое или другое правило правописанія въ таковомъ порядку, въ которомъ они въ 4 главныхъ частяхъ обученія заходятъ, улегчаетъ ихъ чрезъ примѣри, велитъ себѣ ученикомъ самымъ примѣри давати и увѣряетъ себе, что онъ уразумѣлъ.

5. Послѣ предсказиваетъ таковыя реченія и предмѣти, до которыхъ предложенные правила часто прикладати долженъ, припоминаетъ, дабы ученики то, что онъ предсказивалъ, на заданные правила уважали.

6. Предсказиваетъ или до школьной таблицы или до книжокъ писанія, коими ученики до тихъ собственно одарени быти могутъ.

7. Если до таблицы предсказываетъ, тогда долженъ болше учениковъ до писанія тамъ взивати и всѣмъ о прочимъ припоминати на то уваженіе имущимъ. Таблица должна развѣ для неученыхъ еще почерчена быти; повелѣваетъ написаное читати, взглядомъ предложенные правила разсуждати и исправляти, до разсужденія и исправленія весма многы возбуждени быти имуть.

8. Когда учитель до книжокъ, писанія учениковъ предсказываетъ, что часто яко предсказиваное на таблицы самой дѣяться имѣетъ, тогда изволяетъ разомъ о нѣкоторомъ предсказаванію на школной таблицы писати, послѣ написаное съ школной таблицы читати, отъ многихъ разсуждати и исправляти, всѣже возбуждени будутъ, дабы погрѣшности въ своихъ книжкахъ подчерчивали и исправляли, смотритъ прилѣжно, или и каковымъ способомъ исправленіе тое дѣется.

9. Въ началѣ предсказываетъ учитель весма мало, послѣ всегда болше и скорѣе говоритъ, первіе весь смисль, которой ученики писати имуть, послѣ предсказываетъ единственные части того самаго, виговориваетъ каждое слово и привикаетъ до своего виговору, особливо въ подобныхъ гремящихъ рѣченіяхъ уважая. Должны каждое слово прежде, нежели напишутъ, сами съ собою складивати.

10. Смотритъ особливо на тое, чтобъ ученики главные правила правописанія добрѣ понимали и до нихъ приладалися, дабы принаимнѣе грубыхъ погрѣшностей устереглись; тые убо такъ часто предсказываетъ, часто повтаряетъ и имъ повтаряти велитъ.

11. Не поступаетъ первіе до иного новаго правила, пока первіе мимошедныхъ добрѣ не поймутъ, частѣе учить и особливо, естли общее есть, въ многихъ единственныхъ случаяхъ приладалъ ся.

12. При предложенію какового новаго правила долженъ всегда попреждающее повтаряти.

13. Учитель также долженъ кромѣ того при читанію, правопредсказыванію и писанію и при писаныхъ предметъхъ найпотребнѣйше вещи изъ грамматики вибирати, на погрѣшности взглядомъ тѣхъ самыхъ особливо при говорѣ

чувствовати и народный языкъ исправляти. Наипотребнѣйше есть такова вещь, безъ которой правила правописанія разумѣться не могутъ, что есть самогласная и согласная буква, первообразное и коренное слово, производное и сложенное, чуждое, что происходящии и скланяющии слогъ, что первообразный или коренный, что есть существительно прилагательное имя, родъ, мѣстоименіе, глаголь, число, нарѣчіе, союзъ и прочіи.

14. Долженъ купно смотрѣти на тое, дабы все наблюдаемое было, что ученикомъ при сѣдѣнію и писанію, при держанію пера по потребной чистотѣ, о читательномъ писанію предлагаетъ.

15. Все, что ученикомъ предсказывано будетъ, должно имъ вимѣренное разумное и читательное быть, оно заключаетъ обученіе нравственное, притчи, здравія или благопріятности правила, обученія о постоянствѣ, о правахъ и прочія; такожде записки (квити), свидѣтельства, росписи, краткие писмена и иные въ общемъ житіи потребные предмѣти предсказывани должны быть. Тые предсказанные предмѣти послѣ отъ тривіального учителя разбираться должны, а ученики искусны учиться, съ чего для естественныхъ частей каждый той предмѣтъ состоитъ и для которой на единые зародящые означенія оставлены быть не могутъ, не написанное до предсказанія имѣетъ быть книжка, съ которой ученики каждого раза что полезнаго учиться и себѣ нѣкогдабъ зарадитися могли.

16. Тые книжки до предсказиванія разомъ ученикомъ перемѣнимъ способомъ дѣлится ся могутъ и для упражненія въ читанію написаного употреблять.

17. Что нибудь каждого дня 14 или во всѣхъ мѣсяцахъ имѣетъ учитель на осмеричныхъ бумажныхъ листкахъ предсказывати, таковѣи собирати, погрѣшности подчерчати, потомъ ученикомъ назадъ отдавати, по поступку своему въ правописанію мѣста въ школныхъ лавкахъ назначивати и прилѣжности цедулкы и прочія видѣляти и ихъ до прилѣжности возбуждати, предсказываное велить послѣ на таблицы писати, якоже и ведетъ учениковъ до взору и исправленія своихъ погрѣшностей пошибокъ.

Конецъ правиламъ.

33. *Правила доброго писаня.*

Reguły do charakteru dobrego pisania.

1. Dla gruntownych linii kancellaryjskich wchodzą oprócz czworogramu prętkich gruntownych linii jeszcze zgięty włosowy ciąg i czworogran; oni należą do prostych, ponieważ z takowych złożone są.

2. Zgięta włosowa linia musi być z bardzo ukośnym włosowem ciągiem zaczynana i tam zgięta, gdzie się obydwie z sobą łączą; czworogran zaś iest naywięcey tak długi, iak gruby, i schila się na lewą stronę.

3. Przy kancelaryjskim pisaniu proporcya długich liter do krótkich iest naypiękniejsza, aby długie litery niektóre nie wyższą nad y pod lenią długość litery N utrzymywali.

4. Wszystko, co przy prętym pisaniu pięknego pisania mówiono było, ma także i w kancelaryjskim pisaniu mieysce, tylko powinny na prawo mniej zgięte leżyć.

5. Wystaw przed oczy każdemu twoie sposoby mówienia i przysłuchuy mu się, to się nauczysz coś pożytecznego i nauczysz się go poznać.

6. W polskim i ruskim pisaniu bardzo często początek i koniec tak prostey, iako też i troche krzywey gruntowney linii skrzywioney i iednak musi to skrzywienie nie nadto wielkie, ani małe, tylko zawsze iednakowe bydź. W polskim i ruskim pisaniu będzie troche krzywy włosowy ciąg nie tylko z góry na dół, iak w innych pismach, lecz także z dołu do góry szerokością pióra robiony. Proporeya liter iest sama ta, iak przy kancellaryjskim pisaniu.

7. Patrz z iakowych linii litery powstaią, co za długość, grubość i położenie linii maią, potem iak przy poiedynczych i długich literach razem łączą się.

8. Przy każdym pisaniu trzeba na wysokość, szerokość osobiwie równe położenie, czystość linii, dokładne cienie, potem na równość y podobienstwo liter naybardziej uważać.

9. Jak zaczniesz, tak pisz, w równey wielkości i w prostey linii wciąż, uważay [na] równość pisania, oddalenia i początku lenij, wierszów i liter.

10. Części, z których litery składaią się, każdego pisania są ogólnie cztery gruntowne linii, prosta, troche krzywa

(które wygiętość, iako też następuiącey lub na prawą lub na lewą znayduie się) bardzo zgięta i podwóynie krzywa, ostatnia zaś będzie podwóynym sposobem formowana.

11. Cztery gruntowne lenii są różney grubości, długości i położenia, to zależy od przedmiotów litery, która z tychże uformowana bydź powinna. Na to zaś trzeba naywięcey uważać.

12. W odwoływaniu na grubość lenii są naycięższe, włosowe lenii grubsze, cieniste lenii z ostatnich wymagaią, proste wszędzie równe, krzywe zaś do góry i na dół spuszczaiać grubość.

13. Co się tyczy położenia, są lenii albo stojące, albo krzywo leżące lub wypukłe, lenie ostatnie schylaia się więcey albo mniej lub na lewą lub na prawą. Krzywey lenii używamy często w postaci pierścienia.

14. Ciekie lenie robia się bokiem, grube zaś szerokością pióra, iednak, aby wiele nie cisnąć, uważać trzeba następuiące rzeczy: 1) ażeby lenie liter czyste i nie chropowate były; 2) aby żadna litera ani mocniej, ani słabiej iak druga cieniona była; 3) aby cienie na należącym miejscu dokładnie uczynione było.

15. Uważay, iak daleko iedna linia od drugiej stoi; iak się one złączaia, przywiazuia, przecinaia, czyli złączenie spiczaste, czyli okrągławe iest, ani linie, ani punkta powinny bydź przesadzone, ani opuszczone, albo przez niepotrzebne i nieładne lenie pomieszane.

16. Każda litera musi przy przewróceniu swoim nieprzemieniona zostać, także zaś główne części, które w podobnych literach te same są, wszystkie litery czyli są krótkie, czyli długie, powinny iednakowe położenie mieć.

17. Krótkie litery, potym także niektóre części długich muszą z literą nierównie wysokie bydź. Długie litery są naywięcey tak nad, iako też i pod linią iednakowey długości, szerokość i oddalenie iedney litery od drugiej iest naywiększej szerokości litery N równe.

18. Litery nie powinny ani bardzo bliskie, ani przy kupie, ani od daleka pisane bydź; wiersze powinny być proste,

także iedna litera nie powinna być wyżej, a druga niżej, stawione wirsze powinny od kraiu papieru i ieden od drugiego szykownie i równo oddalone bydź, litery spodnich wierszów nie powinny litery wyszych wierszów dotykać się.

19. W każdym sposobie pisanie iest względem powstania liter i proporcji liter, oprócz powszechnych fundamentalnych położeń nieco w ogólności uważać potrzeba.

20. Troche krzywa linia będzie przy prętkim pisaniu liter na iednym końcu często zakrzywiona; główna zaś linia, która przy prętkim pisaniu ieszcze do tych czterech gruntownych linii wchodzi, powstaie z dwóch troche krzywych linii, które z bardzo krzywym (?) złączone są.

21. Przy prętkim pisaniu proporcya długich liter do krótkich naypiękniejsza iest, gdy długie litery nad y pod linią naywięcey troiaką długość litery N mają.

22. O trzymaniu pióra. Strona naywyższego zacięcia pióra powinna przy paznokciu średniego palca przyłożona i końcem wielkiego palca bardzo letko trzymana być; dwa pierwsze członki pokazującego palca powinny letko na piórze, tylko nie bardzo blisko przy wielkim, potym tak leżyć, aby pióro między wielkim i pokazującym palcem całkiem zakryte nie było.

23. Te trzy palce powinny nieco okragło nagięte bydź; średni palec naybliżej, przy końcu pióra pokazujący palec, ztąd troche daley wielki.

24. Drugie dwa palce nieco w rękę wciągnięte powinny bydź i od średniego palca naywięcey na dwa palce szerokości oddalone trzymane bydź.

25. Jak należy przy pisaniu siedzieć? Ciało z głową powinno naprzód troche nagięte bydź; prawa strona powinna nieco więcej, iak lewa od stołu oddalona trzymaną bydź; ciało powinno na lewym ramieniu spoczywać; lewa zaś ręka prosto przed sobą leżący papier trzymać, prawa ręka zaś powinna tylko na pierwszym członku małego palca spoczywać, łokieć zaś ani na stole leżeć, ani daley daleko od ciała oddalony bydź.

34. *Обіжник деканату про реченець принята дяко-учителів до служби і про їх удержанє. 28 марта 1821.*

Ponieważ w naszej dyecezyi diacy oraz mieysca nauczycielów szkoły zastępuia, przeto dla zachowania dobrego porządku zgodnie z polityczną ustawą szkolną termin przyięcia ich do tych obowiązków nie od Przywodney niedzieli (iак dawniey się dziać zwykło), lecz z zaczętym kursem szkolnym, to iest 1-mus 7-bris zapewniony byдź powinien. Zaprowadzenia i utrzymywania tego porządku ważne przyczyny wymagaią :

1-mo. W niektórych parochyach uposażenia diaków i nauczycielów w kawałkach gruntu i łak są zabezpieczone, przeto stosownie do porządku ekonomicznego zasiew a 1-ma 7-bris zaczynać się, zbiór zaś nawet i iarego gatunku zboża cum fine augusti naypowszechniey kończyć się zwykł; obeymuiać więc diak w wyż zmianowanym terminie swoją funkcey z swoją satysfakcey bez ciężaru dla sukcesora zaspokoiony byдź może. Przeciwnie zaś rok diakowski od niedzieli Przywodney roku iednego zaczęty, a przedto roku drugiego, ile w czasie zasiewu iego kończący się, różnym klótniom, nienawiściom i niepotrzebnym processom powodem się staie. Toż samo 2-do. zwykło się dziać w tych parochiach, gdzie utrzymywanie diaka i nauczyciela meszne, to iest: pewne miarki zboża od szczególnych parochyan zsypywane lub pewna ilość pieniężna składana, stanowi, gdyż miarki pospolicie w iesieni, a pieniądze przed świętami Wielkanocnymi zbierać się zwykły, a zatym diak od niedzieli Przewodney swoją funkcey przyimuiący, a osobliwie nowicyusz na dorobku zostaiący, przez pół roku bez odzienia i pożywienia obowiązki pełnić zmuszony iest.

Te ważne przyczyny przekonuią każdego o konieczney potrzebie niniejszego postanowienia, które to postanowienie, że wkrótce powagą jasnie wielmoz. konsystorza wsparte będzie, wątpieniu nie podpada, przeto ich wielebnościom poleca się, ażeby żaden diak od niedzieli Przywodney (wyiowszy *excessivos et negligentes*) oddalony nie był, tudzież ażeby w powyższym terminie, to iest 1=7-bris przyimuiące te obowiązki od powiatowego urzędu szkolnego z rekomendacyą na pożą-

danie miejsca udawali się, gdyż w przeciwnym razie bez żadnego względu za powziętą wiadomością z miejsc osiadłych oddalonymi będą.

Macoszyn dnia 28-go marca 821.

35. Обіжник консисторії про зменшену фреквентацию дітей. 30 липня 1821.

Z porównania wykazu o stanie szkół parafialnych z wykazem roku 1819 przekonał się wysoki rząd krajowy o zmniejszającej się coraz liczbie młodzieży do szkoły chodzącej. Wyrokiem przeto z dnia 3 czerwca r. b. do liczby 26601 zalecił wysoki rząd krajowy ściśle i niezwłoczne użycie skutecznych środków w celu zaradzenia w tej wadzie. Stosownie więc do pomienionego wysokiego zarządzenia nakazujemy pp. jmci xx. powiatowym dozorcóm, aby o tej najwyższej uchwale pod ręczne duchowieństwo i nauczycieli uwiadomili i gdzie w rzeczy samej chodzenie do szkół zaniedbane, a używanie w tej mierze pomocy zwierzchności miejscowych bezskutecznym było, imienne wykazy dzieci do szkoły zdolnych, lecz bez ważnych przyczyn szkołę opuszczających od parocha odebrali. Po odebraniu takowych wykazów pp. jmci xx. powiatowi szkół dozorczy odwołując się do połączonego zarządzenia gubernialnego do cyrkularnych urzędów względem każdej szkoły z osobną relacją uczynią i o skuteczne zarządzenie zaniedbanemu odwiedzaniu szkoły ustawiać się będą. Gdyby doniesienie takowe żadnego skutku nie miało z przypadku na przypadek, nie oczekując rocznych tabell, konsystorzowi donosić i zupełnie podług wydanych ztąd pod 1 czerwca 820 N-o 76 i 15 czerwca N-o 92 informacji postępować należy.

W Przemyślu 30 lipca 821. Fedynkiewicz, Mogielnicki.

36. Учасники шкільної візитації.

Oznajmia wizytę szkolną zaczynać się mającą od Nahorec dnia 15 lipca idącą drogą kursorii zwyczajną. Do tej wizyty należyć będą: dominikalny reprezentant, wójt i 3 znakomitszych ludzi z gromady, za powtorną awizą mają się znajdować wyżej wymienione, tudzież pomocnik szkoły, dziatwa parochialna w szkołce.

37. *Обіжник деканату приказує уживати тільки приписаних шкільних книжок.*

Nakazuię z liczby w. c. k. guber. 63236 przez konsystorz pod 24 listop. r. b. l. 247 nadworney wysokiey studyów komis. z d. pazdz. rb. N. 6592, ażeby żadne inne pomocne książki używane nie były, tylko te, które prawnie pod tytułem porządkowey książki szkolney (ordentliches Schulbuch) zaprowadzone są.

38. *Обіжник деканату в справі недостаточної фреквен-тації дітей. 8 марта 1823.*

Widok wizyty szkolney w roku przeszłym w tutejszym obwodzie dekanalnym przedsięwziętey dnia 15 pazdz. n. p. z relacją konkomituiącą i właściwemi allegatami przedłożony, jw. konsystorz pod 11 listop. r. p. d. l. 190 w ponizszej kopii resolwuiąc podpisanemu polecił...

Copia ordinationis cons. ad N-um 190.

Exhibitum medio relationis de 15-a 8-bris a. c. prospectum visitationis scholaris resolvendo, activitatem illustris dominationis in promotione scholarum pro amica sumimus notitia unaque significamus, ut 1-o. illa loca, ubi defectus aedium scholarium et negligentia parentum in expeditione prolium ad scholam observatus extitit r. circulari officio fine impetrandae praescriptae medullae nota reddat, non minus 2-o. eidem r. officio haec dominia, quae previe a d. s. inspectore requisita fundatam in pol. schol. institutione assistentiam actu visitationis recusant, indicat. Premisl. 11 novembr. 822. Joan eppus.

Stosownie więc do powyższego resultatu ich wieleb. szczerze poleca się, ażeby 1-o. w tych parochiach, w których przekonana opieszałość rodziców w posyłaniu swych dzieci do szkoły pomimo wszelkich usilności spostrzega się, konsygnacja czyli wykaz podług załączonego wzoru zrobiony był; tudzież 2-o. rodzice w wykazie opieszałych w posyłaniu swych dzieci do szkoły zapisane mają być przez dwie bezpośrednie po sobie następujące niedziele po ukończonym nabożenstwie przeczytane i ostatni raz po duchownemu przy wystawieniu niepomysłnych następności iak nacyzuley napomnieni i przestrzeżeni,

że jeżeli tego właściwego swego obowiązku nie dopełnią, do wyższych instancyjów bez żadnego względu doniesionemi będą; nareszcie 3-o. jeżeliby którzy po pierwszym lub drugim napomnieniu i przestrzeżeniu od zuchwałego uporu w posyłaniu swych dzieci do szkoły odstąpić nie chcieli i bez ważnych przyczyn takowych do szkoły nie posyłali, wtedy bez żadnego skrupułu w wykazie opieszających mają być zostawieni i po upłynionych 3 tygod. od 1-szej niedzieli ogłoszenia czyli upomnienia do tutejszego urzędu z urzędową relacją dla przedsięwzięcia dalszych kroków w wyższej instancji politycznej przesłane. Termin przesyłania wykazów tych nie wyznacza się z przyczyny powyższej.

Macoszyn 8 marca 823.

39. *Обіжник деканату з правилами для дяко-учителів: прийняте, контракти, іспити, перехід у инший деканат. 2 мая 1823.*

Ponieważ kantorowie czyli diacy, nie tylko iako diacy, lecz razem iako pomocnicy szkoły są uważanemi, przeto pomimo tego, że parochowie są upoważnieni takowych podług własnego wyboru na diaków przyjmować, także w moc polit. ustawy szkolney ci, iako pomocnicy, od urzędu powiatowo-szkół dozorczego examinowanemi i postanowionemi być powinni, a zatem stanowi się, co następuje:

1-o. Każdy duszstarownik swojego diaka, czyli do tego, który dotychczas do służby diakowskiej, a oraz i szkół pomocniczej aplikowany był, czyli owego, któryby takową służbę na nowo przyjąć chciał, pierwszego z zaświadczeniem od siebie urzędownie wydanym i także przez znakomitszych z gromady podpisanym, drugiego z attestatami z tych mieysc, gdzie pierwey takowe funkcyje odprawiał, do urzędu p. s. d. na ponizsze terminu inwiował;

2-o. Diacy, za zdolnych na diaków od jw. x. parocha lub kooperatora uznane i przez urząd p. s. d. po odprawionym examinie na pomocników kwalifikowane, odbiorą od tegoż urzędu swoje certificata, po których odebraniu

3-o. udadzą się do względnych parochyów i tam z parochyanami za pomocą jx. parocha lub kooperatora zrobią ugodę

czyli kontrakt roczny, pomimo zwyczajnych danin na ofiarowanych w roku 816 deklaracjach polegający.

4-o. Takowy kontrakt na przyzwoitym papierze stepowym zrobiony i przez parocha lub kooperatora, wóyta i znakomitszych ludzi z gromady podpisany, przez miejscową zwierzchność gruntową, zakoramizowany, będzie także przez p. s. d. zawidymowany.

5-o. Termina examinów i odebrania certyfikatów kwalifikacji naznaczaia się 23, 24, 26 maja r. b., na które nieochibnie konkurenci stawić się maia.

6-o. Jeżeliby w którey parochii do powyższego terminu żaden diak nie znaydował się, o tym relacyę do urzędu p. s. d. zrobić należy.

7-o. Żadnemu diakowi i oraz pomocnikowi, któryby w obcy dekanat oddalić się chciał, zaświadczenia wydać nie należy, ażby ten wyrazne uwolnienie od urzędu p. s. d. okazał.

Macoszyn 2 maja 823.

40. *Два обіжники деканату з докорами і вказівками для байдужних священників у шкільних вправах. 8 мая 1823.*

a) Jw. i n. konsystorz zaznaymia swoim pod dołączonym intymatem z dnia 23-go stycznia r. b. do l. 16 do wszystkich powiat. szkół dozorców wydanym, iż z nieukontentowaniem przekonał się o nierzetelności niektórych podań tabellarycznych o stanie szkół parochialnych. Chociaż wprawdzie niemiłe to zaznaymienie podpisanego, który swoje urzędowanie stosownie do wzmiankowanych w dołączonym intymacie zarządzeń prowadzi, mniey tyczy się, ale że uważaiąc swą godność za urząd publiczny, od rządu mu powierzony, szczerze i rzetelnie takowy sprawuie i sprawować obowiązany iest; gdyż iednak niektórzy z imci xx. dusz starowników dekanatu tuteyszego lekce sobie wążą ten obowiązek, na zarządzenia naywyższe w celu ustalenia i pomnożenia szkółek parochialnych wydane mniey zważaią, nakazom i upomnieniom jw. konsystorza nie powoduią się i poleceń, przestrog i środków od p. s. d. obmyślonych nie używaią.

Nieprzyjemnie to podpisany znosi, ile że w przypadku na zapytanie wyższych zwierzchności udowadniając swe rzetelne urzędowanie własnymi podpisami kursujące rozporządzenia, przestrogi, polecenia, upomnienia i podane środki czyli zarządzenia zatwierdzone, wystawia ich na niemiły widok nagany i nieuchronnej kary. Końcem uchilenia się nadal od takowych niepomyślności do ścisłego zachowania stanowi się to, co następuje.

1-o. Ażeby ich wielbności tylko, co rzeczywistym iest [we] względnych rubrykach tabell o stanie szkół parochialnych zrobionych opisywali, a ztąd wynika, ażeby nie więcej dzieci do szkoły chodzonych w tabellach czyli wykazach kładli, iak tyle, ile do szkoły chodzi;

2-o. ażeby diaków i pomocników szkoły niechlubnie i podchlebnie, lecz tak, iak sobie zasłużyli, zdolności, sposobu postępowania z dziećmi i obyczajności w przyzwoitych rubrykach kwalifikowali;

3-o. nareszcie o przeszkodach, iakowe w urzędowaniu szkolnym tamę im czynią, nie oczekując rocznych tabell, do urzędu p. s. d. końcem zapobieżenia onym natychmiast donosili.

Zachowanie i szczere wykonanie niniejszego rozporządzenia stosownie do daney informacji ich wielbnościom iak nacyzuley poleca się.

6) Ich wielbnościom w moc rozporządzenia jw. konsystorza z dnia 11-go listopada r. p. do liczby 190 ztąd pod 8 marca rb. do l. 3 czule polecono było, ażeby w tych parochiach, w których przekonana opieszałość i upor rodziców w posyłaniu swych dzieci do szkoły pomimo wszelkich usiłowań zpostrzega się, konsygnacyę czyli wykaz podług komunikowanego formularza zrobili i takowy po podwójnym ogłoszeniu i upomnieniu opieszalezych rodziców w przeciągu 3-ech tygodni do urzędu p. s. d. przysłali. Gdy czas po terminie nie 3-rzy tygodnie, lecz już dwa miesiące upłynęło, przeto daie się rzecz tak rozwiązać, że albo parochyani czyli rodzicy w posyłaniu swych dzieci do szkoły nie są pilni, lub że jmci xx. dusz starownicy na dopełnienie szczerze poleconego rozporządzenia są nieczuli i w wykonaniu onego opieszali. W obydwu przypadkach zupełne przekonanie się nastąpi podczas

wizyty szkolney, która w miesiącu czerwcu r. b. przedsięwzięta będzie, lecz niepomysłną następność z zaniedbania tego obowiązku każdy sobie przypisać będzie musiał. Życzy więc i iak nayeżuley obowiązue podpisany, ażeby takowe wykazy z tych mieysc, z których są potrzebne, natychmiast były przysłane, gdyż nie uczywszy środki nieuchronne potrzebnych, do zamierzonego skutku nigdy nie trafiemy.

Macoszyn dnia 8-go maia 823.

41. *Обіжник деканату в справі підручника науки моральности. 25 мая 1823.*

Komunikuję kopię norm. względem szkolnego dziełka autora Campe przez jw. konsystorz pod 24 kwietnia r. b. d. l. 101 na mocy rozporządzenia w. c. k. rządów krajowych z dnia 25 marca r. b. N. 11612 p. s. dozorcóm intymowana z tym zawiadomieniem, iż to dziełko pod nazwiskiem książeczka obyczajów Campego (Sittenbüchlein des Campe) w ięzyku polskim wydana na mocy dekretu naywyszey nadworney komisii nauk z d. 8 lutego r. b. w szkołach wieysko narodowych dopóty tylko używana bydź może, dopoki insze szkolne dziełko w tey materii wydane nie będzie.

Macoszyn 25 maja 823.

42. *Інструкція для шкільного помічника. 14 червня 1823.*

Instrukcyja dla pomocnika szkoły.

1. Pomocnik może tylko tedy służbę przyiąć, kiedy się przepisany dla pomocnika przed rokiem 807 od urzędu cyrkularnego, od tego zaś czasu od powiatowego szkół dozorczy sprawdzonym zaświadczeniem do tego zdolnym okaże.

2. O przyięcie ma się kandydat każdego razu do nauczyciela udać, któremu wiadomo iest, iak dalekie przyięcie od niego zależy.

3. Pomocnik, który podług naywyzszych przepisów do iakowey szkoły potrzebnym i do tego pisemnym zaświadczeniem powiatowego szkół dozorczy zainstalowanym iest, należy między czasowo uwolnionych i zostanie od służby woyskowej tak długo, ile przy tey szkole zostanie.

4. Pomocnik powinien nauczyciela tak iak naybliższego swojego przyłożonego uważać, jemu poszanowanie i posłuszeństwo oświadczać i starać się, gdy on do tego domu należy, przez spokojne i miłe zachowanie się iedności i łagodności między familią nie tylko [nie] przeszkadzać, lecz takowe podług sił pomnażać.

5. Pomocnik ma się z nayostroźniejszą akuratnością przepisanych godzin szkolnych trzymać i w swoim nauczycielstwie nieprzerwanie do przepisanego methodu uczenia przywiązany być; szkolne dzieci bez różnicy, czyli ich rodzice ubogie lub majątne są, z równą pilnością uprawiać i z takową grzeszcznością obchodzić się z niemi, na pomnożenie między niemi dobrych obyczajów ma nayprzód uważać, z postrzeżonych błędów podług przepisów szkolnych prawideł poprawiać i każdą sposobność do pomnożenia dobrych myśli i obyczajów troskliwie użyteczną uczynić. Za szczególną usługę policzono mu będzie, jeżeli na mieyscach, gdzie dzieci po szkole na publicznych placach bawią się, swą przytomnością wszelką nieobyczajność uchyla usilnie.

6. Na nauce religii, którą katecheta udziela, ma pomocnik każdego razu naydować się, też same podług otrzymanego oświecenia pilnie powtarzać i przy publicznych nabożeństwach na porządek i sprawowanie się dzieci szkolnych czuwać.

7. Tym końcem musi pomocnik sam w religii dobrze być nauczonym, na służbie Bożej z wszelkiem zbudowaniem znaydować się, jeżeli dusz starownikowi iako ministrant albo kantor posługuje, swoje sprawowania z pobożnością i powodowaniem odprawiać i w wszystkich swoich postępках wzorem dobrych obyczajów być.

8. W tym zamiarze z (пронимено) publicznych domów szynkowych i granie tańców w karczmach nayściśley mu jest zakazany. Ma się także ostrzegać, ażeby przez częste i zaufanne zwiedzania iednego lub drugiego domu wzgardzonym nie został i do nieporozumień i obmowy powodem się nie stał.

9. Ma wiedzieć, [że] za trwającą opieszałość w służbie, każdy subordynacyi sprzeciwiający się postępek, każde nieprawne postępowanie z dziećmi, każda nieobyczajna czyn-

ność, a nawet z iego winy nie bez prawdopodobieństwa rozbudzone złe mniemanie ściśle strofowanym i że on w ważnym przypadku albo przy niezastąpioney poprawie także małych błędów zupełnym oddaleniem od urzędu szkolnego ukaranym będzie.

10. Po nauczycielu iest iego bezpośrednio wyższym położonym dusz starownik, któremu on przeto we wszystkich urzędzie i obyczajnego sprawowania się tyczących rzeczach zupełne posłuszeństwo czynić ma.

11. Zaskarzenie, które przeciw swym nauczycielom prowadzić zmuszeni są, przedłoży on dusz starownikowi, który dobrowolnemi środkami takowe załatwić usiłuje. Jeżeli tym sposobem pogodzenie się nastąpić nie może, tedy zanieś pomocnik swoje zażalenie do powiatowego szkół dozorca, do którego wtedy udać się ma, kiedy przez postępowanie dusz starownika skrzywdzonym się być czuje. Od decyzji powiatowego szkół dozorca może dalszy rekurs, jeżeli się zapłaty, wikt, pomieszkania i tym podobnych tyczy, do urzędu cyrkularnego, jeżeli zaś o obchodzenie się, nauczycielstwo idzie do konsystorza, nakoniec w każdym razie do wysokich rządów krajowych przedsięwziętym byćdź.

12. Pomocnik ma się starać, ażeby przez examen, który powiatowy szkół dozorca przedsięweźmie, zaświadczenia na nauczyciela godnym się stał, którego iednak pozyskać nie może, jeżeli przynajmniej 1-den rok urzędu szkolnego nie sprawował i 20-ty rok wieku swego nie przebył. Jeżeli on od powiatowego szkół dozorca po iednym lub w przypadku i w powtornym examinie [w] względzie swoiey umiejętności, swoiey pilności, sposobu kształcenia dzieci i w względzie całych dowodów tak o otrzymywanie z zamiarem zgodney karności szkolney, iak i o nienagannych swoich postępach do otrzymania zaświadczenia na nauczyciela godnym się stał, j. konsystorzowi imienny oznaczonym był, tedy ma się na naznaczonym i przez kursorie zauwiadomionych dniach do dyceczalnego naczelnego szkół dozorca do examinu stawić, ażeby jeżeli się dobrze znajdzie, sprawdzenie swojego pomocniczego zaświadczenia na nauczyciela od tego otrzymał. [Bez] tegoż zaświadczenia nie może on żadney służby szkolney przyjąć. Takie i temu nie nada, że on prócz przepisanych dni temu

examinowi z tego powodu poddaie się, ponieważ ze strony prezentanta do służby szkolney pewne przerzeczenie otrzymał.

13. Pomocnik nie może podczas szkolnego kursu od swiego odeysć, ani także bez nagley przyczyny (i nie bez pośredniczey wiadomości powiatowego szkół dozorecy) w tym czasie od nauczyciela oddalonym bydź. Lecz także przy odmianie przy ukończonym półrocznym kursie ma się przeciwnostronnie sześciotygodniowe wypowiedzenie i relacyia do powiat. szkół dozorecy zrobić. Pomocnik, który z iednego dekanatu (powiatu) do drugiego przechodzi, musi być zaświadczeniem od swego powiat. szkół dozorecy o pilności, zdolności, o sposobie kształcenia młodzieży i obyczajnym sprawowaniu się zaopatrzonym, gdy on nima bydź bez takowego w drugim mieyscu do służby przypuszczonym.

14. Chce się pomocnik o zawakowaną szkolną służbę starać, tedy musi zaświadczeniem o swoim dobrym sprawowaniu się, zaświadczeniem nauczycielstwa zaopatrzonym bydź; te pomocne allegata dołoży on do swey własnoręcznie napisaney prośby, które przy szkołach prywatnych przynależących do prezentanta, ieżeli zaś wielu innym prawo presentowania [przynależy], tedy do wszystkich prezentantów okaże, a znakomitszemu między niemi doręczy. Przy szkołach, których udzielenie do kraiowego rządcy należy, zakieruie swą prośbę do konsystorza przez tego powiat. szkół dozorcę, [w] którego obwodzie zawakowana szkoła znajduje się.

15. Jeżeliby zaś pomocnik żadnego ieszcze z egzaminu dobrego zaświadczenia nie miał, tak niechay się nie domyśla takowe fałszować. Gdyż kto publiczny dokument przerabia albo fałszuie, ten staie się winnym zbrodni, która więzieniem od 6 miesięcy do roku ukaranym będzie. Księga prawa o zbrodniach, rozdział XXIV. § 178, § 181.

Die 14 junii 823.

43. *Інструкція перед візитацією шкiл. 21 червня 1823.*

Traktat wizyty szkolney.

1-o. Za powtorną awizą od p. s. dozorecy mają się znajdować tyczące się strony i dusz starownik, reprezentant dominiów, wóyt i delegowani mężowie z gromady, tudzież po-

mocnik szkoły na terminie i mieyscu przyznaczonym. Jeżeli-
by która z tyczących się stron przez upór, niechęć lub inne
iakowe mniej ważne przyczyny przy wizycie szkolney nie
znaydywała się, tedy w moc pol. kod. rozdz. 22 § 6 takowa
końcem doniesienia owej do c. k. urzędu cyrkular. w proto-
kolle zanotowana będzie.

2-o. Tyczące się strony przytomne w protokolle wizyta-
cywym imiennie zapisane będą.

3-o. Pomocnik szkoły obowiązany będzie w czasie od p.
s. d. naznaczonym wszystkie do szkoły chodzące dzieci obsta-
lować, ażeby się akuratnie w szkole znaydowały.

4-o. Pomocnik z wzajemnym porozumieniem się miey-
scowego swego dusz starownika ma przedłożyć wizytatorowi:
a) Spis do szkoły zdolnych dzieci z szczególnych lokalności
parochii. (N o t a. Przy tem także przedłoży i dusz starownik,
iak katecheta swój spis młodzieży do nauk świątecznych ka-
techizmowych kwalifikowaney). b) Extrakt do szkoły chodzą-
cych dzieci oboiey płci. c) Miesięczny katalog pilności dziatwy
szkolney. d) Probszryfty czyli skryptury po rusku i po pol-
sku przez dzieci szkolne napisane, z podpisem dnia, miesiąca
i roku, z podpisem ich imion. e) Konsygnację przedmiotów
naukowych, to iest książek i pisowni, z których dzieci naukę
powzieli. f) Konsygnację ubogich dzieci. g) Konsygnację książ-
zek, iakowych i iak wiele do swej szkoły potrzebią. h) Pro-
tokół rozporządzeń i wszystkich kurend szkolnych, nareszcie:
i) Spisaną notę swych uciemieźliwości i pokrzywdzeń, ieżeli
iakowe w czem i od kogo ma.

5-o. Po zwiedzeniu i opisaniu powyższych aktów szkol-
nych przedsiębierze się protokół z tyczącemi się stronami:
A. O zwiedzaniu szkoły parafialney tak codzienney, iak i świą-
teczney czyli nauki katechizmowej, tudzież: B. O przychodzie
rocznym pomocnika szkoły, tudzież o stanie budowli, narzę-
dzia i innych przynależności szkolnych, nareszcie: C. O głów-
nych przedmiotach do rozpoznania stanu szkoły parochialney
należących.

6-o. Po ukończonym protokolle przedsiębierze się exa-
men z dziatwą do szkoły chodzącą podług przepisanych for-
malności, po którym odprawionym:

7-o. Nastąpi porozumienie i ułożenie się ze stronami względem zaradzeniu opieszalemu posyłaniu dzieci do szkoły, zabezpieczenia pewnego utrzymania się dla pomocnika szkoły, obreperowania lub na nowo pobudowania budowli szkolney, urządzenia szkolnego sprzętu, nareszcie względem uchilenia wszelkich przeszkód i zdrożności, któreby do pomnożenia dzieła szkolnego tamą stawały się.

Macoszyn 21 czerwca 823.

44. *Зобовязання громадян у Жовтанцях на фонд учителя.*

Podczas wizyty szkolney gromada Żółtaniecka na fundusz nauczyciela obiecuie tylko od każdej familii po sześć graycarów, po trzy korcy zboża na jaryczowskie miare t. i. 1 korzec żyta, 1 kor. ięczmienia i 1 kor. hreczki — a więcey mu nie chcą ofiarować.

Żółtańce dnia 1-o julii 823. Wóyt Danyło Hupało + Przy siężny: трьох. Z gromady: сімох. Prowizorowie: трьох. Coram me: B. Błoński, D. S. I. Coram me: Zaiączkowski, judice policieci et mandat. dominii Żółtańce.

45. *Обіжник епископа Снігурського в справі байдужности учителів і інспекторів у шкільних справах. 1 липня 1823.*

Experienta docet, quod —

1-o. Actuales magistri scholae adiutores et loci curati contra directum tenorem legis scholaris § 12 S. X et § 24. Sectionis XV consignationem juventutis scholam adere negligentis statuto tempore loci domino [exhibere] et frequentationem scholae vi muneris sui modo hoc urgere intermittant; quod insuper

2-o. Nonnulli d. s. inspectores sub actu visitationis scholaris compertam negligentiam [actus] scholaris conformiter 20 § S. XX. praefecturis loci non indicent et fundatam in lege cooperationem dominiorum non interpellent.

Huic itaque defectui praecavendo curatis loci et d. s. inspectoribus stricte et conscientiose observantia modalitatis huius in memoriam revocatur unoque iniungitur, ut d. s. inspectores tempore solitae visitationis sedulo explorent an et ... curati dictae obligationi satisfecerint. Negligentiae com-

pertos d. s. inspectores sub propria responsione consistorio indicabunt. Quod si relationes curatorum et interventiones d. s. inspectorum apud respectiva dominia et iurisdictiones loci affectu caruerint, hoc in casu praescripto modo adjunctorum r. circularis officii implorandum. Quae ordinatio clero curato et individuis docentibus pro exacta observatione intimanda.

Premislae d. 1 julii 823. Joannes, eppus. Mogielnicki.

46. *Замітки декана Блонського до висше наведеного обіжника.*

Stosownie więc do zacytowanych paragrafów i rozdziałów powyższego upominającego rozporządzenia punktu 1-go ich wielebnościom szczerze poleca się, ażeby :

1-o. Względnych swych pomocników szkoły surowo upomnieli i tego sami dopilnowali, iżby katalogi pilności miesięczne podług wiadomych ile stąd komunikowanych wzorów ciągle, bez przerwy na każdy miesiąc robili i podług tych codziennie przytomność lub niebytność dziatwy szkolney w szkole, tudzież iey pilności, zdolności i postęпки naukowe w względnych rubrykach notowali; tudzież

2-o. Iżby nieprzytomne i w zwiedzaniu szkoły opieszałe dzieci zaraz lub przynajmniej przy końcu każdego tygodnia ustnie oznaymiec, z końcem zaś każdego miesiąca konsygnacye opieszałych lub całkiem szkołę zaniedbujących dzieci nieuchibnie podać sobie rozkazali; prócz tego

3-o. Każdego półrocza, to iest w miesiącu marcu i wrześniu ekstrakt z miesięcznych katalogów pilności zrobiony, przez pomocnika podpisany i przez dusz starownika ile bezpośredniego szkoły dozorca zatwierdzony do gruntowney zwierzchności czyli do względnego dominium za recepissem i zanotowaniem dnia podania w protokole rozporządzeń szkolnych przez pomocników szkoły podawać się powinno.

Recepissy z podanego ekstraktu do jurisdikcyi miejscowej mają być każdego półrocza dla zapewnienia się do urzędu p. s. dozoreczego przesyłane; nareszcie

4-o. Gdyby zaś pomimo wszelkich usilności dusz starownika przez upór lub opieszałość rodziców w posyłaniu dzieci do szkoły szkoła widocznie upadała lub całkiem zaniedbana była, w tym razie nie czekając półrocznego podania natych-

miast o tym relacyę z konsygnacyą dzieci szkołę zaniedbujących, z nazwiskiem ich oyców do względney jurysdykcyi za odebrany na to podanie recepissem zrobić należy, w której relacyi pomocy w tej mierze dopraszać się i skutku tego żądania w przeciągu dni 14-tu oczekiwać, po których upływniu, gdy nie nastąpi, odebrane recepisse na zrobione doroczne podanie [do] dominium z relacyą do p. s. dozorczego urzędu nieuchronnie do zrobienia kroków względem czynney pomocy do wyższych instancyów przysłać potrzeba.

Mniej umiejętnych pomocników w zrobieniu wyż wspomnianych katalogów i ekstraktów i relacyów względni dusz starownicy i bezpośredni szkół dozorecy radą i czynną pomocą wspierać obowiązani są.

Powtarza się ich wielbnościom, że na każde podanie, do dominium zrobione, o recepissem koniecznie domagać wypada.

Na ponowney rezolucyi, na przyrzeczeniu tylko polegającej zaprzestawać nie wypada, lecz jeżeli czynny skutek przerzeczenia nie nastąpi, o tym do tuteyszego urzędu relacyę zrobić należy.

Powyzszego rozporządzenia pilne uskutecznienie bezpośrednim szkół dozorcóm pod zagrożonym wykonaniem rozkazu jw. konsystorza powtórnie poleca się. Datto ut supra.

47. *Обіжник консисторії з заборорою самовільного покидання учителями своїх посад і переходу на інші місця. 9 лютого 1824.*

Wydarzać się zwykły miejscami następujące nadużycia:

1-o. Niektórzy kandydaci szkolni po utrzymanym za twierdzeniu konsystorskim na pomocników w ciągu roku szkolnego miejsca swe porzucać i na inne samowolnie przechodzić; równie 2-o. Niektórzy powiatowi szkół dozorecy nie tylko na rzeczony postępek zezwalać, ale nawet kandydatom tym świadectwa wydawać; na ostatek 3-o. Niektóre individua z iednego miejsca na drugie przechodząc fundacye diaka i pomocnika bez zachowania przepisów politycznych do dotyczących się osób z iednego miejsca na drugie przychodzących i bez wiedzy powiatowego szkół dozorecy przyjmować zwykli.

Podobnym nadużyciom i wynikającym ztąd nieładom i niepotrzebnym zatrudnieniom urzędów zapobiegając, widzi się konsystorz spowodowanym przypomnieć, co następuje:

Ad 1-um. Z porządku rzeczy i najwyższych przepisów wynika, że indywiduum, któremu nauka dzieci w szkole parafialnej powierzona bywa, obeymuie służbę publiczną, której bez zezwolenia przyzwoitej zwierzchności, podług woli swojej opuścić nie może. Skoro więc indywiduum takowe od przyiętej powinności uczenia dzieci uchileć, a nawet miejsce opuszczać poważy się, paroch, administrator lub kooperator miejscowy natychmiast o tem powiat. szkół dozorca [donieść] ma.

Ad 2-um. Żaden powiatowy szkół dozorca nie jest mocen wśród kursu szkolnego kandydata bez zezwolenia konsystorskiego od przyiętej funkcji uwalniać i onemu w tym celu świadectwo wydawać.

Ad 3-um. Każdy kandydat, któren nie tylko z obcego cyrkułu lub powiatu szkolnego, lecz nawet w tym samym dystrykcie z miejsca na miejsce przechodzi i tam funkcję diaka, razem i posługę szkolną obeymuie, powinien: a) Najwyższe przepisy ściągające się do przechodniów z jednego teritorium na drugie ściśle zachować. b) Nim ieszcze aktualnie służbę diakowską i szkolną zacznie, powinien przed powiatowym szkół dozorcą stanąć i ze zdolności, iako też obyczajów stosownie do ustawy szkolnej legitimować się.

Przemyśl 9 lutego 824. Jan, biskup.

48. *Відповідь жовтанецької домінії на внесену просьбу що до побудовання школи. 21 вересня 1824.*

Na podanie pod 11-m 7-bris 824 do dominium o zbudowanie szkoły paraf. następujące odpowiedź utrzymałem.

Imci xiędzu Bazylemu, parochowi ritus graeci uniti parochii Żółtańce, na jego rekwizycję pod 11 praesentis do dominium Żółtańce uczynioną następującemi, przy oświadczeniu uszanowania, rezelwuie się:

A. Co się tyczy materyałów drzewa na zbudowanie szkoły dla dzieci gromady Żółtańce, iakie tylko podług konsygnacyi maystra budowniczego spisane i do dominium podane będą, takowe z lasów żółtanieckich na fury gromady Żółtańce bezpłatnie wydaia się.

B. Gromada Żółtańce stosownie do przepisów prawa dom publiczny swą mocą bezpłatnie zbudować obowiązana, ile że

ta gromada Żółtańce ma znaczne coroczne intrate z gruntów bratskich cerkiewnych, z pasieki braci cerkiewnych, z ofiar-ków i skarbony, do której corocznie znaczne quantum pie-niężne z różnych źródeł bractwo cerkiewne ma, a te dochody bractwa cerkiewnego tylko na publiczne potrzeby expen-so-wane bydź mają, albowiem ksiądz paroch oddzielnie to wszy-stko ma, iak inwentarz cerkiewny dowodzi.

C. Gromadzie całej Żółtańce, a naybardziej starzyźnie gromadskiej, wóytowi i przysiężnym i dziesiętnikom, nie-mniej braciom czyli prowizorom cerkiewnym, jurisdycia do-minikalna Żółtańce iuż poprzednie razy kilka serio zaleciła, aby oni rodziców (którzy tylko mają sposobność posyłania dzieci do szkoły) przymuszali, a nieposłusznych jurisdycyi donosili, iakoż skutek roskazów okazali, bowiem jurisdycia dominikalna swemi oczyma w szkole do pięćdziesięciu dzieci razy kilka widziała, a nayszczególniej :

D. Mają po razy kilka powtórzony nakaz starzyzna gro-madzka i prowizorowie cerkiewni, aby, gdy dzwony na nabo-żeństwo lub katechizm usłyszą, natychmiast z karczem i do-mów do cerkwi i kościoła wypędzali, iakoż gdy o skutek tego nakazu pytani byli razy kilka, za każdym razem i iednomy-slnie odpowiadają, że przed nabożeństwem i przed katechiz-mem z karczem i z domów prywatnych do kościoła i cerkwi wypędzają. Raczy tedy ksiądz paroch po imionach i nazwi-skach nieposłusznych donieść, a pewnie będą mocno strofo-wani, a gdy strofowanie nie uczyni skutku, będą aresztem lub cielesnie karani.

Rezolwowano z jurisdycyi dominikalney.

Żółtańce die 21 7bris 1824. B. Zaiączkowski, sędzia poli-cyiny, mandataryusz państwa Żółtańce.

49. *Обіжник деканату в справі повторної науки. 1824.*

Stosownie więc do powyższego rozporządzenia¹⁾ bezpo-sřednym szkół dozorcóm poleca się, ażeby szkoły powtarza-jące w ten sposób zaprowadzili:

¹⁾ Попереду подано : найв. розп. 27. IX. 1716 і декрет надв. шкіль. ком. 9. П. 1821, N-о 868 в справі заведеня повторної науки.

1-mo. Dzieci, które już ze szkół ordynaryjnych wyszły i lata do tej przeznaczone przebyły, gdy jednak w obwodzie parochyi znajduie się, do szkoły powtarzającej iako młodzież doroslejsza, wezwane i zmuszone były, a to tym pewniey, jeżeli już iakowy postęp w czytaniu ruskim, polskim, pisaniu i t. d., a przynajmniey w czytaniu ruskim zrobili.

2-do. Tym końcem ma być zrobiony osobny katalog pilności młodzieży oboiej płci, do szkoły powtarzającej kwalifikowanej.

3-tio. Czas dla młodzieży do powtórzenia tego, czego się nauczyła, naznacza się w sobotę po południu lub w niedziele i święta przed nieszporami dwie godziny, to iest od 2-giey do czwartey godziny.

4-to. Młodzież powtarzająca, równie iak i dzieci do szkoły ordynaryjney chodzące, obowiązana iest w niedziele i uroczyste święta do cerkwi chodzić, w chorze stawać i to, co umie, czytać i spiewać, ženska zaś płeć ma w cichości na swoim miejscu skromnie z książek czytać nabożnych lub katechizmu modlitwy.

5-to. Ponieważ młodzież powtarzająca dla upłynionego wieku z obrębu dziatwy szkolney wyszła, przeto należy już do młodzieży świąteczney katechizmowej, a zatym i temu samemu obowiązkowi, co i ta, to iest, chodzeniu na katechizm świąteczny iest podległa, a zatym :

6-to. W spis tabellaryczny młodzieży parafialney do nauk katechizmowych świątecznych kwalifikowanej (którego wzór ztąd pod 21 lipca 823 do liczby 30 przez kurrędę szczególnym duszstarownikom był komunikowany) ma być wpisana i podług wyszczególnionych rubryk pilności i postępów w tym spisie zanotowana.

7-mo. Zrobienie i pilne utrzymywanie rzeczzonego spisu od następującego po wakacyach kursu ich wielebnościom iak nacyzuley poleca się i oto tym pewniey, że nie tylko przy wizytach rocznych, lecz za zdarzoną się każdą okolicznością takowy spis zrewidowany będzie i znaleziony brak takowego lub nieporządne utrzymywanie onego bez żadnego względu do jw. konsystorza doniesione będzie.

8-vo. Szkoły powtarzające się zaraz po wakacyach rozpocząć się mają i kontynuować się będą w dnie, czasy i po-

rządkiem w wyszczególnionych obowiązaniach wyżej przepisany.

9-no. Po upłynionych 4-ch la tygodniach od wakacyi każdy duszstarownik obowiązany będzie o zaprowadzeniu i stanie szkół powtarzających do urzędu p. s. dozorczego relacyę zrobić.

10-mo. Gdzieby zaś lub parafialny pomimo wszelkich usiłowań uporczywie swoje dzieci do szkoły powtarzającej lub na naukę katechizmową świąteczną posyłać nie chciał, w takowym razie podeymą się konsygnacyę uporczywych po imieniu i przezwisku z imionami ich dzieci i numerem domu zrobić i do urzędu p. s. dozorczego nieuchylnie przysłać należy podwóyną konsygnacyę, dlatego, że iedna do cyrkularnego urzędu, druga zaś, w przypadku ieżeliby prześwietny urząd cyrkularny pomocy w tey mierze odmówił do jw. konsystorza przesłaną być ma. W konsygnacyach młodzież katechizmową od młodzieży do szkoły powtarzającej należącą rozróżnić wypada.

11-mo. Rzeczone konsygnacye mają być pod swoiemi datami przez miejscowych duszstarowników, iak bezpośrednich szkół dozorców i katechetów własnoręcznie podpisane; narreszcie

12-mo. Ninieysze rozporządzenie ma być ludowi parafialnemu wcześnie podczas wakacyi powtórzonymi razami zrozumiale i czule obwieszczonym.

Powyzszego rozporządzenia iak naysczulsze wykonanie ich wielebnościom poleca się.

50. *Стан парохіяльної школи в Жостанцях в рр. 1823—1830.*

o stanie szkoly parochialney w parafii N. podług poniższych szczegółów przez podpisanego parocha lub kooperatora w roku 1823 rzetelnie zrobiony.

Liczba porządkowa	Nazwisko parochyi lub kooperatora lokalnego	Imię, przewzisko pomocnika szkoły	Jego wiek czyli lata	Pilność	Zdolność	Sposób obchodzenia się z dziećmi	Obyczayność	Mieysce szkoły	Do szkoły inkorporowane	W tych do szkoły sposobne dzieci			Ogłnie do szkoły sposobnych dzieci w całym obwodzie parochyi i znajdnie się			Do szkoły chodzące dzieci			Ogłnie do szkoły chodzących dzieci w całym obwodzie parochyi i znajdnie się		Do szkoły zdol- miejcy	więcey ly chodzących	Dzieci do szkoły chodzące uczą się						Liczba dzieci tych ięzyków uczących się						Dotychczasowy podział nauki względem, godzin i klas		Czyli szkoła pilnie zwiędzana bywa i iakowe przeskody zwiędzaniu szkoły na zawadzie są	Nazwisko dominium
										chłopczy	dziewczęta	razem	chłopczy	dziewczęta	razem									po rusku	po polsku	po niem.	czytać	pisac	czytać	pisac	czytać	pisac						
823	Rn.									72	70	142	30	12	42	100	—	11	7	7	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
824	Rn.									80	80	160	30	10	40			18	9	9	12	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
826										97	84	181	21	—	21	21			11	9	9	11	9	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
830	(?)								830	85	89	174	174	16	16	168	16	8	8	8	6	6	6	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Niedba- le - upór- ludu		
829										87	99	186	186	13	32			21	10	10	11	11	11	8	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		

Data: dnia, miesiaca, roku.

Podpis N. N.

III. Стан парохіяльних шкіл в кізлівськiм деканатi лвiвськoї епархiї

в рр. 1819 — 1827.

Подав

Стефан Томашiвськiй.

1. З візитації парохій 1819 р.

1. Пiотыча (16. II. 1819) Szkoły parafialney dla uczenia w niej młodzięży niema; dzieci uczo sie w rezydency parocha i w szczupłym pomieszkaniu diaka; diak nazywa sie Jan Jurczynski; uczy dzieci czytac po rusku i spiewać w cerkwi; uczy się 6 chłopców i 7 dziewcząt.

2. Słoboda (16. II.) — Szkółka dla diaka znajduie się; szkoły parafialney niema; nikt na nauke nie chodzi.

3. Ceniów (17. II.) — [Szkoły] niema; uczy się 7 chłopców w pomieszkaniu własnym diakowskim.

4. Wybodow (18. II.) — Szkoły takowy niema, tylko dla diaka szczupłe pomieszkание; dzieci się nie uczą, gdyż i diak do tego nie iest zdolny.

5. Koniuchi (18. II.) — Szkoły parafialney niema; 4 chłopcow uczy się czytać po rusku w szczupłym pomieszkaniu diakowskim.

6. Augustowka (19. II.) — Szkoły parafialney niema.

7. Forosciєc (Хоростець) (19. II.) — Szkoły żadney niema; dzieci na naukcie nie chcą posyłać.

8. Płaucza wielka (20. II.) — Szkółka dla pomieszkания diaka w dobrym stanie; szkoły parafialney niema; kilkuch chłopcow uczy się w pomieszkaniu diakowskim.

9. П ł а u c z a m a ł a (20. II.) — Szkoły niema.
 10. G l i n n a (20. II.) — Parafialney szkoły niema.
 11. K r a s n a (20. II.) — Szkołka dla diaka iest; parafialney szkoły niema.
 12. P o k r o p i w n a (23. II.) — Szkoła dla diaka mizerna; dzieci nie uczo się nic w sz[k]ole, gdyż...
 13. K o z ł ó w m i a s t e c z k o (23. II.) — Szkołka dla diaka bardzo stara; szkoły parafialney niema i młodzieży nie posyłaia na nauke.
 14. H o r o d y s z c z e (24. II.) — Szkołka dla diaka na pomieszkanie znajduie się; szkoły parafialney niema i tylko 4 chłopcow uczy sie w pomieszkaniu diakowskim.
 15. D m u c h a w i e c (24. II.) — Szkolki niema; szkoły parafialney niema i dzieci nie uczo się.
 16. T a u r o w (25. II.) — Szkulka dla pomieszkania diaka znajduie [się] szczupła; szkoła parafialna ma się budować i uczy się dzieci iuż ze 30, tak chłopcy iako dziewczenta; okazało się to i examine z temiz dziecmi przeciwziętego i z konsygnacyi dziatwy, ktoro x. paroch ma podać; uczy sam x. paroch Alex. Barusiewicz, gdyz nie ma do nauczania zdolnego diaka.
 17. K a p l i n c e (26. II.) Szkoły zadney niema i dzieci nie uczą się niczego.
 18. Z ł o c z o w k a (26. II.) — [Dzieci] nie się nie uczą.
- (Внято з Протокол-ы wizyty dziekanskiey po parochiach w dekanacie kozłowskim sytuowanych w roku 1819 przez administratora dekanatu x. Mik. Strzelbickiego).

2. З візитації шкіл і парохій 1827 р.

1. Protokół wizyty szkolney w kapellanii W y b u d o w przeciwziętey dnia 21-a febr. 1827. Zabudowania własciwego ku nauczaniu dziatwy parafialney niema, tylko budynek szczupły i zdezolowany dla pomieszkania diaka. Uczy sie teraz chłopcow 6 po rusku; na powtarzanie chodzi 3. Szkolnozdolnych chłopców znajduie sie 9 a dziewcząt 8. Wszyscy przytomni wymawia[ł]a sie, iz dla ubustwa i niezdolności diaka dzieci na naukcie do szkoły posyłać nie mogo, chociaż uznaią tego potrzebe. Diak nazywa sie Hrynko Pridun, pobierać powinien za swoje usługi diakowskie od gruntowych po cwierci

zboza, lecz i tego teraz dla niedostatku swojego nie wypła-
caią, a diak żadnego sposobu utrzymywania sie nie ma, tylko
ręczną robotą pomiędzy ludzi utrzymuie się i z łaski niektó-
rych zyie. Na to podpisuia się (6 підписів).

2. Protokoł wizyty szkolney przeciwzienty na dniu 21-a
febr. 827 przez szuldistriktowego nadzorce x. M. Strzelbickie-
go, dziekana kozłowskiego. Szkoła parafialna w Ceniowie.
Znayduie w tey parafii chłopców szkolno-zdolnych 120, dzie-
wcząt 63, razem 183. Teraz uczy się aktualnie chłopcow 6,
dziewcząt 3. Uczy sie po rusku, iedni czytaią, drudzy szlabi-
zuia, w posiedzeniu diakowskim, gdyz szkolnego zabudowania
dotąd niema. Uczy ich diak Michał Oberski pod przewodni-
ctwem xdza parocha. Diak dlatego, ze powinności panskie
iako z gruntu panskiego odbywać musi, tudziez ze do nau-
czania nie iest należycie zdolnym, do ciągłego i regularnego
uczenia dziatwy przyłożyć sie nie moze po większey części
xiądz paroch tym się trudni. Młodziez do examinu stawiona
okazała, ze xiądz paroch Benedykt Jaremwicz silnie do nau-
czania przyłożył sie. Parochianie przytomni okazuia chęć po-
syłania dziatwy na naukie szkolną, lecz dotąd liczba uczą-
cych się iest mała, gdyz i zabudowanie na to przyzwoitego
do skutku trudno przyprowadzić i nauczyciela zdolnego nie-
ma. Diak za usługi cerkiewne pobiera od grontowych po dwa
garce zboza roznego gatunku; razem uczynić moze korcy 8,
na terazniejszą cene zboza uczyni plus minus flor. 10; i wien-
cey żadnych nie ma dochodow. Do examinu stawili sie dzieci:
Mikołay Oberski czyta, Demko Mikitiuk czyta, Iwas Łoik sla-
bizuie dobrze, Gmytro Stolarzow slabizuie, Stefan Jaremw
slabizuie, Iwas Bezuszko slabizuie, Iwaś Mizun slabizuie, Hryń
Kowalow slabizuie, Parania Kowalowa slabizuie, Zofia Kowa-
lowa szlabizuie, Ewdokia Olenowa szlabizuie. Przytomni
oswiataczą, iz teraz nie mogo na fundusz nauczyciela żadne-
go funduszu zrobić, gdyz zanađto są ubodzy, lecz gdyby za-
budowanie do skutku przyszło, toby na ten czas kazdy z nich
łatwiey do tego podług sił nakłonił się. Za nadzorce szkolnego
w parafii obrany został od xiędza i przytomnych ludzi Grze-
gorz Bunak; obowiazki mu obiasniony. Przytomni podpisuia
się (підписаний парох і 8 селян).

3. Protokół wizyty szkolney w parafie Awgustowka przeciwzięty dnia 22-o febr. 827. Zabudowanie dla pomieszkania diaka znayduie się w Awgustowce bardzo szczupłe. Mieszka teraz diak Jusef Szpetkowski z bratem swoim Pawłem, do nauczania dziatwy po rusku dosyć zdolny. Chodzi teraz do szkoły czterech chłopców z parafii, uczo się po rusku i po polsku czytać. Ludzie przytomni oswiadczaia, iż dla ubustwa swojego nie są w stanie dziatwe przyodziewać tak, aby do szkolki na naukie chodzić mogła; gdyby iednak do lepszego stanu przeszli, na ten czas radziby, aby ich dziatwa uczyła się. Diak pobiera za usługi diakowskie od gruntowych gospodarzy po pułkorca zboza, ale tego ubossi nie będąc w stanie nie oddaia; to uczynić może rocznie na pieniądze 12 fl. Nadzorcą szkolnym zostaje Grzegorz Sawkow. Przytomni podpisują.

4. Protokół wizyty szkolney w Parafii Koniuchi (22. II. 1827). W tey parafii znayduia się zabudowania dla pomieszkania diakow: iedno przy cerkwi parochialney murowaney, drugie na Koncie. W tych pomieszkaniach uczą diacy dziatwe parafialną. Diak Simeon Pryima na Koncie okazał zdolność swoją w nauczaniu po rusku i po polsku początkom czytania, pisania i rachowania z głowy — udowodnił to examinem przeciwziętym z dziatwą uczącą się. Mikolay Malczeski; diak przy cerkwi parochialney, stawiał się także ze cztermi chłopcami do examinu w czasie wizyty i okazał, iż całkiem do nauczania nie iest zdolny. Ci diacy pobieraią od gromady za usługi swoje rocznie od gruntowych po 2 garcy zboza roznego i po 12 kraicarow w walucie, od pułgrontowych po garcu zboza i po 6 x; uczynić może to razem 48 fl. przy iedney cerkwi, a tylez przy cerkwi drugiej na Kacie. Daniel Sołoninka i Paweł Meliz zostaią i na daley nadzorcami szkolek tutejszych, gdyz dosyć okazali przychilności w zaprowadzeniu nauczania dziatwy parafialney. Aktualnie uczy się na Kātu chłopców 10, panienek 3; przy cerkwi murowaney chłopcow 4. Szkolno-zdolnych ogołem znayduie się chłopcow 120, dziewcząt 140, razem 260. X. Kaminski dusz starownik tey parafii okazał pilność i gorliwość w zaprowadzeniu nauczania młodzieży.

5. Protokół wizyty szkolney na dniu 23-o febr. 827 w Płauczy wielkiej z przyłączeniem:

W Płauczy wielkiej oprócz zabudowania dla posiedzenia diaka szczupłego niema innego zabudowania do stosunku liczby szkolno-zdolney, gdyż dominium do wybudowania takowego dotąd materiału nie wydało. Parafianie podali do dominium prozbe w tey mierze i oczekuio rezolucyi. Młodzież niektora uczy sie po rusku i po polsku czytać, pisać i rachunkow z głowy. Zaleconą została, aby dla szczupłości miejsca w pomieszkaniu diakowskim iedna działwa przed południem, a druga po południu na nauce zbierała się. Nadzorca szkoły parafialney Alexander Pawłowski w latach zeszłych w obowiązku swoim bardzo czynnym bydz okazał się; zostaje i nadaley. Diak Stefan Konczewicz pobiera od gromady za usługi swoje diakowskie po cwierci zboza od gruntowych, a po puł cwierci od innych; rocznie uczynic może korcy 15, na pieniądz w terazniejszey cenie fl. 20; dla szczupłego więc dochodu nie może sie do nauczania ciągłego przykładać, pomuszony innym sposobem na utrzymanie swoje zarobic.

W Płauczy małej z nayduie sie szkołka dla pomieszkania diaka szczupła. Młodzież płci oboiey przez gorliwość Jakuba Pichur, nadzorcy miejscowego, znacznie sie do szkoły zgromadza. Uczy ich Jendrzey Pawłowicz po rusku [i] po polsku czytać, pisać i rachować. Młodzież examinowana znaczny po[s]tępek w nauce wspomnioney okazała, przez co nadzorca Jakub Pichur i Jędrzey Pawłowicz na zaszczyt i pochvale zasługują. Lud dla ubóstwa nie iest w stanie do powiększenia funduszu dla nauczyciela przyłożyć sie. Zaleconą, aby o tablice do szkoły i ołówki postarać się. Nauczyciel wspomniany pobiera za usługi diakowskie po 16 garcy zboza; uczynic może 8 korcy, na pieniądze 13 fl.

W Krasnej przyłączoney do Płauczy zna[y]duie się pomieszkanie dla diaka bardzo szczupłe; w tem pomieszkaniu uczy diak Antoni Grabarz młodzież parafialną oboiey płci. Młodzież examinowana piękny postępek w czytaniu po polsku, po rusku, w rachowaniu z głowy, religii okazała. Do tego przyczynia sie szczegulnie gospodarz Paweł Kobzisty, iako nadzorca szkoły parafialney w Krasney, i zasługi ze wszech

miar w tem interesie ma zaszczyt dla siebie. Antoni Grabarz-pilny w nauczaniu zasługuje na uwagę; dla siebie bardzo szczupłe pobiera za diakowskie usługi płace; pisze bardzo dobrze po rusku. Lud tej parafii bardzo iest ubogi i nie iest w stanie przyłożyć się do funduszu dla nauczyciela. Zaleconą zostało diakowi, aby chłopców służyć do mszy nauczył. Na to podpisują się przytomni.

W Glinnie zadna młodzież do examinu nie stawiała się. Szkoła dla pomieszkania diaka szczupła i reparacyi potrzebująca. Diak Juzef Zukowski i parafianie oświadczaia, iż dla tego do szkoły młodzież chodzie zaprzestała, gdyż lud mocno chorować zapoczoł i dotąd ta choroba z mieysca nie iest wykorzeniona. Na to podpisują się.

6. Protokoł wizyty dekanalney przeciwziętej na dniu 26-m febr. 827.

Miasteczko Kozłow. Co się tyczy szkoły — tu znayduie się triwialna pod inspekcya łacinskiego konsystorza. Do tej szkoły chodzą niektory dzieci obrządku ruskiego. Upomnienie uczyniło się, aby do szkoły trywialny niezaniebawali dziatwe na nauke posyłać.

Wieś Pokropiwna przyłączona do Kozłowa. Szkolka w ktory diak mieszka, iest w bardzo mizernym stanie; do szkoły nie chodzie młodzież na naukie.

7. Protokoł wizyty szkolney (27. II. 1827).

[Wieś Tawurow]. Zabudowanie znayduie się szczupłe dla pomieszkania diaka i w tym uczo się dzieci parafialne. Stawieni do examinu pięcioro dziatwy, kturzy się teraz uczo — iedni czytaia, drudzy slabizuią po rusku. Letnio poro poczeło 22 chodzie na naukie, teraz dla zimna, nie maiąc się w co przyodziać dla ubostwa, chodzie przestali. Znayduie się szkolno-zdolney dziatwy: chłopcow 50, dziewcząt 48. Diak nazywa się Stefan Kozicki, uczy dziatwe, pobiera za usługi diakowskie po cwierci zboza w roznym gatunku od gruntowych i swiętecznego po 3 x. co uczyni rocznie flor. 30 I gdyby stateczny iakowy do nauczania dziatwy trafić się mogł, toby nie ieden z gromady za nauczanie dzieci więcey ofiarował, lecz ten zwykł się napiiać. Ksiądz administrator tłumaczy dla uczących katechizm w szkole. Antoni Sawa zostaię na daley nadzorcą szkolki parafialney.

8. Protokoł wizyty dekanalney przeciwziętej na dniu 27-m febr. 827.

Wies Dmuchawiec... Szkołki dotąd niema i młodzież na nauce nie chodzi; niektorzy chodzo do szkoły trywialney w Kozłowie.

9. Protokoł wizyty szkolney przeciwziętej na dniu 28 febr. 827.

[Wies Budyłow] — W tey parafii oprócz zabudowania szczupłego dla pomieszkania diaka oznaczonego niema innego zabudowania, do liczby szkolno-zdolnych dzieci stosownego, w którymby się młodzież ucząca miescić mogła. W pomieszkaniu diaka uczy się kilkoro dziatwy po rusku i po polsku, iedni slabizować, drudzy czytać, rachunkow z głowy i niektorzy pisać zaczynaia. Diak Jan Szpytkowski, ktorego xiądz paroch do uczenia młodzieży usposabiać nie przestaie, dosyć bydz zdolnym do tego okazał się. Tenze za swoje usługi diakowskie pobierać powinien od kazdego gruntowego po cwierci zboza, co uczyniłoby rocznie na 8 korcy, a na pieniądze rachuiąc 12 fl. i świętecznego po 3 x., lecz tego teraz nie są w stanie dla zbytecznego ubustwa oddawać; dawniey za nauczanie dziatwy obiecano po cwierci zboza, niektorzy tylko oddali, drudzy dla ubustwa tego dotrzymać nie mogli. Lud przytomny oswiadcza, iż by radzi, aby młodzież uczyła, a będąc w stanie do funduszu na nauczyciela chętnieby się przyłożyli. Znayduie sie szkolno-zdolney młodzieży: chłopcow 73, dziewcząt 68, razem 141. Do szkoły chodzi aktualnie chłopcow 11. Jan Biłowus zostaje nadalley nadzorcą szkolnym. Na zabudowanie szkolne drzewo poczęści wyprowadzone i reszte w tym czasie wyprowadzić zamyslaia.

10. Protokoł wizyty szkolney na dniu 28 febr. 827.

[Wies Płotyczal. — Szkolka czyli budynek dla pomieszkania diaka znayduie sie, lecz bardzo szczupła i w złym stanie. W tym zabudowaniu uczy się znaczna liczba młodzieży parafialney, tak chłopcow iako dziewcząt, szlabizować, czytać po rusku i po polsku, rachunkow z głowy i katechizmu czyli religii. Uczy ich diak Łukasz Nehrebecki pod przewodnictwem xiędza parocha Łukasza Lachowicza. Działwa examiniowana w czasie wizyty znaczny postępek z nauki okazała. Wyznać wprawdzie należy, iż o zadney inney dotąd parafii

takowa przykładność w nauczaniu dziatwy parafialney przez sięzy nie okazana, iakowo przykładność w tey mierze okazał tuteyszy paroch. Znajduie się tu szkolno-zdolnych chłopców 45, dziewcząt 61; uczy się aktualnie chłopców 15, dziewcząt 13; na powtarzanie chodzi 6. Diak za usługi diakoską pobierać powinien po cwierci zboza od gruntowych, pułgruntowi pul cwierci płacą; razem moze uczynić 13 korcy; świętecznego pobiera po 9 x. rocznie — co razem uczynic moze 29 fl. Za nauczanie dziatwy przyrzekaia iakoweś nagrode, ktorey udeterminować nie mogo, gdy[ż] lud teraz bardzo ubogi. Zabudowanie szkolne koniecznie iest potrzebne, inne i obszerniejsze. Nadzorco szkolnym zostaię i nadaley Jan Nehrebecki.

11. Protokoł wizyty szkolney na dniu 1-o marca 827.

[Wieś S ł o b o d a] — Zabudowanie szkolne murowane w dobrym stanie. Działwa rozpoczęła była na nauce chodzie, lecz teraz poro zimowo dla ubostwa nie mairę się w co przyodnać nie chodzi. Uczy się tylko 4 chłopcow. Ci czytairę po rusku. Na pytania z katechizmu na pamięć dobrze odpowiadairę. Uczy ich diak Bazyli Dombrowski, zachowuie się obyczaynie; pobiera za usługi diakowskie od gruntowych zboza po garcy 10, razem uczynic moze rocznie korcy 16, i świętecznego po x. 6 od kazdego numeru. Szkolno-zdolny młodziezy znajduie się chłopcow 55, dziewcząt 46, razem 101. Za nadzor[st]wo szkolnego obrany Stefan Promkow, woyt.

12. Protokoł wizyty szkolney na dniu 2-o marca 817 przeciwzięty.

[Wieś H o r o d y s z c z e]. — Szkołka szczupła dla pomieszkania diaka oznaczona znajduie się. Do tey szkołki działwa parafialna chodzie rozpoczęła na nauce. Uczy ich diak Bazyli Paszkiewicz po rusku i po polsku. Działwa examinowana slabizuie, niektorzy czytairę iuz po rusku, katechizmu uczo się na pamięć. Zachowuie się obyczaynie. Uczy się aktualnie teraz chłopców 13 i iedna dziewczeczka. Szkolno-zdolney młodziezy znajduie się: chłopcow 25, dziewcząt 32; w S ł o b u d c e: chłopcow 13, dziewcząt 13. Diak za usługi diakowskie pobiera od gruntowych po cwierci zboza w roznym gatunku; uczynic moze rocznie 16 korcy, i świętecznego niektorzy po 6 x. rocznie a niektorzy po 2 x. placo, ubossi nic nie dairę. Cała iego-

placa, tak w zbożu iako i w pieniądzech, uczynić może 30 fl. Nadzorcą szkolnym zostaje na dalej Jan Dubowy, który w zeszłych latach [w] z[a]chęcaniu dziatwy do nauki szkolney dosyć pilnym okazał się. Przytomni do powiększenia funduszu dla nauczyciela przyczynienia przez ubóstwo wymawiają się.

13. В Золочівці і Каплинцях візитація в тім часі (27. II. 1827) не відбула ся, бо парох, в п'яністві занурзону, відправив декана з нічим. Шкіл в тих селах тоді не було. Ще двайцять літ опісля (14. VII. 1847) записано: Szkoła parafialna w Żłoczowie jeszcze niewybudowana, brakuje obwalkowania, poszycia i dalszego wewnętrznego i zewnętrznego urządzenia; z tey przyczyny i ze ludzie obojętni w posłaniu dzieci, 4 dzieci tylko stało do examinu i nieco odpowiadało. — W Kaplincach... szkoła parafialna była tu przed lat 40, jeszcze i ogród należał do niey; mieszkał w niey stary diak i uczył dzieci, ale od czasu urbarium grunt koło szkoły przypadł w użytku księdzu, a szkoła ze starości powaliła się, dlatego teraz szkoły nie mamy; młodzież teraz nie chodzi do szkoły, bo niema gdzie i że niema diaka teraz w mieyscu.

(Взято з актів кизлівського деканату).

IV. Підручник методики Івана Лаврівського (1837).

Подав
Юрій Кміт.

Методика чили успособлен'є до замѣтносногo справованя оуряду учител'ского для оучителей и помощниковъ о. г. к. въ школахъ трівіал'ныхъ и парафіал'ныхъ отъ Іоанна Лавровского, Архідіакона к. П. зъ нѣмецкого оуложеное и до околичностей школъ рускихъ застосованое. Въ Перемышлѣ, въ друкарни Ейіской аѡлз.

Вступлен'є.

§ 1.

Пожитокъ и потреба науки вихованя.

Досконалєн'є въ наукахъ и вихован'є молодыхъ людей єсть барзо потребне и пожитечне для нихъ самыхъ и для цѣлого краю.

а. Єсть потребне и пожитечне для дѣтей самыхъ, бо коли дѣти въ першой своей молодости отбирають добру науку и вихованє, то подаєся имъ способъ до розвиненя силъ и власностей душевнихъ, вѣдки набывають ясного познаня розмаитихъ рѣчей, доброго розсудку и зданя и зъ часомъ приходятъ до досконалости, а такъ стаються моральными, побожными, цнотливими, розумными и оужитечными людьми. Але если дѣти въ свыхъ лѣтахъ жадной науки и вихован'є не отбирають, то силы ихъ дѣти не развивають ся и не досконаляться, а такъ черезъ неуживан'є

ал'бо надъоуживан'е сами собѣ и иннымъ людямъ нещасливость дочесну и вѣчну готують.

То объясняется наступующимъ прикладомъ: Поле, жебы сталося добровъ и жизновъ рѣловъ, потребуе заразы на весну (яръ) троскливой оуправи и засѣяне добрымъ насѣн'іомъ. А если рѣл'никъ занедбае рѣлю оуправити и призвоитого насѣня не оужие, то пожаданого пожитку з ней очековати не може. Добре теды вихован'е человѣка въ своей молодости и призвоите его станови въ наукахъ видосконален'е есть барзо важнымъ на цѣле жит'е его, а противнѣ занедбан'е и опущен'е тогожъ вихованя не отжаловану и ненадгороджену шкоду му для его оумислу и сердца приносить.

Ѣ. Добре вихован'е и в наукахъ призвоитыхъ досконален'е есть также потребнимъ и пожитечнымъ для добра цѣлого краю. Бо зъ дѣтей въ доросломъ вѣцѣ становятся ролники, ремесники, ганлярѣ, рокодѣл'ники, судіи, радци, оборонци публичного безпеченства и т. д. Если они що до досконалости оумислу и сердца занедбаними зостають, то не мають они належитой обичайности, ани потребныхъ вѣдомостей, ани призвоитыхъ здолностей до отповѣданя своему поволаню; таковой станъ тихъ людей шкодитъ не толко поединчимъ особомъ, але и сполеченству людскому, а навѣть и цѣлому краю.

§ 2.

Кто повиненъ старатися о досконален'е дѣтей въ наукахъ и давати имъ добре виховане?

Досконалити дѣти въ наукахъ и давати имъ добре вихован'е повинны родичи и оучителѣ публичніи. Отецъ и мати суть властивими и найближшими учителями и вихованцами своихъ дѣтей отъ Бога постановленными; они повинни словами и прикладами своимъ дѣтемъ впаяти боязнь Боску, побожность, справедливость, добре сумнѣн'е, поцтивость, ретельность и всѣ инніи цноты повинни ихъ досконалити въ наукахъ, призвоитыхъ ихъ станови, и виховывати Церкви святой добрыхъ хртіянъ, а краю поцтивыхъ и сумлѣнныхъ мешканцовъ.

Але коли много знайдуюся такихъ родичѣвъ, которіи до того потребныхъ власностей, вѣдомостей, зручностей, а часомъ охоти и часу не мають, коли наветь многимъ родичамъ тяжкія працы и многоракіи затрудненія той святой обовязокъ научанія своїхъ дѣтей и ихъ вихованія выполнити належитъ не pozwalяють, то до оускутченія той святой повинности и до заступленія в ней родичѣвъ оустановленіи суть публичніи оучителѣ, абы розумъ дѣтей науками имъ потребными освѣчали, волю до доброго скланяли, а отъ злого отводили, абы ихъ оуспособляли на сумлѣныхъ людей и на поцтивыхъ мешкан'цовъ.

Для той причини найвишша владза краіова на науку и вихован'є молодѣжи обоятновъ быти не може, чили отъ кого и якъ отбирає свою едукацію. Не можна теды родичомъ самымъ zostавити вихован'є своихъ дѣтей, але мусить таковий чинити оуклады, жебы молодѣжь сталася такъ обычайновъ, такъ розумновъ и такъ до добрыхъ дѣлъ зручновъ, якъ ѣй натуралнии здол'ности и пришло поволан'є pozwalяє и вимагає.

На той конецъ найвишша владза краіова оустановила розмаитіи школи, въ которыхъ випробованіи и досвѣченіи оучителѣ подъ дозоромъ висо. владзи краіовой о то стараются, абы дѣтемъ дали таку науку и вихован'є, яке многіи родичи дати имъ не суть здол'ными, ал'бо до того аны охоти, аны часу не мають.

Велика добротъ висо. влад. краіовой и отцѣовска єй троскливость въ тѣмъ ся оказує, же многихъ тисящей не жалує на школи и на оутриман'є добрихъ оучител'ѣвъ отданымъ наукомъ и вихованю молодѣжи.

Вѣдти показуєся стислій обовязокъ оучител'ѣвъ и едукаторѣвъ, абы старалися збавленному замѣрови високого ряду краіового належитъ и сумлѣннѣ отповѣсти, абы мали приємность прислужити ся Церкви Божой поцтивими хрѣтіанами, сполечен'ству людскому достойними члонками, а високому рядови краіовому вѣрными поддаными.

§ 3.

Що єсть вихован'є и научан'є и чимъ ся рѣзнятъ? Вихован'є єсть троскливость о дѣтехъ, абы силы ихъ д[у]-

пи и тѣла належитѣ ся розвивали, абы добрый взяли керунокъ и абы вчеснѣ и безпечнѣ до дозрѣлости прійти могли. Научан'е зась єсть оудѣлен'е дѣтемъ вѣдомостей имъ потребныхъ и досконален'е ихъ розуму черезъ освѣчен'е.

В чимся вихован'е и научан'е сходятъ, а чим ся рѣзнятъ?

Вихован'е и научан'е сходятся в томъ, же такъ перше, якъ друге служитъ до досконаленя чловѣка. Рожница зась межи ними заходить та, же :

1. Черезъ научан'е оудѣляются чловѣку вѣдомости рѣчей му потребныхъ и пожитечныхъ, служитъ тебы тѣлко до освѣченя и досконаленя розуму. Вихован'е зась, чилѣ едукація:

2. Служить до розвиненя силъ дѣши и тѣла, до наданя имъ замѣреного керунку, абы вчеснѣ и безпечнѣ до дозрѣлости прійти могли. Черезъ научан'е теды досконалятся тѣлко една сила дѣшевная, то єсть розумъ, а черезъ едукацію чилѣ добре вихован'е досконалятся всѣ силы людскїи д[у]шевніи и тѣлесніи стосовнѣ до певнаго цѣлю чилѣ замѣру. Значнѣйшіи силы душевныи суть: сила познаваня, поятность, розсудокъ, розумъ, выобразатность (сила имагиманаціи), сила вымишляня, сила уважаня, сила рефлектованя ся, память, спамятливость (спамятан'е), припоминатность, сила чутя, сила жаданя (прагненя), сила отверганя и воля.

Едукація теди затрудняется найбарзѣй тимъ, жебы оучинити чловѣка добримъ, побожнимъ, поцтивимъ, сумлѣннымъ, єднимъ словомъ, чловѣкомъ цнотливимъ. Едукація помагать чловѣку до розвиненя всѣхъ своихъ силъ для того єдинѣ, жебы добрѣ, поцтивѣ жити, жебы въ сполечен'ствѣ людскомъ з каждымъ обходити ся краснѣ, прїємнѣ, згоднѣ, по людску, по прїателску, по сусѣдску, словомъ едукація помагать и провадитъ чловѣка до виконаня цноти; єжели теды кто той даръ посѣдаты, то о немъ мовится, же єсть едукованымъ (добрѣ вихованымъ) чловѣкомъ. Если теды въ томъ остатнїомъ значеню берется слово едукація, то едукаторъ (виховавца) повиненъ разомъ быти и оучителемъ, бо подчасъ научаня має много спосо-

бностей досконалити въ дѣтѣхъ силу чутя и волю, а такъ може разомъ освѣчати розумъ черезъ науки и провадити дѣти до цноты и досконалости морал'ноѣ черезъ побудки.

§ 4.

Чилѣ въ школахъ дѣтемъ сами науки давати, чи разомъ и добре вихован'е з ними лучити потреба?

В школахъ не тѣлько сами науки давати потреба, але также и добре вихован'е лучити належитъ, бо до досконалости чоловѣка не досить естъ мати пѣзнан'е розмаитихъ рѣчей, але также потреба быти обычайнимъ и цнотливимъ, опручъ того потреба также досконалити сили тѣла, бо сили души такъ суть въ стисломъ звязку съ силами тѣла, же ся належитъ розвинути и оужитими быти не м[о]гутъ безъ цѣлости и досконалости силъ тѣла. До наукъ теды школ'ныхъ не тѣлько саме научан'е, але и вихован'е належитъ.

З того випливають три головнїи и важнїи обовязки для публичныхъ оучителей, же они въ школахъ повинни:

1. досконалити сили розуму молодѣжи черезъ науки;
2. скланяти моралнїи сили душевнїи до обычайности и пѣлненя цноты;

3. мати разомъ старан'е о цѣлости и досконалости силъ тѣла молодѣжи школ'ной.

§ 5.

Розкладъ науки мееодичной.

Три головнїи обовязки публичныхъ учител'овъ въ § 4. вираженїи, которїи въ школахъ випол'няти повинни и способы, до ихъ належитого виполненя служачїи, викладаються въ наступующихъ 6-ти роздѣлахъ:

I. Роздѣлъ трактуе о властивомъ научаню, а на самъ передъ становить засады (Grundsätze), подлугъ которыхъ наука огулнѣ давана быти повинна, а потому даются поединчїи оустави, якъ каждый щегул'ный науковый предметъ потреба.

II. Роздѣлъ завыврае правила о морал'номъ албо обычайномъ досконалению молодѣжи и показуе, якъ ей морал-

ніи силы до правдивой обычайности накланяти можна и потреба.

III. Роздѣль подає средки до оутриманя карности школ'нои.

IV. Роздѣль викладає реприси о тѣлесномъ вихованю и означає, на що оучитель школ'ный въ томъ взглядѣ оуважати повиненъ.

V. Роздѣль выражає обовязки оучителя възглядомъ школы яко мѣсца своего дѣлан'я.

VI. Роздѣль назначає власности, котріи оучитель зъ стороны тѣла, розуму и волѣ мати повиненъ.

I. Роздѣль.

О властивомъ научаню, чилѣ розумовомъ досконаленю.

1. Подѣль.

О методицѣ огул'нѣ.

§ 6.

Цѣль научаня.

Цѣль ал'бо замѣръ научаня на томъ залежить, абы дѣти на такихъ людей кшталтити, котріи своего розуму належитѣ оуживати можуть, котріи морал'нѣ добре мыслятъ и чинятъ и котріи въ станѣ и поволаню, до которого суть назначеніи оужитими и позитечными быти можуть.

Не можна теды обоятнымъ быти, якъ и отъ кого дѣти отбирають науку, бо фалшиве и недостатечне научан'є не толко встримує поступокъ въ наукахъ, ал'є наветь латво шкодливимъ стати ся и замѣсть оудосконалення зепсуде принести може. Отрыман'є теды замѣру научаня зависить не толко отъ выбору предметовъ науковыхъ и отъ ихъ порядку, але также по найбол'шой части отъ мееоду.

Черезъ мееодъ розумѣє ся способъ, якъ, котріи и въ якомъ порядку предмети науковїи дѣтемъ викладати потреба.

§ 7.

Важность и потреба доброго мееоду.

Въ научаню, жебы ся добре оудало, потреба доброго мееоду. Бо тотъ тѣлько може кого чогось навчити, котрій

знає засады и регулы доброго мееоду и ихъ ся въ научаню тримає; въ такомъ тѣлѣ наука стався скучнымъ средкомъ оудосконаленя розуму и сердца.

Кто не має доброго мееоду оученя, хотъ бы барзъ много посѣдавъ вѣдомостей и барзъ пилнымъ бывъ въ своимъ оурядѣ, не оучинить тѣлѣ пожитку въ научаню, якъ той, которій менше отъ него посѣдає науки, але має добрій мееодъ въпоеня дѣтемъ того, що самъ оумѣе. Добрый мееодъ есть барзо потребнымъ и пожитечнымъ, бо всевѣчне досвѣдчен'є научило, же тоты тѣлѣ люде были добрыми оучителями, котрѣ доброго оуживали мееоду оученя. Мееодъ добрій есть наветъ потребній тымъ, которіи сами подчасъ научаня могутъ збирати правила оучен'я, бо не потребуютъ довгого часу до оукладаня оуставъ до того замѣру служащихъ.

§ 8.

Якъ можна набыти доброго мееоду оученя?

До набытя доброго мееоду оученя не досить есть слухати и оучитися мееодики, але также потреба:

1. Пилнѣ читати писма мееодычній, то есть таковій, которіи подають добрый способъ научаня.

2. Обцовати и розмовляти зъ оучителями практику маючими, которыи зъ власного досвѣдченя могутъ му оповѣдати свои постереженя подчасъ наученя оучиненіи.

3. Часомъ отвиджати тоти школы, въ которыхъ знайдуться оучителѣ добрымъ мееодомъ вславленіи.

§ 9.

Который мееодъ есть найлѣпшій и найдосконал'шій?

Той мееодъ есть найлѣпшій и найдосконал'шій, въ котромъ два истотній замѣры научаня, то есть, замѣръ матеріал'ный и формал'ный, найщасливій осягненными быти могутъ, ал'бо котрій до гармонѣчнаго оудосконал'еня всѣхъ силъ душевныхъ найлѣпше служить.

Замѣръ матеріал'ный ал'бо предметовый залежитъ на властивомъ наученюся якого предмету наукового. Такъ н. п. замѣромъ матеріал'нымъ науки ариѣметичной (рахунко-

вои) єсть, жебы оучень навчився раховати, подобнѣ замѣромъ матеріал'нымъ науки писаня єсть, абы студентъ оумѣвъ добре лѣтеры въ писаню формовати. Замѣръ формал'ный оученя на томъ залежить, абы учень черезъ науку досконаливъ свои силы душевнѣи або тѣлеснѣи, абы ся привычаявъ до pracowитости, аби черезъ працу й усиленость набывавъ обротности и зручности, ал'бо жебы з науки мавъ якись морал'нѣи пожитокъ: такъ н. п. замѣромъ формал'нымъ науки рахунковой єсть, абы учень учащійся рахунковъ досконаливъ разомъ свой розумъ и силу розсудкову и жебы наветъ черезъ того набыравъ охоты до мышленя, до пил'ности, до оццадности, и до порядку. Такъ н. п. замѣромъ формал'нымъ штуки писаня єсть, жеби учень досконаливъ ся в мѣрѣ очевной, въ силѣ поровнаня рѣчей зъ инними рѣчами.

Научитель теды повиненъ такій меѳодъ ученя мати, жебы молодѣжъ школ'ну не тѳлько матеріал'нѣ, але разомъ и формал'нѣ въ наукахъ досконаливъ, бо:

1. Чоловѣк тогди стався ужитечнымъ и пожитечнымъ въ сполеченств[ѣ] людскомъ, коли не тѳлько много посѣдає вѣдомостей, але коли єсть шипкимъ и обротнымъ въ мишленю и чиненю, а того формал'ного замѣру научаня набыти може.

2. Въ початковомъ (ел'ментарномъ) научаню не иде тѳлько о оудѣлен'є многихъ вѣдомостей, але ото найбарзѣй, жебы розвинути и удосконалити силу мышленя освѣтити розумъ, жебы възбудити охоту и пудъ до науки, до освѣченя и до оудосконаленя, що найбарзѣй skutкомъ формал'ного замѣру научаня быти може.

§ 10.

Злыи и мил'ныи меѳоды.

Не каждый меѳодъ єсть добрымъ, которого давнѣйшій оучителѣ въ научаню оуживали. И такъ:

а. Злый былъ меѳодъ тыхъ, которѣи свымъ оучи'омъ всѳого тѳлько на память оучитися казали, а потому єно о рѣчъ pracowитѣ вытверджену пытали не стараючися о то, чилѣ дѣти то зрозумѣли и появили, що на память вытвердили. Бо черезъ таке оучен'є наука стався незрозумѣлимъ.

дѣломъ памяти и правдивовъ мучари'ювъ. Черезъ такий меѳодъ стаются люде много на память оумѣючими, але мало мыслячими, сила познаня и мышленя бывать въ нихъ приглумлена.

ѳ. Не можна также добрымъ назвати и той меѳодъ, коли оучитель розумъ тѳлько единѣ дѣтей оуправляє и за-вше єно баданя чилѣ доходженя рѳжныхъ рѣчей зъ ними чинить, а не має стараня о того, жебы ся чого на память вѣчили. Тымъ способомъ формуются люде, которіи много резонуютъ, много бесѣдуютъ, всѳо засаджають на порож-ныхъ проєктахъ, а ничъ до skutку не приводять, бо имъ матеріи не стає.

ѳ. Не добрый єсть меѳодъ также тыхъ, котрѣ всѳого на сампередъ кажутся на память вчити, а допѣро рѣчь зъ великовъ працевъ на память вытверджену объясняютъ. Така наука не служитъ до замѣроносной оуправы розуму, бо коли дѣти слова оумѣютъ, судять, же тожъ и саму рѣчь оумѣютъ и розумѣютъ, не уважають теды на объясне-н'є, а такъ наука стаєся для нихъ безпожитечновъ.

ѳ. Не єсть также добрый и тотъ меѳодъ, коли научи-тель всѳо тѳлько протяжнѣ выкладає, того каже ся на па-мять вчити и допѣро пытає. Такий способъ оученя не єсть стосовнымъ до натуры и поятности дѣтей, бо оны не мо-гутъ протяжнѣ мыслити, той протяжности и звязку не по-знають, вѣдти походить, же тѳлько подчасъ науки позѣва-ють, же собѣ на нѣй прикрять, же подчасъ науки розтор-гнен'є мають и свою мысль чимъ иншимъ затрудняютъ, а такъ з науки пожаданого не относятъ пожитку.

§ 11.

Поят'є меѳодыки.

Черезъ меѳодыку розумѣєся наука подаючая найлѣт-шій способъ оученя.

Завирає теды меѳодыка правила чилѣ реґулы, которіи въ научаню заховати потреба, абы замѣръ оноґо найлат-вѣйшимъ способомъ отримати можна. Меѳодыка дѣлится двояко, на общую чилѣ повшехную и на поєдинчу чилѣ щеґул'ну.

1. Общая чилѣ повшехная меѳодика выкладає засады, подлугъ которыхъ науку огул'нѣ, безъ взгляду на поединчѣ предмети науковѣи выкладати належитъ.

2. Поединча чилѣ щегул'на меѳодыка показує, якъ каждого предмету подлугъ єго поединчихъ власностей въ щегул'ности оучити потреба.

Подѣлъ II. О общей меѳодицѣ.

§ 12.

Общїи чилѣ повшехнїи засады научаня.

Коли оучитель хоче молодѣжи школ'ной статися пожитечнымъ и черезъ свое научан'є много доброго оучинити, то повиненъ подчасъ научаня заховати тоты регулы, котрѣ з натури дѣтей суть взятими и щоденнимъ досвѣдчен'ємъ подтвержденїи зостали. Таковѣи общїи засады суть:

I. Оучитель має ся насампередъ старати о позискан'є мѣсти и зауфаня своихъ оучнїовъ.

II. Оучитель повиненъ старатися науку подлугъ можности латвовъ оучинити.

III. Оучитель має свою науку свымъ оучнїомъ интересовновъ и приємновъ оучинити.

IV. Оучитель має ся старати всю подчасъ науки ведлугъ можности змысловымъ способомъ выкладати.

V. Оучитель має свою науку оучинити ясновъ, практичновъ и до оудосконаленя служачовъ.

VI. Оучитель повиненъ старатися, абы черезъ свою науку стався пожитечнымъ бол'шой личбѣ оучнїовъ, не спускаючи еднакъ зъ ока решта поединчихъ дѣтей.

VII. Оучитель має въ єдномъ томже предметѣ злучити бол'ше замѣровъ.

VIII. Оучитель повиненъ подчасъ науки шилнѣ чинити повтараня.

§ 13.

I. Засада.

Оучитель має ся насампередъ старати о позискан'є мѣсти и зауфаня своихъ оучнїовъ.

Милость есть найпершимъ морал'нымъ чут'їемъ, котре ся тожъ въ души малой дѣтины оказуе тогды, коли всѣ иншіи чутя еще не суть възбужденими. Оучитель повиненъ теды старати ся позыскати для себе тоту склонность дѣтей, котра називаеся мѣть. Бо то має добротчинный впливъ на науку.

Если оучитель позыскавъ мѣть и зауфан'е оу дѣтей, то може з ними всео зачинати, продовжати и щасливѣ скончити и того потрафить му працу въ научаню борзо оулатвити.

Дѣти маючіи мѣть ку своему оучителю звыкли :

1. Охотнѣ до школы ходити и оучител'евѣ черезъ науку подобатися.

2. Звыкли въ науцѣ знайдовати радость и оуконтентован'е, пил'нѣ и оуважнѣ ся оучити, абы позыскали взаємну мѣть оучителя.

3. Оказуючи мѣть ку научителю звыкли въ сердцахъ свыхъ родичовъ възбуждати мѣть и зауфан'е ку нѣму, бо наибеспечнѣйша дорога до сердець родичовъ иде черезъ сердца дѣтей.

§ 14.

Средки здол'ныи до позысканя оу оучнїовъ милости и зауфаня.

До позысканя мѣти а зауфаня оу оучнїовъ найлѣпшымъ средкомъ есть то, коли оучитель зъ ними обходится добрѣ, лагоднѣ и мило. Бо такого оучителя дѣти ради видять, охотнѣ з нимъ застають и з нимъ бесѣдуютъ и оучатся.

Вѣдти впливають для оучителя наступуючіи правила :

а. Повиненъ къ своимъ оучнїомъ оказовати особлившу жичливость, добротъ и прихил'ность. Мае ся зась хоронити понурости, неприємной мѣны, крикливого тону въ мовленю и неприємности въ общованю.

б. При каждой способности має имъ оказовати словами, естами и цѣлимъ справован'емъ ся, же ихъ сердечнѣ любить и же ничъ барзѣй го не интересуе, якъ ихъ добро.

Бо мѣль возбуѣдае възаємность и зъ мѣлтію латво ся лучить зауфан'е.

§ 15.

Средки непризвонтыи до набытя мѣлти и зауфана оу оучнїовъ.

Не еденъ оучитель стараеся оу свыхъ оучнїсвъ позискати мѣль непризвонтыи средками, яко то: подхлѣбствомъ, смотрен'емъ якъ черезъ пал'цѣ на ихъ вадїи и выкрочности, жартован'емъ з ними, стосован'емъ ся до ихъ гомору, всїо то естъ негодивимъ и переворотнымъ, бо такъ поступуючи зъ своимїи оучнями, обявляє свою повагу, отбїратъ своимъ вырокомъ и розказомъ належиту важность, тратить способъ утриманя меджи ними належитой спокойности и порядку и не може черезъ свою науку пренести ѣмъ пожаданный скутокъ и пожитокъ.

§ 16.

II. Засада.

Оучитель повиненъ старатися науку подлугъ можности латвовъ оучнїити.

Каждый початокъ естъ трудный, особливѣ для дѣтей починающихся оучити, которыхъ сила поятя естъ слаба и невыдосконалена. Если теды заразы на початку окажеся имъ много трудностей, ежели отъ иныхъ домагаемося такого напряженя, котрого слабыи ихъ силы не могутъ знести, то стаются малодушными, отстрашаются отъ науки, тратять охоту до оуважаня и до працы, а такъ замѣръ науки осягненимъ быти не може.

Оулатвлен'е засѣ працы въ науцѣ не залежитъ на томъ, абы дѣти згола не притягати до напряженя силъ своихъ, абы отъ ныхъ оухилати всѣ трудности, ал'бо жебы з науки опуцати всѣ общїи регулы, але залежитъ на томъ, абы:

а. Ничъ имъ не задавати, що перевишае ихъ силу поятя, абы тоты силы насампередъ досконалити, безъ которыхъ дал'ша наука мусѣлабы ся стати барзѣ трудновъ.

к. Абы дѣти въ науцѣ провадити, то естъ, абы ихъ вести отъ рѣчей латвыхъ до трудныхъ, отъ знаныхъ до

незнаныхъ, отъ поединчихъ до складаныхъ, абы ихъ сили черезъ рѣчи латвыи възмацнялися и приготавлилися до рѣчей трудныхъ.

Г. Абы ихъ працовъ не обтяжати, ани огулнѣ, ани въ щегулныхъ припадкахъ, а затимъ абы имъ наразъ збытъ много не задавати, але потрошки и того часто повтаряти, латвость въ наученюся показовати, охоти и сердца до науки имъ додавати, а такъ помагати имъ до пил'ности въ наукахъ. То барзо много поможе дѣтемъ до зрозумѣня и запамятаня предметовъ науковыхъ.

Пересторога.

Потреба хоронитися того, абы дѣтемъ науку збытечнѣ не златвяти и жебы тотужъ науку въ игрушку и забавку не замѣняти, бо така рѣчь осладляє интересовность науки, псуе оувагу и отбирае охоту до працы оучнїовъ, а наветь мае шкодливый вѣпливъ на дал'шу працовитость и обычайность дѣтей. Такимъ збытечнымъ златвлєнємъ науки моглибы дѣти такъ зделѣкатнѣти, жебы каждого напряженя силъ оцѣнивали, працы. п. п. рол'ничой, ремеслничой хоронилися и т. д. и свои обовязки тѣлько тогди полнили, коли имъ ся прїємными быти здають. Мае теды оучитель вѣчеснѣ дѣти оупоминати, абы своихъ силъ належиты оуживали, мае ихъ вчеснѣ при звичаяти до стосовной свымъ силомъ напряжности и не повиненъ запоминати, же сполечнїи стосунки, въ которыхъ колись знайдовати ся мають, не позволять имъ, абы тѣлько на игрушкахъ и забавкахъ часъ травили, але вымагати будуть, жебы во всѣхъ интересахъ свои силы напругали.

§ 17.

III. Засада.

Оучитель мае науку свымъ оучнїомъ интересовновъ и прїємновъ оучинити.

Дѣти еще не оумѣють належитѣ науку шацовати, а доводы въ ныхъ еще ничъ не skutкують; нема тедѣ иного средка, якъ науку оучинити прїємну и интересовну. То справить skutокъ, же науки будуть охотнѣ и оуживнѣ

слухати и же разомъ оутримають потребу їмъ весолость оумислу.

Наука зась стаєся интересновъ тогда, коли:

а. Оучитель чинить дѣти оуважными на важность и пожитечность предмету, отъ себе викладаного, бо того въ натурѣ людзкой ґрунтуєся, же охотнѣ то чинимо, зъ чого обѣцуюмо собѣ зыскъ яковысь. Причина, для котрой оучнѣ не хотятся прикладати до науки, єсть частокротнѣ тота, же не познають пожитку и оужитку того, чогосѣ вчити мусѣть.

б. Наука стаєся также интересновъ черезъ жваву и живу мову. Жива и рухова молодѣжъ хоче, абы з нїовъ живо и жваво поступовати, и набивать тои самон горлиivosti, котру постерѣгає въ своимъ оучителю. Для того повиненъ оказовати, же го кождый предметъ науковый интересує, повиненъ го охотнѣ, горливѣ и жваво викладати, ежели хоче свымъ оучнїомъ интересовность ку нїому вѣпоити, ежелѣ зась дає науку оспалѣ, то и оучнїовъ свыхъ оспалыми чинить. Прїємну и живу науку называємо тоту, коли научитель живо мовить и захоує рухавость и весолость оумислу, добрый гуморъ и стосовну отмѣну голосу. Поривность, крыкъ, прутка мова, естикуляция и бѣган'є по школѣ не складають правдивой живости, хотяй оучитель всякой скрѣплости, оспалости, мдлости и нудженя хоронитися повиненъ.

в. Тота также наука стаєся интересновъ, котра не збыть довго трває, але кончится въ призвоитомъ часѣ. Хоть бы предметъ науковый былъ самъ зъ себе найпрїємнѣйшій, тратить еднакъ приємность черезъ збыть долге викладан'є. Дѣти, котрѣ отмѣну барзо любѣть, стаются черезъ того омдлѣлими и чують нудность.

г. Наука стаєся и тогда интересновъ, коли оучитель межи оучнями возбуждає ємуляцію, коли нхъ оуважность, ясне познан'є рѣчей шацує, коли ихъ за добрїи отповѣди помѣрнѣ хвалить, коли ихъ часто выволує до поправки чужихъ омылокъ.

д. Жебы наука была интересновъ, то потреба въ дѣтехъ възбудити власнодѣл'ность, то єсть дати имъ повѣдь до власномышления и власночиненя, то зась стаєся

тогда, коли оучитель подчасъ науки дае стосовный питаня свымъ оучнїомъ и подае имъ способность до чиненя оувагъ, до мишленя, до розсужданя и до розумованя, тогда стався наука, якъ бы ихъ властнымъ, черезъ працу набытимъ добромъ, иначеи молодѣжъ з недостатку власнодѣльности вѣпадае въ оспалость духа ислухать безъ мишленя науки своего оучителя. На остатокъ:

ѿ. Наука стався интересовновъ черезъ оухѣленіе того всѣго, що може справити обридливость и стлумити охоту до науки, яко то: Примусъ, нехуть, нетерпеливость, понурость и мрукливість.

§ 18.

IV. Засада.

Оучитель має ся старати, всѣо подчасъ науки ведлугъ можности змисловимъ способомъ викладати.

Змисловый способъ викладаня науки естъ потребный не тилъко дѣтемъ, але и дорослимъ. Бо тимъ способомъ въ дѣтехъ възбужаеся и оутрымуетъ оувага оутверждаеся память и черезъ той средокъ отриманїи поятя чилѣ представленя собѣ рѣчей стаются ясными и видочными. Наветѣ рѣчъ сталабися оутяжливовъ, гдыби тѣлъко самымъ слухомъ долго и до напрыкреня была поймована, котра очима латво и докладнѣ познана быти може. Каждый знае, якъ велика заходить рожниця между тымъ, що самъ выдѣлѣ и чого самъ досвѣчилѣ, и между тымъ, що му инныи описали и оповѣли. З той причины повиненъ оучитель:

а. Предметы змысловыи, которыи хоче свымъ оучнїомъ выложити, завше подлугъ можности пѣдъ змисли поддавати, казати имъ всѣ части тыхже предметовъ належитѣ оуважати и тогда допѣро имя чилѣ назвыско тыхъ предметовъ повѣсти, коли ихъ дѣти належитѣ осмотрили и розважили.

б. Коли предметъ пѣдъ змысли дѣтей подданымъ быти не може, то повиненъ оучитель показати имъ замѣроносный образъ чилѣ вѣзерунокъ вѣрный, правдивый и докладный тыхже предметовъ.

Г. Ёжелѣ аяѣ предмету самого показати не може, аяѣ не має до того потребныхъ вѣзерунковъ, то повиненъ го докладнѣ описати з виражен'мъ всѣхъ частей его, повиненъ го порѣвнивати зъ якимъ иннымъ, тожъ дѣтемъ знанимъ предметомъ, повиненъ ихъ оуважними оучинити на подобен'ство тогожъ предмету, зъ якимъ иннымъ, тожъ имъ знанимъ предметомъ, жебы собѣ ясный образъ незна-ного предмету въ мысли оучинити могли.

Повсехныхъ оуваги, регули и переписи має оучитель оучнѣомъ тымъ способомъ объяснити и оувидочнити, абы имъ завше иного поединчихъ знаныхъ и подлугъ можности подъ змысли подпадающихъ припадковъ приводивъ. До оузмысленя тѣхъ повсехныхъ засадъ служатъ особливѣ приклады и гісторыи, абы оучнѣовъ отъ рѣчей повсехныхъ привести до поединчихъ.

Поневажъ черезъ змысловыи поятя розвиваются силы душевныя, то наоучитель повиненъ оучнѣовъ до того привести, абыся привычаяли на всѣо належитѣ оуважати, що ихъ отачае, абы всѣо належитѣ розважали и оглядали и всюды пытали ся, що то есть? до чого служитъ? зъ чого зроблене? чымъ ся рѣзнитъ отъ инныхъ рѣчей? абы собѣ могли много змысловыхъ поятей приспособити.

§ 19.

V. Засада.

Оучитель має свою науку оучинити ясновъ, практичновъ и до оудосконаленя служачовъ.

Ясновъ чили поятновъ свою науку оучитель чинить тогды, коли невидомыи рѣчи черезъ видомыи объясняе, въ томъ объясненю стопнями завше далѣй поступуе и въ бесѣдѣ такого высловленя оуживае, котре оучнѣ латво розумѣти можуть. Практична и до оудосконаленя служача наука стаеся черезъ пристосован'е выложенихъ правилъ, черезъ стосовныи повтараня и задаваня и черезъ всѣо, чымъ силы душевныи дѣтей приводятся до стосовной самодѣльности и досконаляться въ оуважаню, порѣвниваню, судженю и заключеню.

Наука перестає бути ясновъ чили поятновъ, коли оучитель таковой оуживає мови, же ю тѳл'ко найздолнѳйшій розумѳють, або коли хоче всѳо выразити, що му тѳл'ко на мысль приходитъ, затымъ такїи рѳчи мѳшає, котрыи до замѳру не служатъ.

Наука стаєся оувѳропрактична, коли оучитель завше тѳл'ко дѳти помаган'ємъ вѳ отповѳдехъ оупереджає и самъ мовитъ и чинитъ, що оучнѳ мовити и чинити повинни, ал'бо коли о рѳчъ выложеноу тѳлко миханѳчнѳ питає, не входячи кто, чили ю розумѳють.

§ 20.

VI. Засада.

Оучитель повиненъ старатися, абы черезъ свою науку ставъ ся пожитечнымъ бѳл'шой личбѳ оучнѳовъ, не спускаючи еднакъ зѳ ока и рѳшта поединчихъ дѳтей.

Въ каждомъ отдѳлѳ оучающихся знайдутся денекотрыи оучнѳ, котріи бѳл'шу личбу дѳтей вѳ науцѳ выпереджають, ал'бо значнѳ за нѳовъ застають. Розтройный оучитель не повиненъ першихъ безъ заохоченя и безъ затрудненя, а другихъ безъ помощи zostавити, еднакъ же має завше свою головну оувагу на бѳл'шу личбу оучнѳовъ обертати; не повиненъ теды зѳ здол'нѳйшичи и пил'нѳйшими такъ вѳ науцѳ чвал'овати, жебы иншыи, котрѳ не могутъ поспѳшити за ними, жадного пожитку зѳ тоижъ науки не относили.

§ 21.

VII. Засада.

Оучитель має вѳ едномъ и томже предметѳ бѳлше замѳровъ злучити.

Таке злучен'є розмаитыхъ и личныхъ замѳровъ приносить знакомитїи корысти:

1. Тымъ способомъ оучнѳ лѳпше пѳзнають пожитокъ вытвержденной науки и побуждаются на ново до пил'ности и до оуважания.

2. Черезъ тото можна ся оухоронити едносторонной вѳдомости, а науцѳ справити прїємну отмѳнность.

3. Можна тымъ способомъ часъ ошадити, коли въ одной науцѣ можна много вѣдомостей потребныхъ оудѣлити, що особливѣ на селѣ тол'ко при выдареной околнчности чинити потреба, бо на тото для недостатку часу особныхъ годинъ вызначити не можна.

4. Такове злучен'е розмаитыхъ замѣровъ въ одной науцѣ помогать до отновленя набитихъ понятей, бо имъ бѣльше ихъ ся разомъ лучить, тымъ латвѣй на память приходять.

Пересторога.

Розумный научитель повиненъ в той рѣчи острожнѣ поступовати. абы побочный замѣръ не стався шкодливимъ головному замѣрови и жебы черезъ довге бавлен'е ся з побочнымъ замѣромъ не отруднити албо не зневечити отриман'е головного замѣру. Особливѣ хоронитися оучитель повиненъ, абы побочный замѣръ не злучалъ з головнымъ замѣромъ допути, поки оучнѣ не суть добре наученіи першыхъ початковыхъ (элементарныхъ) рѣчей и поки ихъ сили не суть достатечными до поятя досконалого и грунтового якой рѣчи. Нешкодливимъ, овшемъ позитичнымъ и потребнымъ стаеся тото злучен'е розмаитихъ и личнихъ замѣровъ, коли :

а. подчасъ краснописаня такѣ обираются писмовзори (Vorschriften), котрѣ зазирають науку для розуму и сердца ; коли

б. подчасъ диктованого скоропису припоминаются регули граматичныи и орфографичныи ; ал'бо коли

в. подчасъ рахункѣвъ задаются нмъ такѣ рѣчи, зъ которыхъ набивають вѣдомости о розмаитихъ мѣрахъ, вагахъ, пѣнязехъ, подѣлахъ часу и т. д.

§ 22.

VIII. Засада.

Оучитель повиненъ подчасъ науки пил'ныи чинити повтаряня. Замѣръ научаня вимагае, аби оученъ рѣчь втверждену и глубоко въ память впоєну мѣгль собѣ въ каждомъ моментѣ латво припомнути. То зась статися не мо-

же безъ долгого затриманья и застановленья надъ науковъ и безъ пил'ного ей повтореня. Бо толь'ко тымъ способомъ :

Г. Можна помочи невидосконаленой памяти дѣтей и оулатвити имъ затриман'е науки въ памяти.

В. Черезъ частіи повтараня вбѣяются глубше въ память набытая понятя, бо имъ частше отновляются, тимъ барзѣй впаяются въ память.

Г. Оучнѣ черезъ пил'нѣ повтараня набываютъ бо́льшой охоти до оученяся, бо мають способность перезрѣти того, чого ся навчили, могутъ свою вѣдомость оупорядковати и показати, що вмѣють.

Д. Оучитель самъ зъ повтараня може ся переконати, чилѣ и якъ много его наука skutковала, має разомъ поводъ недбалихъ завстидати, пил'ныхъ и оуважныхъ похвалити, а слабымъ до наученяся допомочи.

§ 23.

Коли и якъ повтараня чинити потреба ?

Тото стався добримъ и позитичнымъ, коли оучитель чинить повтараня передъ и по каждой годинѣ науковой, ал'бо на конци цѣлого роздѣлу, любъ отдѣлу, ал'бо часомъ околичнѣ, коли що въ науцѣ заходить, чогобы дѣти не могли зрозумѣти, гдибы имъ ся попередніи рѣчи не припомянули.

Але оучитель повиненъ подчасъ припоминая обирати розбирател'ный, то есть, аналѣтичный способ, повиненъ до повтараня насампередъ взывати оучнѣомъ цвѣчен'шыхъ, а потому слабшыхъ, повиненъ з ними рѣчь повтаряти rozmaйтимъ способомъ и черезъ того своей науцѣ надавати повабность новости; черезъ таковыи повтараня меодъ оухилитъ трвожливость тыхъ, котрѣ судять, же черезъ того оустае горливость въ оученю ся и часъ тратит'ся надаремнѣ.

Отужъ тоти суть осмь головныи засади, котрыхъ добротъ всѣ меодики оузнають и подлугъ котрыхъ науку огул'нѣ давати потреба до отриманя ей замѣру, то есть, правдивого оудосконаленя молодѣжи школ'ной.

Початковий наuczитель повиненъ старатися зглубити духа тыхъ засадъ, добре ихъ пояти, и въ даваню поединчыхъ предметовъ науковыхъ ихъ ся тримає: имъ шасливѣй то потрафить оускутечнити, тымъ жизнѣйша и пожитечнѣйша буде его наука.

§ 24.

Форма научаня.

Барзо важновъ рѣчовъ въ мееодицѣ форма научаня.

Черезъ форму научаня розумѣе ся способъ, якъ предметъ науковый до поятя дѣтей выложити и имъ го впоити потреба. Форма научаня єсть двояка, розмовна и протяжна.

1. Розмовна чили діал'огічна форма научаня єсть тота, коли предметъ науковый викладаєся дѣтемъ черезъ питаня и отповѣди, ал'бо черезъ розмову въ тяжъ трваючу меджи оучителемъ и оучнями.

2. Протяжна чили акроматична форма научаня єсть тота, коли оучитель въ протяжной мовѣ предметъ науковый викладає.

а. Коли оучитель оужыває формы розмовной чили діал'огічної, то провадитъ оучня черезъ здол'ныи питаня до оуважаня, порѣвниваня, судженя и заключеня, оутрымую оучня черезъ побуджающіи питаня въ оуставичномъ мышленю и чинить тымъ способомъ науку, якбы его власнымъ набытимъ добромъ.

Розмовна чили діал'огічна форма научаня може быти двояка: розбырател'на (аналѣтична) и складател'на (синтетична).

1. Розбырател'на чили аналітична форма научаня єсть тогды, коли оучитель розвязує предметъ на свои части, з которыхъ ся складає, и такъ оучня отъ рѣчей повшихъ до поединчыхъ провадитъ, н. п. коли тоєслово челоуѣкъ розбырає, що значить, же выражає таку истоту, котра складаєся зъ души и зъ тѣла, же душа має силы нижшіи и выжшіи, же тѣло має свои части, голову, руки, ноги, очи и т. д., и коли тымъ способомъ обясняє, що тото слово челоуѣкъ значить, то оужыває форми оученя розбырател'ной чили аналітичної.

2. Складател'на чилѣ синѳетична форма оученя оуживаеся тогды, коли з даныхъ частей якои рѣчи оучитель каже оучнїомъ складати яку рѣчь цѣлу, то естъ, коли оучнїовъ провадитъ отъ рѣчей поединчыхъ до повшехныхъ, отъ частей до цѣлого, н. п. коли оучитель выражае части, котрѣ потребныи суть до выфундованя дому, оуживае формы оученя складател'ной чили синѳетичной.

Ѣ. Въ часѣ оужитя формы оученя протяжной чили акроматичной оучитель бесѣдуе въ тяжъ безъ жадной перервы, а оучнѣ го тѣл'ко въ тяжъ слухають. Той гатунокъ науки служитъ тѣл'ко для оучнїовъ, котрѣ до певной дозрѣлости прїйшли, котрѣ выдосконалений розумъ мають и котрѣ суть в станѣ добре оуважати на то, що ся мовить, могутъ го пояти и на свѣй пожитокъ обернути; того не можна домагатися отъ оучнїовъ початковыхъ (ел'ементарныхъ), бо они не суть в станѣ протягну науку въ мысли затримати, чують нудность, тратять охоту до слуханя и оуваги, а такъ замѣръ науки отрыманымъ быти не може. Не можна теди той оученя форми въ тяжъ оуживати въ науцѣ початковой (ел'ементарной), але тѣл'ко часомъ зъ формовъ дїал'огичновъ, особливѣ тогды, коли ся оповѣдае гісторія, ал'бо коли ся яка рѣчь описуе. Для дѣтей далеко лѣпша естъ оученя форма дїал'огїчно-синѳетична, бо служить :

а. до оутриманя оуваги въ оучняхъ и до неустанного затрудненя ихъ силы мышления;

б. помагае оучителевы до того, абы мѣглы науку свою етосовнѣ до силъ оучнїовъ оуложити;

г. оулатвае му постерѣган'я, чили го оучнѣ зрозумѣли, и помагае му до того, жебы го зрозумѣли;

д. побуджае оучнїовъ до власномышления и власночиненя, а оучителеви подае способность силы душевныи дѣтей належитѣ досконалити.

§ 25.

Оустава для оужигя формы дїал'огїчно-синѳетичной.

Поневажъ оученя форма дїал'огїчно-синѳетична залежить на неустанной розмовѣ межи оучнями и оучителемъ,

теды оучитель повиненъ въ той рѣчи наступуючѣи двѣ повсѣхныи оуставы заховати:

Ѧ. повиненъ оумѣти задавати добрыи питаня;

Ѧ. повиненъ маты здол'ность, абы мѡглѣ отповѣди належитѣ оцѣнити и зѣ ныхъ корыстати.

§ 26.

Власности добрыхъ питанъ.

Добрыи питаня повинни мати наступуючѣи власности:

1. Повинни быти латвыми, то есть оучитель тѡлко о такѣ рѣчи питати повиненъ, котрѣ дѣтемъ достатечнѣ суть знаныи и о котрыхъ мають належиту попередничу вѣдомость. Труднѣи питаня притлумляють въ дѣтехъ силу мышления и отбирають имъ охоту до отповѣди. Труднѣи питаня суть тогды, коли въ ныхъ находится скил'ка зкупленыхъ рѣчей такъ, же оучень мусить въ передѣ двѣ ал'бо три операціи чинити, нѣмъ може дати добру отповѣдь. Такимъ труднымъ есть питан'е: котра есть личба бѡл'ша якъ 30, бѡл'ша якъ 24, а менша якъ 30, бо оучень мусить въ передѣ порѡвнивати личбу 24 зѣ личбовъ 30, нѣмъ отповѣсть, же то чинить 36. Латвимъ засѣ въ той рѣчи есть питан'е: яка повстае личба, коли до 30 додаеся 6.

2. Питаня повинни быти короткими, бо неповинни жадного слова завирати, котре не служитъ до означеня рѣчи въ питаню заходячой. Имъ коротшыи суть питаня, тымъ латвѣи ихъ зрозумѣти и спамятати можна, а противнѣ имъ довшыи суть, тымъ труднѣи дѣти могутъ ихъ зрозумѣти и въ памяти заховати. Потреба теды зѣ питанъ отдалити зкупленыи имена придатныи, збытечныи, вклямброваныи слова и всѣ порожныи повтаряня. Долгое теды быlobы наступуюче питан'е: якъ ся потреба заховати взглядомъ тыхъ, которѣи злостію и ненавистію къ намъ палають и при каждой околичности хотять насѣ ображати, засмучати и кривдити? Короткое засѣ буде питан'е такъ оуложено: якъ ся маемо заховати взглядомъ нашихъ непріятелей?

3. Питаня повинни быти ясными, то есть, дѣти повинни безъ великой працы познати, чого отъ нихъ домагася оучитель черезъ питаня. Такими tedy повинни быти питаня, жебы дѣти кажде слово и кажде поят'е въ питаню выражене латво зрозумѣли. Неясне tedy было бы питан'е: якїи обовязки мають дѣти взглядомъ своихъ родичовъ? бо дѣти того слова, обовязокъ еще не розумѣють. Яснимъ зась есть тото питан'е: що дѣти повинни своимъ родичомъ оказувати? До ясности питанъ належитъ также и тото, абы оучитель оберталь тонъ на тото слово, котре выражае рѣчь истотну.

4. Питаня повинни быти докладными (дорѣчными) и такъ означенїи, жебы только одну правдиву отповѣдь дати можна. Питаня tedy повинни всѣ тоти знаки мати, котрѣ рѣчь отъ всѣхъ инныхъ належитѣ розрѣзняють и котра въ отповѣди выражена быти має. Не было бы докладнымъ питан'е: що за слово рол'никъ? до отриманя отповѣди, же то есть бесѣдоголовникъ (ein Hauptwort), бо на тото питан'е можна отповѣсти, же есть похіднымъ, ал'бо двосилябнымъ словомъ. Докладнымъ зась стався тото питан'е такъ задане: слово рол'никъ яка есть часть бесѣди? подобнѣ недокладнымъ былобы тото питан'е: въ якомъ станѣ будемо въ пришломъ житю зоставати? Докладнымъ зась стане ся черезъ додатокъ: ежелисмо ся въ теперѣшномъ житю добре справовали.

5. Питаня повинни быти побуждающими, то есть, такъ повинни быти оуложеными, жебы въ часѣ отповѣди сила мишленя до власнодѣльности побуждена была. Оучитель tedy черезъ питаня не повиненъ особливѣ отъ дорослѣйшихъ и цвѣчен'ныхъ домагатися отповѣди такъ и нѣтъ, бо черезъ таку отповѣдь оучнѣ до того приходятъ, же не хотятъ ничъ мыслити, же отдаются небал'ству розтаргненю оумыслу, а такъ не привычаются до власномышленя, до розваги и до розмысл'ной отповѣди. Побуждающимъ стався питан'е, ежели обокъ себе кладутся и противносклады (Sätze und Gegensätze) и оучн'ови заставлявся выборъ з меджи обидвохъ. Такимъ было бы питан'е: що ти ся здае, чили слово нѣсмь есть регуларне, чи нерегуларне? тото питан'е есть барзѣй побуждающимъ,

якъ наступуюче: Ци не правда, же нѣсмь есть слово не-регуларне? Таки питаня можна тѣмъ барзѣ слабымъ, не-цвѣченымъ и боязливымъ дѣтемъ задавати, абы ихъ помалу и зѣ часомъ до власномышленя привести можна.

Питаня повинни быти розмаитыми въ выразахъ, то есть, потреба питан'е перемѣняти, инными словами выражати, абы ся можна переконати, чилѣ оучнѣ рѣчь выложену розумѣють, чили сами що мыслять и чили зѣ добровѣ отповѣдевъ правдивии понята лучать. Едностаннии питаня стаются частокротнѣ механичными. Треба теды питаня задавати розмаитымъ способомъ, але хоронитися за-даваня збитѣ штучныхъ питанѣ, бо таковѣи питаня суть темными и недокладными.

§ 27.

Якся маѣ заховати оучитель подчасѣ отповѣданя дѣтей на заданыи имъ питаня?

Коли дѣти дають отповѣди на заданыи собѣ питаня, то въ томъ разѣ розмаитии припадки быти могутъ. Часомъ суть добрыми и правдивыми, часомъ недостаточными чили незупелными, часомъ фалшивыми и смѣшными, а часомъ дѣти жадной вцалѣ отповѣди не дають. Розмаитость тихъ припадкѣвъ домагаѣся отъ оучителя розмаитого способу поступованя.

1. Если отповѣдь есть добра и правдива, то оучитель повиненъ ю мило прїяти, а часомъ оучня за нюмѣрниѣ похвалити. Если засѣ домышляѣся, же оучень барзѣй згаднуль добру отповѣдь, якъ ю далѣ зѣ розмысломъ, зѣ познан'емъ рѣчей и зѣ розумомъ, то повиненъ отъ него домагатися, абы сенсѣ отповѣди инными словами выразилъ и абы привѣль причины, для котрыхъ таку далѣ отповѣдь. Не треба еднакъ домагатися отъ оучнѣвъ, абы завше тыми самыми словами отповѣдали, котрѣи маѣ оучитель въ своей мысли. Овшемъ то есть знакомъ, же оучнѣ добре рѣчь розумѣють, коли ся могутъ власными словами выразити.

2. Если отповѣдь есть недостаточна чили незупелна, то есть, ежели не выражаѣ докладнѣ предметъ

питаня, то повиненъ оучитель черезъ новыи стосовныи питаня оучн'овъ до того провадити, абы рѣчь недостаточну оузупелныли и абы все выразили, що ся въ сенсѣ питаня завирає.

3. Если отповѣдь есть вцалѣ фалшива, то не повиненъ оучитель въ гнѣвъ впадати, кричати и лаяти, ал'бо неуцтивыи прѣзвиска давати, але повиненъ оучня черезъ инныи замѣроносныи питаня до того провадити, абы фал'шъ отповѣди самъ познати мѡгль. Тото найлѣпше оудасть му ся тогды, коли каже рѣчь, о котру иде, до якого поединчого припадку пристосовати.

4. Подчасъ смѣшнои отповѣди повиненъ оучитель зъ слабовъ дитиновъ лагоднѣ ся обейти, не повиненъ ся зъ нея смѣяти, абы дѣти до смѣху не побудили, а повсталый смѣхъ повстягнути має. Абы оучня, котрый смѣшну далъ отповѣдь, отъ завстидженя мѡгль заслонити, повиненъ зъ данои отповѣди добру рѣчь выпровадити и зъ тои стороны выставити, зъ котрои тратить смѣшность. Если того оучинити не можна, то для повстягненя смѣху потреба натыхмѣсть смѣючимся задати трудне питан'є и показати имъ ихъ неумѣтность.

5. Если дѣтина на питан'є оучителя згола нич не отповѣдатъ, то причина того може быти, ал'бо недостатокъ призвоитои оуваги, ал'бо безумность и боязливость ей, ал'бо же оучитель задалъ питан'є барзо труднымъ способомъ. Повиненъ теди еще разъ то само питан'є задати, повиненъ дитя слабе на оумислѣ и боязливе до намышления побудити и додати му отваги, неуважного зась и свивѡльного трохи завстидати; збытъ трудне зась питан'є оулатвити, а такъ дѣтину черезъ латвѣйшыи питаня, черезъ оузымысляючыи приклады, а часомъ черезъ протывнѣи рѣчи до того провадити, що винна была отповѣсти.

6. Оучитель повиненъ на тоє особливѣ наставати, абы отповѣдающѣи дѣти питан'є въ отповѣди завше повтаряли, бо то заостряє оувагу оучн'овъ, досконалитъ память и що найважнѣйшовъ есть рѣчовъ справує велике цѣвчен'є въ мовленю.

На остатокъ оучитель повиненъ кажде питан'е задавати виразнѣ, голосно и помалу и оучнѣ также выразитѣ, голосно и помалу отповѣдати повинни.

§. 28.

Подѣль оучн'овъ на класы и предметовъ науковыхъ.

О розмаитыхъ школахъ, о ихъ класахъ и о предметахъ науковыхъ.

Замѣръ школъ нѣмецкихъ есть той, абы дѣти до того стопня оудосконаленя припровадити и такихъ имъ вѣдомостей оудѣлити, якихъ оны до осягненя своего повшехного и щегул'ного презначеня потребують. Коли теда дѣти, котрѣ до школъ нѣмецкихъ ходять, неоднаковыи мають склонности, здол'ности и презначеня, то не всѣ потребують еднакового оудосконаленя и еднаковыхъ вѣдомостей. Для того розмаитыи найдуются школы, яко то: нормал'ныи, головныи и тривѣал'ныи, а въ напомъ обрядѣ и парафѣал'ныи школы.

Рожность вѣку, здол'ностей и предвѣдомостей въ дѣтехъ вимагае подѣлу на класы. Для того тежъ тривѣал'ныи школы, а часомъ и парафѣал'ныи складаются зъ двохъ класъ, головныи школы по наибольшой части зъ трохъ, а часомъ наветъ зъ чтирохъ, нормал'н. зась всюди зъ чтирохъ класъ. Предметы науковыи, которыи въ школахъ нѣмецкихъ, для люду презначеныхъ, викладати ся звыкли, еуть наступуючи.

1. Наука релѣг'и, познан'е лѣтеръ, лѣтерован'е, силябован'е и читан'е.

2. Краснописан'е.

3. Нѣмецка граматика, разомъ зъ правописан'емъ (Rechtschreiben) и зъ диктованымъ скорописомъ (Diktando-Schreiben).

4. Рахунки.

5. Оуспособлен'е до писемныхъ выпрацованъ.

6. Географія.

7. Гисторія натурал'на и фѣзика.

8. Геометрія, стерометрія и механѣка.

9. Штука будовнича и рисунки.

В рускихъ засѣ парафіал'ныхъ школахъ выкладатися повинни наступуючіи предмети науковыи :

а. Катехизмъ малый и великій.

б. Познан'є лѣтеръ рускихъ, лѣтерован'є, силябован'є и читан'є руске.

в. Писан'є друковане и скоропис рускій.

г. Коротка граматика руска и початки граматики славен'ской.

д. Тлумачен'є Вечерни и Оутрени зъ языка славен'ского на языкъ рускій.

е. Рахунки.

ж. Спѣван'є пѣній церковныхъ и пѣсней духовныхъ.

з. Читан'є и писан'є пол'ске.

О предметахъ релігійныхъ, якъ ихъ выкладати потреба, жадныи ту не даются оустави, для того же катехизъ выкладати повинни капланы, котрѣ до того особливе отбирають оуспособленє.

§ 29.

Потребный взглядъ подчасъ означеня часу на каждый предметъ.

Не може быти обоятнымъ на то, якъ много годинъ въ тыжню на якій предметъ вызначити и въ которыхъ годинахъ дневныхъ оучити го потреба, бо отъ того замѣрносно подѣлу годинъ залежитъ не тѣлко зупелнѣйше, але и латвѣйше научен'єся якого предмету наукового.

Потреба теды въ той рѣчи мати взглядъ :

а. на якость предметовъ науковыхъ, абы тоти, котрѣ духа бѣл'ше напрегають, на перемѣну давати за тими, котрѣ оумыслъ менше напружають, и абы на такѣ предметы, котрыи око бѣл'ше затрудняють, яснѣйшыи въ дню години вызначити ;

б. треба мати взглядъ на дѣлал'ность души людской, котра въ годинахъ полудневныхъ бѣл'ша быти звыкла, якъ въ годинахъ пополудневныхъ и котрой дѣлал'ности въ певныхъ предметахъ бѣл'ше пѣтреба якъ въ инныхъ ;

в. оуважати также належитъ на стопень потреби и важности, жебы на научен'єся потребнѣйшихъ и важнѣй-

шихъ предметовъ бол'ше часу ложити, якъ на тотѣ, котрѣ тол'ко суть позитечными. На остатокъ треба мати:

А. взглядъ на обѣтость предмету наукового, въ якой оучити го потреба, якотажъ на вѣкъ и здол'ность дѣтей.

§ 30.

Личба, прїят'е и промоція оучн'овъ до выжшой кляссы.

Не есть рѣчовъ обоятновъ для здоровья оучител'овъ и оучн'овъ и для поступку въ наукахъ, якъ велика личба оучн'овъ въ одной школѣ быти повинна, бо если збыть много есть и безъ пропорціи оучн'овъ, то така рѣчъ має шкодливый впливъ не тол'ко на здоровья, але также на лѣпше оудосконален'е розуму и сердца. Для того въ полѣтичной оуставѣ школ'ной барзъ мудрѣ преписано, абы въ одной не бол'ше дѣтей вчило ся якъ 80, а найбол'ше 100. Подчасъ прїймованя нового оучня до той, любъ овой кляссы децидуе попереджательный еѣамѣнъ, до которой кляссы тойже оучень подлугъ набитыхъ предвѣдомостей прїятымъ быти повиненъ.

Въ томъ теды подвыжшеню оучня зъ нижшой кляссы до выжшой треба мати взглядъ на дойзрѣлость и личбу набитыхъ предвѣдомостей, то есть, чого ся навчили и въ якомъ стопню досконалости набыли.

День того пересадженя зъ одной кляссы до другой повиненъ быти въ каждой школѣ днемъ важнымъ и оуорочистымъ, бо молодыи оумысли въ таковыхъ дняхъ суть найздол'нѣйшими до прїятя добрыхъ и збавленыхъ вражень.

§ 31.

Доводы, же оучн'овъ першой кляссы потреба подѣлити на нижшый и выжшый отдѣлъ.

Поневажъ барзо тяжко есть дѣти маючїи рѣкне познан'е въ одной школѣ разомъ вчити и такъ затруднити, абы малыи дѣти тогды, коли оучитель з бол'шими працювати мусить, въ тихости зоставали и абы безъ помочи оучителя задановъ собѣ працювать черезъ довшїй часъ ся затрудняли и абы черезъ свою неспокойность, любъ сваволлю науки болшыхъ дѣтей не перерывали, то першу кляссу на

два отдѣли подѣлити потреба, то есть: на ныжшый и выжшый; першій означено для меншихъ дѣтей и першихъ початковъ оучащихся; другіи зась для оучн'овъ dorosлѣйшихъ. Въ каждомъ отдѣлѣ дався наука щоденнѣ черезъ двѣ тол'ко години, бо часъ школ'ный повиненъ завше быти въ пропорціи зъ вѣкомъ молодѣжи, а дѣти въ тыхъ лѣтахъ не могутъ зносити долгого и оуставичного сѣдженя и долгой головной пради и овшемъ черезъ того могли бы латво понести шкodu на своимъ зростѣ и здоровю.

Таковый подѣлъ приносить великіи користи такъ для оучителя, якъ и для оучн'овъ. Оучнѣ зыскують обширнѣйше мѣсце въ школѣ и черезъ зменшен'е вѣгалаціи (вызѣвовъ) отдыхаютъ чистнымъ повѣтрємъ; оучитель не потребуе свою оувагу барзѣ дѣлити, анѣ свою науку черезъ збыть частіи оупоминаня, погрошки и строфованя перерывати; оучнѣ тымъ способомъ зыскують часъ до бѣлшого оученя ся, а оучитель будучи вѣл'нымъ отъ вшел'кого перешкаджаня, може оучн'овъ одной рѣчи оучащихся ся далеко ла[т]вѣи въ оуважаню оутримати и имъ свою науку пожитечнѣйшовъ оучинити.

§ 32.

Якся має заховати оучитель, коли малыи дѣти першій разъ приходятъ до школи?

Першій день школ'ный повиненъ для оучн'овъ быти оурочистымъ и весолымъ днемъ. Оучитель подлугъ першой засади повиненъ ся оказати новымъ приходцомъ чоловѣкомъ годнымъ милости и має старатися склонити ихъ до себе черезъ миле сердце, оуимуючіе и зауфан'е возбуждаючіе поступован'е. Першыи враженя бывають посполитѣ найт[р]вал'шими и справують склонность до якой рѣчи ал'бо мерзкость ку ней. Надто денекотрѣ нерозтропныи родичи дѣти школовъ страшать, оучителя выставляють имъ якъ якого сурового ката, а тымъ способомъ молодыи оумысли тожъ передъ часомъ наполняютъ боязневъ и обридливостевъ; оучитель tedy повиненъ тымъ оусил'нѣй о того старати ся, абы новымъ приходцомъ тоты предсуды выбить зъ голови и позыскаль ихъ для себе и для школи.

Абы зась оучнѣ отдалили отъ себе лякливость и оу-
 нikan'е розмовы и абы що кол'векъ набрали зауфан'я
 и склонности до розмови, то повинене ся зъ ними вдати
 въ коротку, латву и пріємну розмову о предметахъ имъ
 знаныхъ и на которыхъ бы латво отповѣсти могли, мае ихъ
 питати о ихъ именахъ и призвыскахъ и о имена ихъ ро-
 дини: для чого ходять до школи; чилѣ ся тамъ пил'нѣ
 заховати и оуважнѣ слухати хотять. Повиненъ ихъ при-
 рѣкати, же имъ ся въ школѣ буде подобати и же имъ буде
 кохати, ежелѣ будутъ послушными, спокойными и оуваж-
 ными; якъ они ся тамъ много красныхъ и пожитечныхъ
 рѣчей навчатъ, а такъ ему и своимъ родичомъ много по-
 тѣхи принесуть. Словомъ цѣлый замѣръ тои розмовы до
 того служити повиненъ, абы собѣ боязливѣи дѣти выста-
 вляли въ мысли школу быти мѣстцемъ таковымъ, на ко-
 трімъ пріємнѣ знаходитися могутъ, а оучителя такимъ че-
 ловѣкомъ, которого любити и въ немъ зауфан'е покладати
 повинни.

§ 33.

Приготовлен'е до властивои науки черезъ латвыи цвѣченя
 въ мышленю и въ мовленю.

Поневажъ оуважан'е и мышлен'е естъ засадовъ люд-
 скихъ вѣдомостей, то не треба дѣти заразъ до звычайной
 науки заправляти, не потреба ихъ заразъ оучеными вѣдо-
 мостямы обтяжати, але насампередъ черезъ стосовныи
 и стопіовыи цвѣченя въ оуважаню, мышленю и мовленю до
 властивои науки оуспособити.

Тото оуспособлен'е повинно статися наступуючими
 стопнями:

1. Оучитель мае насампередъ обертати оувагу дѣтей
 на розмаитыи отачаючіи ихъ предмети, повиненъ имъ ка-
 зати належитѣ ихъ осмотрити, надъ ними ся застановити,
 ихъ вѣрнѣ назвати. Ежелѣ оучень не добре що назве, то
 оучитель повиненъ правдиве имя надати и казати му тото
 ясно за собовъ вымовити. Потомъ мае досконалити оувагу,
 силу вымишленя и высловлен'е оучн'овъ що до предметовъ
 непрытомныхъ, мае имъ казати называти и выраховати рѣ-

чи, котрым видѣли въ дому, на оулици, въ городѣ, въ церкви и маѣ поправляти ихъ фалшиву вымову, н. п. Дѣти! подивѣтся на рѣчи васъ отачающіи въ школѣ и назвѣтъ донекотрѣ рѣти, котрѣсте ту постерегли.

Много ихъ потрафить тоты рѣчи назвати, а що бы переслѣпили, на то ихъ повиненъ напровадити черезъ зручныи питаня. Назвѣтъ же ми также рѣчи, котрысте видѣли въ церкви, на оулици, албо на подвѣру. Ежелѣ оучень що добре не назве, то потреба му правдиве имя повѣсти, котре заразы ясно повторити повиненъ. На кѣнци маѣ казати многимъ оучнѣомъ тоти названныи рѣчи для досконаленя памяти разомъ повторити и маѣ старатися цѣлу школу въ тяжъ в ровной оувазѣ оутримати. Для того повиненъ задавати питан'є тожъ тому, тожъ овому, тожъ хлопцѣомъ, тожъ дѣвчатѣомъ, не привязуючися до якого ряду; чого малыи не знаютъ, повиненъ питатися бол'шыхъ, такъ абы всѣ въ оуставичной готовности до отповѣди были.

2. Що дѣти яко цѣлу рѣчи пояли и добре назвали, то повиненъ познѣй казати докладнѣ ихъ осмотрити и поведычѣи части и знаки познати, але зъ початку толькѣ тоти, котрѣ найбарзѣи подъ змысли подпадають, н. п. ту есть пецъ, прысмотрѣтся му оуважнѣ и назвѣтъ части его. Щобы не дозрѣли, маѣ ихъ до того провадити черезъ стосовныи питаня, а на остатокъ повиненъ казати выраженыи части отъ поединчыхъ оучнѣовъ разомъ стягнути и вимовити яко то: кафлѣ, челюсти, бабку, дверцѣ, ноги и. т. д. Потомъ маѣ ихъ далѣ питати, яку маѣ форму? якѣи есть въ нутрѣ? до чого служитъ? Ото тожесте ми три рѣти о пѣцу повѣли, выразтежъ разомъ: пецъ есть бѣлый, въ нутрѣ порожный, округлый и служитъ въ зимѣ до огрѣта ся. Назвѣтъ же тѣразъ части стола, окна, дому, дерева. Выразтежъ тѣразъ разомъ познаныи части дерева, дому и т. д.

3. Инного разу маѣ з дѣтми мовити [о] початку, [о] пожитку и о оужытку такихъ рѣчей, котрѣ имъ достатечнѣ суть вѣдомыми, н. п. ту есть книжка; зъ чого ся она складаѣ? вѣдки ся взяли картки? кто ихъ зробылъ? З чого ихъ зробылъ папѣрникъ? Витки ся берутъ шматы? щого ся робить полотно? На що служитъ полотно? и т. д. Ту

есть сцизорикъ; до чого онъ служить? Чилѣ нимъ можна также дерево албо папѣръ краяти? для чого нѣтъ? якимъ ся черезъ того стае? и т. д.

4. Оучитель має познѣти наказати, абы нучнѣ таковыи знаныи предмети зъ собовъ порѣвнивали, має ихъ провадити черезъ стосовныи питаня на самъ передъ до познания знаковъ подобныхъ, потому до рѣчей до себе неподобныхъ и має зъ початку перестати на такихъ рѣчахъ, которыи подъ очы падають, н. п. ту есть стѣлъ и столецъ, розважайтежъ ихъ пил'нѣ и повѣчте, чилѣ не має що стѣлъ такого, що и столецъ? Зъ чого есть стѣлъ зроблений? з чого зробленный столецъ? въ чимся теды згаджають? въ чомъ суть до себе подобныи? чилѣ бол'ше тожъ ничъ не знаете? на чомъ ся стѣлъ спирать? а на чомъ столецъ? въ чомъ же ся еще згаджають? Выразтеж теды всѣ рѣчи, котрѣ въ столѣ и въ стѣл'цѣ постерѣгаєте. Въ чомъ же теды до себе суть подобныи? Теразъ має проводитьи дѣти до познания рѣчей, подобен'ства межи собовъ не маючихъ, н. п. присмотрѣтся еще разъ добре столови и столцеви и повѣчте, що въ столѣ постерѣгаєте, а чого въ столци не видите. Стѣлъ прецян рожнится отъ стѣл'ця, але въ чимъ же иначей зробленный есть стѣлъ, нѣжелѣ столецъ. Ци есть стѣлецъ такъ высокій, якъ стѣлъ? ци має стѣлъ оплечя? Ци служить стѣлъ звичайнѣ до сѣдженя? зберить же то знову разомъ и повѣчте всѣ, щосте въ столѣ постерѣгали, а чогосте въ стѣл'ци не видѣли, чили въ чимся стѣлъ отъ стѣл'ця, а столецъ отъ стола рожныть? Подобнѣ также потреба зъ дѣт'ми поступити въ порѣвнаню инныхъ предметовъ, н. п. дому и церкви, окна и дверей, коня и вола и треба ихъ черезъ здол'ныи питаня провадити до познания подобностей, а потому до оузнания неподобностей, а на остатокъ привести ихъ до зebraня першыхъ и другихъ.

Былоби рѣчовъ барзо пожитечновъ и залеценя годновъ оучн'овъ до властивои науки черезъ то прыготовити, абы имъ казати легкѣи, короткѣи склады (Sätze), а счасомъ наветъ и малыи вѣршы оповѣдати, а потѣмъ оучн'юмъ казати ихъ голосно и выразнѣ повтаряти для досконаленя тымъ способомъ ихъ памяти и ихъ бесѣдныхъ органовъ, для выдосконаленя слуху и для всправленя ихъ еще пе-

редѣ читан'емъ въ добрый тонъ мовленя и читаня. Таковыми складами могутъ быти наступуючіи: Вода есть плинна. Хлѣбъ есть разомъ скупленный. Желѣзо розпалене палить. Чисте повѣтрѣ до отдыханя потребне. Часу оуплыненного отыскати [не] можна. Албо тоти вѣршы:

Боскіи приказаня и вѣры науки
Повинни пручь слуханя пояти науки. Ал'бо:
Дитя, котре чтить Бога, родичовъ шануе,
Оу людей має мѣть, въ сердци радость чуетъ.

§ 34.

Пожитокъ такого приготвления.

Доброczynный впливъ, котрый такове приготвлен'е до науки має, есть выдочнымъ, бо тымъ способомъ:

а. малыи початковцѣ не обтяжаютъ ся заразы зъ початку властивымъ оучен'емся;

б. дѣти черезъ такіи легкіи и поуфалыи розмовы набываютъ прытомности духа и плынности въ мовленю;

в. тымъ способомъ призвичаются до оуважаня и осмо-триваня рѣчи, набываютъ розмаитыхъ и пожитечныхъ вѣдомостей, а такъ приготавлиются и оуспособляются до дал'шой науки. Поневажъ зась родичи въ томъ часѣ, котрый науку школ'ну попереджае, дѣти свои якъ вѣдомо до науки школ'ной не оуспособляютъ, поневажъ оубогіи мал'цѣ безъ жадного розвиненя силъ душевныхъ тол'ко познан'е лѣтеръ звычайнѣ до школы приносятъ, теды же стороны оучителя потреба [т]ому недостаткови зарадити тымъ способомъ, абы допуты, допуки до того щегул'ныи години означеныи не будутъ, першіи лекціи по наибол'шой части обертати на таковыи цвѣченя въ мышленю и мовленю и въ дал'шомъ часѣ опручъ властивой науки того способу для пріємной отмѣны оуживати. Ростропный оучитель, котрый старае ся своихъ оучнѣвъ замѣроноснѣ выкшталтити, має тоти пожитечныи цвѣченя и дал'ѣй пручь звычайной науки давати и має оучнѣвъ оуважными чинити, где ся тол'ко способность до того подае, тожъ на причину и скутокъ, на средки и замѣри, тожъ має ихъ досконалити въ томъ, що есть спул'нымъ предметомъ розмаитыхъ рѣ-

чей, для ихъ оупорядкованя тожъ повиненъ въ оучняхъ взбудити силу сужденя такъ, абы того познали засадность людь беззасадность.

§ 35.

О средкахъ взбудженя и оутриманя оуваги.

Безъ оуваги жадна наука skutkovati не може, цѣла здол'ность и оусил'ность оучителя естъ даремновъ, ежели оучнѣ не суть оуважными, ал'бо если ихъ не можна оуважными оучинити и въ оувазѣ оутримати, оучитель теды повиненъ на девсѣю оучнѣ до того склонити, абы свою мысль на каждый предметъ науковый обертали и яснѣ го въ мыслиставляли.

Способъ до того, абы свою оувагу на предметъ, о котромъ науку дати мае, дѣти обертали, оказуеся по части зъ засадъ, котрѣ намъ подае рефлежѣя на себе самыхъ, по части зъ досвѣдченя зобраного подчасъ науки.

Що ся тичитъ засадъ, то на моци тыхъ потреба, з науки все то отдалити, що оучнѣовъ спревуе розтаргнен'е оумыслу и оувагу зепсути може. Для того:

1. Оучитель не повиненъ науку зачинати до путы, до пуки все въ призвоитомъ порядку не буде.

2. Мае отдалити зе школи яко зъ мѣстця науки всѣ предмети справуючѣи розтаргнен'е, котрѣ бы оувагу дѣтей до себе потягнути, а отъ науки отвести могли. Не повиненъ теды въ школѣ терпѣти збыточныхъ спрятовъ, не повиненъ терпѣти перебираня руками и ногами, аны оуставичного обзыраняся; не повиненъ збыть мѣцно крычати, не повиненъ въ строфованю збыть долгѣи правити пероры, не повиненъ казати дѣтемъ збыть тѣсно сѣдѣти и повиненъ хоронитися вшелякою присади въ одѣню, въ постатѣ тѣла и въ мовленю.

3. Не повиненъ задавати пытаня оучномъ въ порядку тожъ имъ знанымъ, але ихъ оутримовати въ оуставичномъ напращеню и непевности выволаня.

Оучитель повиненъ также самымъ способомъ выкладаня предметовъ науковыхъ взбуджати и оутримовати въ оучняхъ; для той причины:

д. повиненъ старатися каждый предметъ оучн'омъ оучинити легкимъ и поятнымъ и подчасъ выкладаня оного призвоитый часъ заховати, бо если дѣти помимо всякой працы и напряженя рѣчи не розумѣють, ал'бо ся збыть долго надъ невъ затримують, то чуютъ въ собѣ обрыдливость и тратятъ охоту до оуважаня;

е. оучитель старатися повиненъ, абы свой предметъ оучинилъ интересовнымъ, показуючи полученый пожитокъ и оуконтентован'е, бо охота и мѣль до какой рѣчи есть наибол'шовъ побудковъ до оуваги;

ж. має старатися черезъ похвалу и нагану, черезъ честь и огыду взбудити пудъ наслѣдованя, емуляцію и оусил'ность набытя вѣдомостей, то му барзъ допоможе до оутриманя оуваги въ оучняхъ;

з. подчасъ науки повиненъ старатися силы душевнѣи свыхъ оучновъ черезъ здол'ныи питаня затруднити, абы зъ недостатку власнодѣланя не были неодважnymi;

и. має оуживати призвоитыхъ средкѣвъ оузымысляня, бо имъ змысловнѣй и выдочнѣй представляеся якій предметъ, тымъ есть здол'нѣйшимъ до оутриманя оуваги въ оучняхъ;

с. не повиненъ оучитель запоминати, же потреба своєї науцѣ надати повабъ новости, то засъ не повиненъ чинити черезъ оуставичне скакан'е отъ єдного предмету до другого, але такъ абы выставлялъ предметъ завше въ новомъ видоцѣ, зъ инной стороны и въ инной формѣ.

В самомъ наветъ высловленю повинна пановати призвоита отмѣна, абы на своимъ мѣстци тожъ выжшый, тожъ нижшый стопень живости былъ захованый. Досвѣдчен'іе заручає еще наступуючїи средки до оутриманя такъ потребной оуваги:

1. Потреба тихъ, которыи ся латво розтартгненя оумыслу допускають въ близкости тримати и часто имъ питаня задавати. Для того то есть рѣчовъ добровъ неуважныхъ часто выривати и дати имъ оучити, же ихъ неумѣтность есть тѣлько skutкомъ ихъ неуваги.

2. Рѣдко потреба такїи задавати питаня, на котрѣ бы оучнѣ тѣлько тыми словами такъ и нѣтъ отповѣсти могли, иначеи ослабляє и оусыпляеся ихъ оуваг[a].

3. Треба часто заповѣдати, же на кѡнци л'екціи будуть задавани питаня для переконаня, чили были оуважными и то речивистѣ чинити потреба.

4. Инного разу потреба ихъ сердечнѣ побудити до оуваги, выражаючи, же рѣчь, о которой буде мова, єсть для нихъ барзо важна.

5. Потреба раптовнѣ застановитися въ мовленю, особливѣ коли неспокойность повстає, потреба на около по-смотрити, ничѣ не мовивше, якъ бы оучитель хотѣлъ неспокойныхъ шукати, а потомъ по приверненой спокойности свою науку далѣй продолжати.

§ 36.

О затрудненю и цвѣченю памяти.

Важность и потреба тогожъ.

Дѣти память свою досконалити повинни, бо бы мало имъ то помогло до выкшталценя и до досконалости, гдибы набытихъ вѣдомостей въ оумислѣ затримати и подлугъ оуподобаня, ал'бо ведлугъ потреби отновити ихъ собѣ не могли. До того служить память, то єсть, сила душевная набытїи вѣдомости и выображеня затримати и ихъ ведлугъ оуподобаня любъ потреби на ново собѣ припомянули. Выдосконален'є теды памяти єсть рѣчовъ барзо важновъ и потребновъ, бо то єсть скарбомъ, въ котромъ ся заховують пожитечнїи вѣдомости, правды и регули и котра въ каждомъ станѣ и интересѣ стався намъ выгодновъ.

§ 37.

Память вещна и словна.

Память може быти трояка вещна, словна и вещно-словна.

1. Вещна память называєся тота, коли яку рѣчь затримуємо въ оумыслѣ, не оуважаючи на слова, которыми що было повѣджено, ал'бо написано.

2. Словна память єсть тота, коли якїи слова въ памяти затримуємо, не знаючи, ал'бо о томъ не мыслячи, що значать.

3. Вещнословна память есть тогда, коли кто рѣчь и слова въ оумыслѣ затримуе.

Словную память не потреба завше цвѣчити разомъ с памятью вещною, то есть, не можна молодѣжъ завше примушати, абы всею тыми самыми словами, якъ есть въ книжцѣ, ал'бо въ писмоскладѣ, выражала, бо часто досить есть рѣчь саму запомнати, хотяй не тыми самыми словами, и же черезъ оусил'ность, жебы рѣчь и слова разомъ въ памяти затримати, дѣлится оувага и труднымъ стався зрозумѣн'е.

§ 38.

Память не треба шкодливимъ способомъ досконалити.

Не належитъ память перевротнымъ способомъ досконалити, то есть, не треба дѣти змушати, жебы ся такихъ рѣчей на память вчили, котрихъ не розумѣють, бо такове оучен'е ся на память рѣчей незрозумѣлихъ :

а. былоби гѣрковъ працовъ, бо тото барзъ тяжко можна ся навчиты и запомнати, чого кто вцалѣ не розумѣе ;

б. такове оучен'е ся есть разомъ працовъ безпожитечновъ, бо тото, чого кто не розумѣе, не може также призвоитѣ оужити и приступовати ; на останокъ :

г. такове оучен'е ся есть также працовъ шкодливовъ, бо черезъ тото оучнѣ мають отразу на память оучитися, тратять охоту до г'тунтовнои науки, а розумъ отзвычаеть ся отъ мышленя.

§ 39.

Якъ належитъ поступовати въ затрудненю и въ досконаленю памяти ?

Поневажъ досконален'е памяти на томъ залежить, абы дѣти могли латво рѣчь пояти, вѣрнѣ въ мысли затримати и межи набытыми понятями того латво знайти, котрого потребують ; tedy оучитель має въ той рѣчи наступуючи заховати оуставы :

1. Повиненъ оучн'овъ вчеснѣ призывчати до оученя на память малыхъ и до ихъ вѣку стосовныхъ за-

дан'ѣ, бо память єсть таковъ силовъ душевновъ, котора ся вчеснѣ розвиває, и имъ доьше память занедбановъ зостає, тымъ труднѣйшимъ и оутяжлившимъ стаєся для оучн'я оучен'є ся на память.

2. Не повиненъ оучитель память свыхъ оучн'овъ збыть мѡцно напругати, не повиненъ збыть много наразъ задавати и ничъ, що бы до ихъ силъ и здол'ностей стосовнымъ не было, бо тымъ способомъ на память оучен'єся было бы для нихъ муковъ и неотмѣннымъ skutkomъ, жебы они не тѡлко отвротность отъ школы и науки набыли, але и розумъ ихъ былби ослаблений.

3. Потреба оучн'омъ конечнѣ задавати що вчитися на память, абы они въ оуставичномъ цвѣченю зостовали, бо найлѣпшимъ средкомъ возмоцненя память єсть пил'не єї досконален'є. Память подобна єсть до магнесу, котрый свою моцъ тратить, коли му ся ничъ не дає до трима'н'я.

4. Має оучитель старати ся рѣчь незнану до якоисъ рѣчи знанои прилучати, бо тымъ способомъ рѣчь нова латвѣй може оутквити въ памяти.

5. Оучитель має чинити зо своїми оучнями пил'ными повтаряня и часто имъ припоминати набытїи понятя, бо имъ частїи они ся отнавляють, тымъ глубше въ памя[ти] оутквити звикли.

6. Оучитель о того старати ся має, абы дѣти рѣчи найважнѣйши зъ отриманой науки, найзначнѣйшии регули зъ граматикѣ зъ правописаня и т. д. черезъ оузымыслен'є и черезъ в'яснен'є розумомъ об'яти могли, бо память черезъ змысли стаєся моцнѣйшовъ, и що розумомъ добре и належитѣ появилимо, то также латво можемо затримати въ памяти, бо розумъ стаєся помочїю памяти.

7. Повиненъ оучитель старатися рѣчь вивчену зъ многими част'ми науки злучити, бо имъ розмайтшїи понятя разомъ ся лучать, тымъ латвѣй можна ихъ одновити; на остатокъ :

8. Оучитель повиненъ подлугъ околичности предмету южъ домагатися отъ оучн'овъ словного запам'ятаня, южъ спам'ятаня трести, абы разомъ словну и вещьну память свою досконалили. Має имъ теды казати южъ трестъ оудѣленои

науки коротко оповѣсти, найважнѣйшу рѣчь з ней въ дому написати и до школи принести, южъ предметъ оуважнѣ розважити и то що въ немъ постережено, коротко оповѣсти, ал'бо має имъ оповѣдати малѣи гѣсторїйки и казати имъ власними словами ихъ повторити. Инного разу маєя домагати, абы оучнѣ поединчїи части з науки Релѣгїи, текста з катехисму, выятки отъ регуль г'рамматики и правописаня, важныи имена, личбы и т. д. словнѣ выреци-товали.

§ 40.

Средки оулатвеня оученя ся на память.

Абы оучн'омъ оулатвити оучен'е ся на память, треба ихъ навчити, якъ мають въ той рѣчи поступити, жебы имъ тото оучен'е стало легкимъ. Оучитель теды має своимъ оучн'омъ радити, абы :

1. Зъ назначеного выдѣлу оучилися одного складу (Satz) по другомъ допути, ажъ зупелнѣ го ся не навчать. Ёжели першїй складъ добре собѣ въ память впоили, то повинни другого складу ся вчити и якъ скоро го въ памяти затримають, повинни съ першимъ складомъ еще разъ вымовити и такъ при каждомъ наступуючимъ складѣ, который собѣ въ память вбили, всѣ въ передъ виученни склады еще разъ вымовити.

2. Абы оучнѣ предметъ, котрого маются вчити, кѣлка разы прочитали, нимъ пѣдуть спати и абы в лѣжку лежачи прубовали, чилѣ бы го въ припадку зъ памяти оуложити могли.

3. Абы тожъ само зрана прубовали, а потомъ заданный выдѣлъ еще разъ прочитали, бо що перед спан'омъ стараємо ся въ память собѣ впоити, то ся не такъ борзо, якъ в день черезъ новыи высображання с памяти выбїе, и ежелѣ еще то само подчасъ чуваня розмислитъ, то жадныи давныи выображєня з головы го выбити не потрафять.

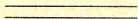
4. Абы того, що трудно въ память впоити можна, на особномъ свитку написати, бо тото, щозмо сами написали, лѣпше оуважаємо, особливѣ, ежелѣ тимъ ся замѣромъ пи-

ше, абы го лѣпше запам'ятати, въ такомъ разѣ оуживаємо до помочи ока, такъ якъ оуха подчасъ голосного читаня.

5. Абы слова и личбы голосно и часто читали, бо ту оуха такъ памяти помагає, якъ и око, ежели стислѣ поединчїи знаки оуважаємо, котрыисмы собѣ олувкомъ назначили.

6. Абы оутриман'є въ памяти личбѣ черезъ тото собѣ оулатвляли, жебы разомъ о розмаитихъ рѣчахъ мислити, котрыи еднакову личбу мають, н. п. 60 снопѣвъ I копа, — 60 мѣнута 1 година — 60 секундъ 1 мѣнута, — 60 крайцарѣвъ 1 рип'скій.

(З оригінального рукопису бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка, одобреного цензурою до друку, що зазначено на останнім листку: N-о 23. Adm. ad impr. L. den 1. Febr. 838; у цензуру подано 1837 р., як се видно з сигнатур на чолї праці: друкованою ся методика не була).

**V. Стан парохіяльних шкіл в бережанськiм
деканатi лвiвськoї епархiї
в рр. 1843—1849.**

Подав
Стефан Томашівський.

1. З деканальної візитації 1841 р.

1. Parochia pag. Poruczyn cum filiali Buszcze:
Camera pro reponendis mortuis sub uno tecto cum schola in
aedificatu.

2. Parochia pag. Dryszczow cum filiali Urman:
Schola parochialis in Dryszczow aedificatur.

3. Parochia pag. Zukow cum filiali Hinowice.

4. Parochia pag. Potutory cum Litatyn: Schola pa-
rochialis nulla.

5. Parochia pag. Saranczuki: Schola parochialis in
aedificatu.

6. Parochia pag. Łabszyn: Schola parochialis nulla
datur.

7. Parochia pag. Bozykow cum Wołoszczyna.

8. Rybniki pag. cum Kotow.

9. Parochia pag. Byszki cum Potok.

10. Capellania pag. Koropatniki: Schola parochialis
nulla datur.

11. Parochia pag. Szybalin cum Baranowka:
Schola parochialis nulla datur.

12. Parochia pag. Krzywe.

13. Parochia pag. Kalne cum filiali Szczepanow:
Schola parochialis nulla.

14. Capellania pag. Telacze.
15. Parochia pag. Mieczyszców.
16. Capellania pag. Troscianiec: Camera pro rep-
nendis mortuis cum schola parochiali sub uno tecto.
17. Capellania pag. Olchowiec.
18. Parochia appidi Kozowa.
19. Parochia pag. Uwsie: Schola parochialis nulla.
20. Parochia pag. Kozowka.
21. Parochia pag. Dubszcze cum Komarowka.
22. Parochia civitatis Brzeżany.

Ad hujates relationes officiosas ordinationes caes. reg. officii circularis ad respectiva dominia emissae... intuitu aedificandarum scholarum parochialium in Dryszczow, Potutory, Łabszyn, Koropatniki, Szybalin, Kalne, Mieczyszców, Uwsie, Lesniki, dto. 7. IX. 839, Nr. 11338.

Brzeżany die 28 octobris 1842. M. Pawlikow..

2. З деканальної візитації 1843 р.

1. Parochia Brzeżany: a) Schola pro instruenda juventute in Lesniki anno adhuc 833 ob vetustatem lapsa, ideo nova maxime necessaria, praecipue nunc, ubi dexteris curis cooperatoris Lesnicensis Turczyński major eandem frequentare cupientium habetur numerus. б) Schola ad ecclesiam filialem in Posuchow in locum veteris a. 1831 lapsae aedificari incepta adusque non finita.

З ноти деканату до бережанської домінії 21. III. 1844:

Bey der jetzt — ¹⁾ Consistorio vorschriftsgemäß vorzulegenden Dekanalvisitation werden nachstehende Mängel in der Brzeżaner Pfarre ersichtlich gemacht, von deren Beseitigung — ¹⁾ hiemit freundschaftlich angegangen wird:... B) Bey der Filialkirche in Posuchow:... 2) Das Schulhaus, schon seit mehreren Jahren im Baue, ist bis zu der Zeit noch nicht vollendet worden...C) Bey der Filialkirche in Lesniki:... 2) Das Schulhaus ist noch im Jahre 833 eingestürzt, also ist die Erbauung eines neuen nun desto nothwendiger, als die Zahl der schulbesuchenden Kinder daselbst sich bedeutend vergrößert hatte.

¹⁾ Титулятура.

2. Parochia Ceniow: Schola parochialis in statu bono, verum lignum ad calefaciendum necessarium non amplius uti prius suppeditatur.

В реляції до староства 23. III. 1844 додано ще:... daher die Kinder vom Schulbesuchen abgehalten werden.

З реляції деканату до бережанського староства 23. III. 1844:

Bey der in Ceniow pro a. 843 vorgenommenen Dekanalisitation wurde folgendes gewahr:... 5) Das zum Beheizen des Schulhauses nöthige Holz wird nicht mehr so wie früher von der Herrschaft geliefert, daher also die Kinder von dem Besuchen derselben (!) abgehalten werden. — Kreisamt wird davon pflichtgemäß in Kenntniß gesetzt und das Nöthige in jeder Hinsicht veranlaßen zu wollen unterthänigst ersucht.

3. Capellania Wybodów: Ad calefaciendam scholam necessarium lignum, prout suppeditabatur prius, nunc non suppeditatur.

4. Cappellania Płotyca.

5. Capellania Dmuchawiec: Observatum..., quod nulla adsit schola parochialis, dum communitas loci hujus ad sustentandum magistrum scholae trivialis in Kozłów quidquam contribuens in hanc liberos suos pro cujuslibet posse et velle mittit.

6. Parochia Poruczyn cum Buszcze.

7. Parochia Dryszczów cum Urmań: Detectum, quod... tam in Dryszczów quam in Urmań schola parochialis cum juventate non visitetur; in Dryszczow quidem juxta effata communitatis propter defectum docentis, qui tamen sustentari posset ab ipsa communitate, si solummodo detur; in Urmań autem etiam juxta effata parochianorum ob incuriam parochi et cantoris ecclesiastici.

З поручення деканату урманському парохови Ів. Шпиткови 25. III. 1844:

Injungitur itaque R. V., ut votis communitatis Dryszcoviensis satisfaciendo habilem docentem, de facultatibus libere ad id contribuentis communitatis sustentandum, eligat, suscipiat, muneri suo applicet, sibi ipsi non minus ac etiam cantori ecclesiastico in Urmań majorem favorem in docendo inculcet verbo, ut abhinc sub vigili oculo suo in utraque lo-

calitate sollertius quam hucusque institutionem juventutis moderando eidem pro viribus zelo veri pastoris praesit.

8. Parochia Byszki: Apparuit..., quod schola parochialis ob vetustatem ruinam ninetur et perangusta sit.

З реляції до староства 25. III. 1844:

Das dortige Schulhaus zu eng sey und überdieß noch mit Einsturz drohe... Dieses nun als Ergebniß der Dekanalisitation wird — gehorsamst berichtet und Wohlselfes zugleich unterthängst angegangen:... im Grunde h. Gubernial-Dekrets vom 18 July 843, Z. 36074 die Herrschaft zur Erbauung einer neuen geräumigen Pfarrschule gnädigst verhalten zu wollen.

9. Capellania Koropatniki: Schola parochialis a. 1842 ob vetustatem lapsa, quare nova necessaria.

Реляція до староства як више.

10. Parochia Konuchi.

11. Parochia Augustówka cum Forosciec: Prodiit, quod... in Chorosciec neque schola ad instruendam juventutem inveniatur; in localitate Augustówka autem habitatio cantoris instruendae juventuti inserviat, quae tamen ipsa et in stato malo et perangusta est.

Подібно в реляції до староства 26. III. 1844.

12. Parochia Płaucza wielka cum Płaucza mała, Krasne et Glinna: Patuit, quod... schola parochialis in Glinna nulla, in reliquis adsit quidem, ubique tamen perangusta et in statu malo.

Подібно в реляції до староства 26. III. 1844.

13. Parochia Kozłów cum Pokropiwna: Observatum..., quod hic loci propter existentem scholam trivialem nulla detur parochialis.

14. Parochia Horodyszcze cum Słobodka: Schola parochialis in aedificatu (jam finita aedificatio die 9-a aug. 1844).

15. Parochia Budyłów cum Medowa et Wymysłówka: Prodiit, quod... schola parochialis perexigua, tenebrosa, vetustate aliquantum desolata, novae aedificandae necessitatem inducat.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

16. Capellania T a u r o w : Visitatio docuit, quod... schola parochialis nulla detur, domicilium cantoris autem, quod interea vices scholae supplet, angustum sit et tenebrosum.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

17. Capellania Z ł o c z ó w k a cum K a p l i ń c e : Schola parochialis ruinam minatur.

Подібно в реляції до староства 27. III. 1844.

18. Parochia K o z o w a cum H e l e n k o w , T e o f i p ó l k a et W i k t o r o w k a .

19. Parochia K o z ó w k a : Observatum, quod... schola parochialis ruinam proximam minetur.

Подібно в реляції до староства 28. III. 1844.

20. Parochia D u b s z c z e : Patuit, quod... schola parochialis in statu pessimo versetur, quare nova aedificanda esset.

Подібно в реляції до староства 28. III. 1844.

21. Parochia K r z y w e : Patuit..., scholam parochialem a juventute raro frequentari, cum a praesente d. collatore ab a. 1842 lignum ad calefaciendum necessarium non suppeditetur, licet ab antecessoribus ejus suppeditaretur.

Подібно в реляції до староства 29. III. 1844.

22. Parochia S z y b a l i n et B a r a n o w k a : Observatum, quod... schola parochialis angusta, insuper ruinae sit proxima, nova nondum aedificata, cum fine 841 aedificanda erat.

З реляції деканату до староства 29. III. 1844:

Dasselbe (що і про трупарню) gilt auch von der Pfarrschule, deren Aufstellung mittelst Verordnung vom 2. III. 839, Z. 3190 aufgetragen wurde, jedoch fruchtlos.

23. Parochia Ż u k o w cum H i n o w i c e et S z u m l a n y .

24. Parochia Ł a b s z y n : Patuit..., nullam existere scholam parochialem.

Подібно в реляції до староства 29. III. 1844.

25. Parochia P o t u t o r y cum L i t a t y n : Observatum est..., nullam adesse scholam parochialem.

Подібно в реляції до староства 30. III. 1844.

26. Parochia M i e c z y s z c z ó w : Schola parochialis nulla datur.

З реляції деканату до консисторії 30. III. 1844 :

Schola parochialis nulla datur non obstantibus dispositionibus circularibus dd. 11. 1841, Nr. 12478 et 13. IX. 1842, Nr. 69 sch.; benigna consistorii interventio dd. 6. IX. 843, Nr. 525 sch. provocavit quidem recentissimam hoc in puncto emanatam ordinationem c. r. officii circ. dd. 6. XI. 1843, Nr. 15209, hac tamen etiam in cassum abiit neque curam ultro gerit dominium scholae aedificandae.

Подібно й у реляції до староства 30 III. 1844.

27. Capellania Olchowiec.

Brzeżanii die 29 aprilis 1844.

3. З деканальної візитації 1844/5 р..

1. Бережани.

2. Ценів з Олесином (26. VI. 1844): Lignum pro calefacienda schola parochiali necessarium non ut prius supeditatur [An das dominium deßwegen kreisämtl. Auftrag 18. V, Z. 6064].

3. Вибудів (27. VI).

4. Будилів з Медовою і Вимислівкою (28. VI): Schola parochialis perexigua, tenebrosa jamque desolata, novae aedificandae necessitatem inducit. [В реляції до староства додано ще: es ermangelt auch am nöthigen Beheizungs materiale]... Quoad scholam parochialem, 3-a vice adhuc sub die 7. IX. 844. Nr. 40 sch. cum provocatione ad piores relationes apud c. r. officium circ. intercedebatur, tumque demum sub die 5. X. 844, Nr. 13816 aedificatio scholae parochialis stante pede suscipienda demandata exstitit, hocque in puncto etiam ad hujates relationes altera sub die 16. I. a. c. Nr. 363 intuitu praeparandorum materialium, et tertia quoque sub die 25. II. a. c. Nr. 2529 intuitu destinandi domus pro interimali juventutis parochialis congregatione exiit dispositio circularis, quarum omnium effectus (ob defectum relationis ex parte officii parochialis) ignotus est hujati officio decanali.

5. Таурів (28. VI): Schola parochialis nulla datur. ...Exiit dispositio circularis d. 18. V. 844 Nr. 6064 pro aedificanda nova schola parochiali ad diem ultimam octobris 845.

6. Плотича (29. VI): Camera pro reponendis mortuis et schola parochialis simul existant, quare necessitas camerae separatae aedificandae.

Подібно в ноті до домінії 6. VII. 1844.

7. Куропатники з Сеньковом (2. VII): Nulla schola parochialis... Dispositio circularis pro aedificanda ad ultimam oct. а с.

8. Бишки з Потокком (3. VII): Nulla schola parochialis... Exiit dispositio etc. (як вище).

9. Конюхи (4. VII).

10. Августівка з Хоростцем і Хоробровом (5. VII): [In Augustowka das Schulhaus eng und finster; Termin bis Ende oktober 845]. In ambabus localitatibus nullae scholae parochiales... Quod scholam parochialem in Chorosciec attinet, ad relationem iteratam d. 12 ju lii 844 Nr. 299 c. r. officium circ. indorsativa resolutione d. 29. VIII. 844, Nr. 9970 obstabat primo demandandae aedificationi ejusdem ex eo, quod videlicet dominium pro suscipienda scholae aedificatione in localitate adfiliata, uti est pagus Chorosciec, amicabili quidem modo aggredi, nullatenus autem cogi possit nec debeat; ad repetitas tamen intercessionem hujates d. 7. IX tum 26. X. 844 Nr. 41 et 55, quibus exhibebatur, prius jam hoc in loco adfuisse scholam parochialem, stante qua circumstantia juxta normale c. r. gubernii d. 18 julii 843 Z. 36074 dominium pro sustinenda novae scholae aedificatione licet in filiali etiam localitate mediis coactis quoque adurgeri possit cum praecipue via amicabilis raro felicem habet successum, nam juxta relationem officii parochialis d. 25 oct. 844, Nr. 93, etsi hic etiam adtentata prospere efflueret...¹⁾ necessitatem aedificii talis scholastici hoc in loco maximam, prae nivibus hiemis tempore omnem aditum tenebrae juventuti ad ecclesiam, intra pagum paulisper in colli sitam, praecludentibus; locum denique ipsum ad alium patronum pertineat quam parochialis in Augustowka. C. r. officium circ. sub die 16. XI. 844, Nr. 15444, novae observato hoc rursus sub 4. I, Nr. 363 demandare tandem dignatum est, quatenus respectivum dominium Glinna una cum administratore locali domum quandam pro congreganda interim juven-

¹⁾ Не читкі два слова.

tute parochiali in Chorosciec *eligan*t et destinent, intuitu ipsius aedificationis scholae autem nihil adhucdum dispositum fuit.

З реляції деканату до староства 16. VII. 1844:

Bey der neulichst in Augustowka am 5 d. M. vorgenommenen Dekanalvisitation wurde unter anderen zu Protokolle gegeben, daß in der einverleibten Ortschaft Chorosciec jetzt kein Schulhaus bestehe, indem das alte noch vor einigen Jahren daselbst zusammenstürzte. Da nun dieser Gegenstand noch unter 26. III l. J., Z. 168 — vorgelegt, in den dem Dekanatsamte vom Wohlselben unlängst zugeschickten Dekanalvisitations-Erledigungen keinen Bescheid für sich findet, die eingeschräkten Verordnungen aber in Hinsicht der Verbreitung des Schulwesens keine Vorzögerung der Geschäfte in dieser Angelegenheit lassen: so wagt Gehorsamstgefertiger etc...

11. Плауча велика з Плаучою малою, Глинною і Красною (8. VIII): Nulla et in Płaucza w. et in Płaucza m. (et in Glinna) datur schola parochialis... Intuitu novae aedificandae in Płaucza w. et Płaucza m. in termino ad ultimam sept. et oct. a. c. demandatum extitit... Intuitu scholae parochialis in Glinna statim post assumptam visitationem sub 24. VIII. 844, Nr. 368, tunc sub 26. III a. c. Nr. 17, tandem in totali resolutione integrae visitationis sub die 9 h. m. Nr. 21 intercedebatur et dispositio desuper exspectatur. [Sämmtliche Pfarrgemeinden äußerten sich das jährliche Einkommen aus den Przenten von Getreidelieferungsoptionen für die Erhaltung des Schullehrers abzutreten, daher eine Trivialschule hier zu errichten möglich wäre].

З реляції деканату до староства 24. VIII. 1844:

Es hat sich... gezeigt, daß... in Glinna keine Pfarrschule bestehe, zu dessen Erhebung um den gnädigen Auftrag — unter 26. III l. J., Z. 269 ohne Bescheid angegangen wurde.

Порученє парохови Петрови Бобовчакови:

Da bey der am 8 d. M. in Płaucza vorgenommenen Dekanalvisitation sämtliche Gemeinden dieses Pfarrbezirkes sich geäußert haben zur Erhaltung eines ordentlichen Schullehrers ihr jährliches Einkommen aus den Przenten von Getreidelieferungsoptionen abzutreten, ja die Anwesenden sogar

ihren Wunsch in der dazu eigends aufgesetzten Deklarationsurkunde thls eingenständig, thls mit bloßer Beyfügung des h. Kreutzes unterschrieben: haben Sie nun dabey ganz vorschriftsgemäß zu handeln, nach vorläufiger Zusammenrufung einzelner Gemeinden, daß genaue Vorstellung des Guten und Nützlichen einer Schulanstalt Ihre Pfarrgenossen dahin zu stimmen trachten, daß den ausgesprochenen Wunsch auch wenigstens $\frac{2}{3}$ von jeder Gemeinde unterschreiben. Ist dieses bewirkt, so hat die Einsendung solcher mit den nöthigen Unterschriften versehenen Urkunde an die hierortige S. D. A. unverzüglich zu geschehen, die es sich dann zur Pflicht machen wird, dieselben mit dem gehörigen Stämpel zu versehen und ungesäumt dem — Consistorio zur weiteren Bestimmung mittelst gutachtlichen Berichtes vorzulegen.

12. Золочівка з Каплинцями (7. VIII): In ambabus localitatibus desunt scholae parochiales... Exiit dispositio circ. intuitu aedificandae ad ultimam oct. in Złoczowka.

13. Кізіїв з Покропивною (9. VIII): In Pokropiwna nulla schola parochialis [die alte Residenz daselbst, dazu bestimmt und verwendet, stürzt zusammen]. Parocho sub 7. IX. 844, Nr. 369 significatum, quatenus... amicabiliter apud dominium intercedat... juxta resolutionem circ. d. 29. VIII, 844, Nr. 9970 intuitu scholae parochialis in Choroscięc quidem emanatam, vigore tenoris tamen sui hic etiam applicabilem, pro aedificanda schola in localitate affiliata mediis coactivis coerceri nequeat, — retulitque ad hoc sub 3. I a. c. in sequella factae occasionis interventionis anno currente adhuc ex parte loci dominii intuitu amovendae hujusce incommoditatis necessaria suscipienda fore.

Порученє деканату парохви Льву Польовому 7. IX. 1844:

Da es sich bey der in Kozłow am 9 v. M. vorgenommenen Dekanalvisitation gezeigt hat, daß in der Filiale Pokropiwna kein Schulhaus bestehe und selbst das dieses vertretende Pfarrhaus zusammenstürzte: so haben Sie Ihrerseits das betreffende Dominium im gütlichen Wege anzugehen, daß es zur Versammlung der Jugend allwo ein Haus bestimmt, indem die S. D.-Aufsicht nicht in der Lage ist, bey dem Umstande, daß Pokropiwna als Filiale zu Kozłow gehört, wo über-

dieß eine Trivialschule sich befindet, laut dem neuesten hie-
amts angelangten kreisämtlichen Indorsat-Bescheide vom 29.
VIII. d. J., Z. 9970 weder um die Erbauung eines Schulhauses,
noch einer pfarrlichen Residenz daselbst jemanden anzu-
sprechen.

14. Дмухавець (9. VIII).

15. Городище зі Слобідкою (9. VIII).

16. Мечишів (24. I. 1845): Schola parochialis nondum
aedificata neque aedificari coepta, omnesque hoc in puncto
emanatae ordinationes circulares in cassum abierunt.

З реляції до староства 25. I. 1844:

Es besteht noch kein Schulhaus, ohngeachtet aller frü-
heren und auch der Verordnung vom 6. XI. 843, Z. 15209...
Kreisamt volle demnach gütigst die in seinem Wirkungs-
kreise stehenden kräftigen Executions-Mittel anwenden, um
das äußerst unfolgsame Dominium doch einmahl zur nöthigen
Ordnung zu bringen.

17. Потутори з Литятином і Жовнівкою (3.
II): Nulla schola parochialis in Potutory; deest etiam in Lita-
tyn, cum adhuc existens collaberetur... Exiit dispositio etc...
Intuitu scholae in Litatym aedificandae sub 9 h. m. Nr. 21
apud c. r. officium circ. intercedebatur.

18. Криве з Йосифівкою (4. II): Lignum pro ca-
lefacienda schola a d. collatore denegatur. [Die Verhandlung
in dieser Angelegenheit ist noch im Zuge].

19. Козова з Викторівкою, Теофіпількою
й Геленковом (5. II): [Es befindet sich keine Pfarrschule,
wohl aber eine Trivialschule r. l.].

20. Козівка (5. II): Nulla datur schola parochialis...
Relatio provocavit dispositionem circ. etc. [Die Schule erst im
Baue].

21. Дібще з Комарівкою (6. II): Nulla datur schola
parochialis; terminus ad ultiman oct. etc. [Die Gemeinde äuß-
erte sich ihr Einkommen von den Obligationen auf den Un-
terhalt eines Triviallehrers zu verwenden, und die Ausferti-
gung einer Deklarationsurkunde dafür wurde schon mündlich
bey der Dekanalvisitation dem Pfarrer anempfohlen; übrigens
soll sich auch dafür besonders das Kreisamt selbst verwen-
den. Jedoch eine Erinnerung an den Pfarrer].

22. Шибалин з Баранівкою (7. II): Nulla datur schola parochialis; relatio provocavit dispositionem etc. [Wohl aber werden darauf die Materialien vorbereitet].

23. Лашин (19. II): Nulla datur schola parochialis; exiit dispositio circ. etc.

24. Жуків з Гиновичами і Шумляними (20. II).

25. Поручин з Біщем (20. II): [Das Schulhaus ist seit 841 noch nicht völlig erbaut, aber auf einem Hügel, der nach der Ansicht des Pfarrers sehr zugänglich ist].

З порученя деканату парохви Йос. Макогонському 4. III. 1845:

Wäre die angegebene Unbequemlichkeit für die schulbesuchende Jugend auch wirklich groß, so könnte allerdings dem Dominio angerathet werden, dieß Haus für eine Todtenkammer zu bestimmen und dafür an einem bequemen Platze die Pfarrschule zu erbauen.

26. Дрищів з Урманем (21. II).

27. Вільховець.

Загальне справозданє декана до староства 9. IV. 1845:

Bericht an das k. k. Kreisamt in Hinsicht auf die Pfarrschulen:

1. G. Poruczyn — das Schulhaus, seit 841 im Bau, ist noch nicht völlig erbaut worden.

2. Mit k. k. kreisämtl.-Erlaße v. 18. May 844 Z. 6064 wurde der Bau neuer Schulhäuser in Taurów, Łapszyn, Szybalin, Potutory, Koropatniki, Dubszcze, Kozówka, Augustowka, Byszk, Płaucza wielka, Płaucza mała und Złoczówka bis Ende Oktober 845 angeordnet; ist daher bis dahin noch abzuwarten, nur was die Zufuhr der Baumaterialien anbelangt, kann wegen nicht anlangenden Berichten der Curaten noch nicht angegeben werden. In Horodyszcze ist gemäß obiger Verordnung das Schulhaus bereits beendet worden.

3. In Mieczyszczów wurde unter 6. XI. 843, Z. 15209 der Bau eines Schulhauses bis August 844 angeordnet; da dieß aber nicht erfolgte, erging die Verordnung vom 5. X. 844, Z. 13816 wegen Vornahme des Baues einer Pfarrschule auf der Stelle, dann einstweilen Ausmittlung eines angemessenen Lokals zur Versammlung der Dorfjugend und zwar für Mieczyszczów.

szczów und Budyłów unter Einem; für letztere Ortschaft auch wegen Ausfolgung des nöthigen Beheizungsmaterials für die Schule. Nun aber gibt hinsichtlich des für Mieczyszców angeordneten der besondere Bericht aus der Dekanalvisitation vom 25. II. l. J. Z. 34 einen gehörigen Aufschluß, und man erwartet nur die Erledigung dessen; für Budyłów erging noch unter 16. I. l. J. Z. 363 wegen sogleicher Vorbereitung der Baumaterialien, dann neuerdings unter 25. II. l. J. Z. 2529 wegen Ausmittlung des Locales zur einstweilen Versammlung der Jugend eine h. kreisamtl. Verordnung, deren Erfolg jedoch erst nach vorläufiger pfarrlicher Anzeige von hieramts angegeben werden wird.

4. In Betreff des Schulhauses in Glinna wurde mittelst besonderen Berichtes aus der Dekanalvisitation noch unter 24. VIII. 844, Z. 368, hinsichtlich der Anstände von Seiten der dortigen Herrschaft in der Ertheilung selbst des nothwendigsten Religionsunterrichtes unter 7. IX. 844, Z. 39, und in Hinsicht der bey der ortigen Angelegenheit neulichst unter 26. III. l. J. Z. 17, bey — te eingeschritten, dessen gnädige Bestimmung über die fraglichen punkte nun noch erwartet wird.

5. In Krzywe wird das Brennholz zur Beheizung der Schule verweigert, darüber ist die Verhandlung im Zuge und man ersucht dabey nur um den gütigen Bescheid über hierortige Anzeige v. 10. II. l. J. Z. 12 zu der schätzbaren Aufforderung v. 25. I. l. J. 17617.

6. In Litatyn besteht für jetzt keine Pfarrschule. Wohl ist dieß nur eine Filiale von Potutory, gehört jedoch einem andern Grundherrn; es bestand auch da vordem ein Schulhaus, das vor Alter zusammenstürzte und die Dorfjugend kann so leicht wegen dem steilen, fast immer kothigen Litatynner Berge, dann wegen dem großen Walde, welcher besonders zur Winterszeit nicht ohne Gefahr für das zarte Leben der Kinder durchpassiert werden könnte, oder wenigstens Furcht einjagen würde, zum fleißigen Besuche der Pfarrschule in dem Mutterorte Potutory verhalten werden, so daß also in Litatyn der Bau eines eigenen Schulhauses aufgetragen werden könnte, weßentwegen man auch dießseits einen bittlichen Antrag zu machen nicht unterlaßen zu müssen glaubt...

Brzeżan, am 9 April 845.

4. *Розпорядок бережанського староства в справі будови нових парохіяльних шкіл. 17 мая 1845.*

An das Brzezaner g. kth. Bezirksdekanat.

Zur sogleichen Vornahme des unterm 18 Mai v. J., Z. 6064 angeordneten Baues neuer Pfarrschulhäuser bei den g. kth. Kirchen in Augustówka, Dubszcze, Kozowka, Koropatniki, Szybalin, Potutory, Łapszyn, Buszki, Taurow, Płaucza wielka, Złoczówka und Budyłów, wegen Nachweisung über die geschehene Ausmittlung eines Locales zur Ertheilung des Unterrichtes in Glinna und Budyłów binnen 3 Tagen, zur Ausmittlung eines Schullokales in Litatyn binnen 8 Tagen, endlich zur Beendigung des Schulhausbaues in Poruczyn bis Ende Juni l. J. sind die betreffenden Dominien unter einem verhalten worden. Wegen Herstellung der Schulhäuser in Płaucza mała und Mieczyszców wurde das Nöthige bereits eingeleitet und das Bekenat von dem Verfügtten unterm 7 Mai l. J., Z. 5773 in Kenntniß gesetzt. Dieß über den Bericht vom 9 April l. J., Zahl 21.

Brzezan am 17 Mai 1845. Werner.

5. *З деканальної візитації 1845 і 1846 рр.*

1. Бережани.

2. Августівка з Хоростцем і Хоробровом (11. VIII. 1845): Das Schulhaus ist noch nicht erbaut worden, nur die Materialien zum Theile zugeführt.

Подібно в порученю деканату парохови 29. VIII. 1845.

3. Ценів з Олесем (15. IX).

4. Вибудів (16. IX).

5. Будилів з Медовою і Вимислівкою (17. IX).

З поручення парохови Фр. Балкови 25. IX. 1845:

In theilweiser Erledigung des Visitationsprotokolls wird Ihnen bedeutet, daß Ihrerseits in einem besonderen Berichte mit Berufung auf den Indorsatauftrag des hierortigen S. D. A. vom 30. V. l. J. Z. 34 die Nothwendigkeit einer Ausbesserung und Einrichtung der Schulhauses, und daß diese vom Dominium bis jetzt unterlassen wurde, gleich nach Empfang

dieser Amtsschrift dargethan werde, weil dieser Gegenstand anderwegs begonnen, auf die gehörige Art weiter verfolgt und zu Stande gebracht werden solle.

6. Таурів (17. IX): [Nulla datur schola parochialis. Negotium absolvitur relationibus iteratis movente curato c. r. offo circ. antepositis, quarum eventus, in specie intuitu sero adurgendi dominii ad suscipiendum scholae aedificatum, adhucdum ignotus expectatur].

З поручення таурівському капелянови Ант. Красицькому 25. IX. 1845:

Ihre Bemerkung in der kanonischen Beantwortung ad II (справа школи), alsob die dortige Pfarrschule eng, mit Einsturz drohend und zum Besuche der Jugend keineswegs geeignet wäre, wird darinnen berichtet, daß lieber ihm angegeben werden sollte, ob und wie weit der Bau des neuen Schulhauses in Taurów vorwärtsgeschritten ist, da dessen Beendigung mit letztem October l. J. laut hierortigen Intimate vom 10. VII. 844, Z. 15 durch den kk. kreisämtlichen Erlaß vom 18. V. 844, Z. 6064 bestimmt und fortgesetzt wurde, was also umständlich mittelst Berichtes an die S. D. A. verzuglos zu geschehen hat; es sey auch dem betreffenden dominium die Herannahung dieses Bautermins vorerst in Erinnerung zu bringen und nach Verlauf desselben von dem Ausgange der kk. kreisämtlichen Verordnung und Ihrer eigenen Verwendung dafür unausweichlich wahr zu berichten.

7. Кізілів з Покропивною (18. IX).

8. Дмухавець (18. IX).

9. Городище з Слобідкою (18. IX): Die Jugend besucht sehr selten die sonntägigen Katechisationen, fast niemals die Schule.

З поручення городиському капелянови Анд. Сохацькому 27. IX. 1845:

In einstweiler Erledigung des Visitationsprotokolls der Kapellaney Horodyszcze vom 18 d. M. wird Ihnen bedeutet, der Umstand, daß die Jugend nur äußerst selten die sonn- und feiertägigen Katechisationen, und fast niemals die Schule besuche, müsse allerdings Ihrer tadelswerthen Vergeßlichkeit, den Pflichten eines Seelsorgers in jeder Hinsicht genau zu entsprechen, zugeschrieben werden, und gebe somit ein hin-

längliches Zeugniß Ihrer geringen Verwendung für das geistige Wohl der untergeordneten Pfarrlinge ab. Es hätte ja bald nach wahrgenommener Lauigkeit der Eltern, ihre Kinder auf die Kirchencatechesen und in die Schule ordentlich und gesetzmäßig zu schicken und nach vorausgegangenen Ermahnung von der Kanzel Ihrerseits ein Namens-Verzeichniß deren pflichtvergesslichen Pfarrkinder dem betreffenden Dominium zur weiteren Amtshandlung vorgelegt und nicht, wie es gerade geschah, sorgenlos ohne sich immindesten darum zu bekümmern der kommende Visitations-Termin abgewartet werden solle; daher man bey ernsthafter Ausstellung dieses Ihres Vorgehens, die auf obige Weise gedeutete Verwendung an das Dominium unter Gewissenspflicht Ihnen hiemit einzubinden und Sie dabey zu beauftragen erachtet, nach dem diesenwegs etwa mißlungenen Schritverfahren hiemit ohne allen Verzug berichtlich anher einzukommen.

10. Плотича (19. IX): Die Todterkammer, den h. Vorschriften zuwider, besteht unter einer Bedachung mit der Pfarrschule, davon die Anzeige unter 8. IV. 1. J. Z. 162 ad 3 ohne allen Bescheid.

З реляції декана до староства 27. IX. 1845:

Dann besteht auch die Todtenkammer den h. Vorschriften zuwider unter einer Bedachung mit der pfarrschule, dürfte also anderwärts hergerichtet werden, es erging jedoch dessentwillen keine Anordnung.

11. Куропатники (23. IX): Es befindet sich kein Schulhaus; Termin zu dessen Aufbauung bis Ende October 845.

З порученя деканату капелянови Петрови Добрянському 6. X. 845:

In einstweiler Erledigung der Visitationsprotokolls der kapellaney Koropatniki vom 23 v. M. wird Ihnen Nachstehendes bedeutet: der Umstand, daß die Jugend nur in geringer Anzahl die Kirchencatechesen und die Pfarrschule besuche, wie auch daß dieselbe während der Visitation zur Prüfung nicht erschienen sey, müße Ihrer Fahrläßigkeit und tadelwerthen Sorglosigkeit einerseits, anderseits auch Ihrer Unfolgsamkeit den hohen Aufträgen, zugeschrieben werden, insofern bey einem ähnlichen Falle nach der vorjährigen De-

kanalvisitation Ihnen unter 12. VII. 844, Z. 296 jene Vergeßlichkeit, den seelsorgischen Obliegenheiten genau und jederzeit nachzukommen, schon einmahl ausgestellt wurde, Sie doch jetzt wieder dasselbe zum Vorschein kommen ließen und die hierortige Verordnung von 23. VI. 844, Z. 274 gar nicht berichten zu wollen thätlich darthueten. Daher ist zur Gutstellung dieses Fehltrittes, um wenigstens dessen weiteren unangenehmen Folgen vorzubeugen, alsogleich ein Namensverzeichnis derjenigen pflichtvergeßlichen Ffarrkinder dem Dominio zur Amtshandlung vorzulegen, die den Besuch der Kirchenkatechesen und der Pfarrschule unterlaßen, und dann unwidersprechlich noch in diesem Jahre anher zu berichten, welchen Ausgang diese Verwendung genommen und ob hiedurch der oftgenannte zahlreichere Besuch wirklich auch erzielt wurde.

12. К о н ю х и (24. IX).

13. Бишкиз Потоком (25. IX): Es befindet sich keine Pfarrschule; Termin zu dereren Ebauung bis Ende Oktober 845. Die Jugend besucht in geringer Anzahl die Kirchenkatechisationen und die Schule, weil die Eltern lau sind, diese dahin zu schicken.

З донесеня до староства 6. X. 845:

Bey den in Byszki für das Jahr 845 vorgenommenen Dekanalvisitation hat sich Gefertigter die Überzeugung verschafft, daß das dortige Dominium ohngeachtet vieler vorausgegangenen Aufträge weder den Leichenhof neu hergerichtet, noch in Hinsicht der Erbauung einer Pfarrschule, deren Bau termin mit Ende l. M. verstreicht, was vorgenommen habe... Hievon — te hiemit besonders berichtend, wird um die weitere gnädige Verfügung und Vornahme strengerer executiven Mittel gegen das schultragende Dominium in Unterthänigkeit gebeten.

З порученя деканату бишківському парохви Ів. Яримовичеві:

In einstweiler Erledigung des Visitationsprotokolls der Pfarre Byszki vom 25 v. M. wird Ihnen bedeutet: Befremdend erchien es allerdings, daß Sie das vorschriftswidrige Ausbleiben der unterrichtsfähigen Jugend von den Kirchenkatechesen und aus der Schule, bey Ihrer sonst nicht üblen

Verwendung für das Pfarrwesen, bis zu der Dekanavalsitation immer fortbestehen ließen, statt daß bald nach wahrgenommenen Lauigkeit der Eltern, ihre Kinder auf die Kirchenkatechesen und in die Schulen ordentlich zu schicken, und nach vorangegangener väterlicher aber fruchtloser Ermahnung von der Kanzel ein Namensverzeichnis ihrer pflichtvergeßlichen Pfarrkinder dem betreffenden Dominio zur weiteren diesfälligen Amtshandlung hätte vorgelegt werden sollen, was zur Vermeidung jeder Unannehmlichkeit nunmehr desto sicherer und ohne Verzug zu geschehen hat.

14. Потурориз Лиятином (29. IX): Es besteht kein Schulhaus in Potutory; Termin bis Ende Oktober 1. J. — Es besteht auch kein Schulhaus in Litatyn; Bestimmung des Schullocalus binnen 8 Tagen laut k. kreisamtl. Verordnung vom 17. V. 1. J., Z. 5409.

З ноти деканату до бережанської домінії 5. X. 845:

Da bey der am 29 v. M. in der Pfarre Potutory vorgenommenen Dekanalvisitation man sich die Überzeugung verschaffte, daß... der Bau des Schulhauses in Potutory keineswegs besorgt wurde und die mit k. kreisämtlichen Erläßen von 14 und 18. V. 844, ZZ. 5491 und 6064 festgesetzten Baufristen bald auch schon verstreichen sollen: so ersucht man — Dominium diese Baulichkeiten nunmehr mit Beschleunigung bewerkstelligen und die angehoffte Willfähigkeiten hiezu erklären oder aber die etwa dabey obwaltenden Anstände in der Erwiderungsschrift gefälligst bekanntgeben zu wollen.

З поручення потурторському парохови Евг. Громовичеві :

In einstweiliger Erledigung etc... wird Ihnen bedeut... Endlich auch in Betreff dessen, ob denn auch in Litatyn laut k. kreisamtl. Verordnung vom 17. V. 1. J. ein Schullocal zur Versammlung der Dorfjugend bestimmt und verwendet werde, zur hierortigen Forderung von 15. VI. 1. J. Z. 35, unverzüglich anher zu berichten, da man sich lediglich mit dem nicht begnügen könne, daß in Litatyn das Nichtvorhandenseyn eines Schulhauses in der kanonischen Beantwortung aufgemerkt erscheine.

15. Криве (30. IX): In der Pfarrschule ist der Heitzofen eingestürzt und das Dominium um Aufstellung eines neuen Heitzofens im vorigen Frühjahr ämtlich angegangen willfahrte dem Gesuche nicht.

З порученя парохови Якову Польовому 6. X. 845:

Was die neue Bedachung der Wirtschaftsgebäude und die Aufstellung eines neuen Heizofens im Schulhause anbelangt, derentwillen der — Pfarrer im verfloßenen Frühjahr bey dem Dominio fruchtlos eingeschritten seyn sollte, wäre das fräglichche Einschreiten nochmahl zu erneuern und dessen Ausgang mit Angabe des Dattum und Nr. des eingeleiteten Amtsverfahrens sodann mit Beginn l. J. zur hierörtigen Kunde zu bringen.

16. Козова (1. X).

17. Козівка (2. X): Die Schule noch im Baue; Termin bis Ende Oktober l. J.; zu erinnern.

З ноти деканату до бережанської домінії 8. X. 845:

Da bey der etc... man sich die Überzeugung verschaffte, daß... auch das Schulhaus zum Theile nur erst aufgeführt wurde, so wird unter freundlicher Erinnerung des mit Ende l. M. zur Beendigung des Baues eines neuen Schulhauses in Kozówka laut k. kreisämtl. Verordnung vom 18. V. 844, Z. 6064 bestimmten, nun herannahenden Termins — Dominium zugleich hiemit ersucht etc.

18. Дібще з Комарівкою (3. X): Es befindet sich kein Schulhaus; Termin bis Ende Oktober l. J., das Materiale bestimmt, nicht zugeführt.

З ноти до бережанської домінії 8. X. 845:

Es hat sich bey der etc... gezeigt, daß zu dem gemäß k. kreisämtl. Auftrage von 18. V. 844, Z. 6064 neu aufzubauende Schulhause nur die Materialien bestimmt, nicht aber auch zugeführt wurden, der Bau selbst also nicht unternommen wurde, ohngeachtet der Termin zu dessen Beendigung mit l. M. bereits dahinfließen soll... Indem man nun hievon — Dominium dienstgemäß verständigt, ersucht man unter Einem dahinwirken zu wollen, damit der Bau des Schulhauses nach Thunlichkeit unternommen, von der Willfähigkeit dazu das Dekanatsamt in Kenntniß gesetzt werden.

19. Шибалин з Баранівкою (4. X): Keine Pfarrschule; Termin mit Ende l. M.

З ноти до бережанської домінії 8. X. 845:

Es hat sich bey der etc... gezeigt, daß zu einem neuen Schulhause nur die Materialien zugeführt, in Hinsicht des

Baues selbst aber nichts unternommen wurde, der Bautermin also mit Ende l. M. fruchtlos verstreichen solle... — Dominium wolle also die genannten Baulichkeiten nur sogewissen besorgen, als deren Termin theils schon verstrichen, theils auch bald fruchtlos verstreichen müßte, und wenn nicht gesonnen wäre bey der angehofften Wilffähigkeit der gerechten Forderung zu entsprechen, derley Gegenstände dem kk. Kreisamte vorzubringen.

20. Мечищів (18. VI. 1846): Das Schulhaus ist noch nicht völlig aufgebaut, fehlt noch die Seitenverklätschung mit Leim von Außen; also nicht bewerkstelligt, was nach dem Dom.-Berichte von 21. X. 845 Nr. 708 mit dem verfloßenen Frühjahre bewerkstelligt werden sollte.

З донесеня управи деканату до староства, 14. X. 1846:

Aus der am 18 Juny l. J. in der Pfarre Mieczyszców vorgenommenen Dekanalvisitation kommt hervor, daß... das Schulhaus durch die Verklätschung der Seiten mit Leim von Außen, was vom Dominio noch in verfloßenem Frühjahre zu bewirken zugesichert wurde, dann durch ordentliche innere Einrichtung in den zweckdienlichen Stand zu bringen von Nöthen wäre, ja dieß auch um so mehr, als in Mieczyszców der Lehrersunterhalt sichergestellt und hoffentlich daselbst ein Trivialschulunterricht im Kurzen eingeführt werden sollte.

21. Плауча велика з Плаучою малою, Глинною і Красною: Schola parochialis in Płaucza wielka et Płaucza mała nova ut aedificetur necesse est... Nil quidquam valuerat c. r. circularis dispositio d. 2. IV. 845, Nr. 3425, commissionis autem localis sub die 11. VII. 845, Nr. 8402 demandatae resultatum decanatu notificatum non fuerat, quare desuper quaestionabatur sub die 24. V. 847, Nr. 36.

22. Жуків з Гиновичами і Шумлянами.

23. Ланшин.

24. Поручин з Біщем: Schola parochialis diu jam aedificari coepta, nondum penitus finita.

25. Дрищів з Урманем.

26. Золочівка з Каплинцями: In neutra localitate dantur... scholae parochiales.

27. Вільховець.

Загальне справозданє деканату до староства 24 V. 1847.

Nach der bereits beendigten Dekanal-Visitation für die Jahre 845 und 846, in gänzlicher Erledigung sämtlicher Visitationsprotokolle, in Sinne einer hohen k. Kreisämtlichen Verordnung, womit die Gegenstände aus der Visitation nach ihren besonderen Cathegorien auch jederzeit zur Verhandlung besonders vorzubringen angeordnet wurde, in Hinsicht auf die Pfarrschulen im gesammten g. k. Brzezaner Schuldistrikte folgender unterthäniger Bericht erstattet:

1. Der Bau neuer Schulhäuser in Byszki und Mieczy-szczów wurde mit k. kreisämtlichen Verordnungen vom 8. I. 846 und 15. I. 847, ZZ. 19512 und 19933, abgesehen auch von den früheren seit Jahren schon erlassenen Aufträgen, eindringlich betrieben und durch bestimmte Termine anberaunt, indessen sind diese erfolglos verstrichen und in der erst benannten Ortschaft wurde nach dem Berichte des betreffenden Pfarramtes vom 17. II. 847, Z. 33 nicht einmahl ein Schulkale zur einstweilen Versammlung der Lehrjungend ausgemittelt.

2. Auch in Augustówka, Złoczowka und Plaucza mała sind die Schulbautermine langedem ohne Erfolg dahingeflossen. Die dießfals ergangene Anordnungen sind: vom 17. V. 845; 30. III. 846, 2. IV. 845, ZZ. 5409, 1970 und 3425.

3. In Płotycza besteht bisher die Pfarrschule unter einem Dache mit der Todtenkammer. Man hatte aber grundhältige Ursache auf die Trennung dieser Gebäude und Bauausführung einer neuen Pfarrschule in Płotycza mittelst Bericht vom 17. III. 847, Z. 20 anzutragen, worüber die Entscheidung noch gewärtiget wird.

4. Die Schulbaulichkeit in Plaucza wielka ist noch nicht gänzlich zu Stande gebracht. Laut k. kreisämtlicher Indorsatweisung vom 10. XII. 845, Z. 18003 sollte in diesem Gegenstande unterm 11. VII. 845, Z. 8402 eine k. kreisämtliche Erhebung eingeleitet gewesen und das Resultat deren zur Wissenschaft der Schuldistriktsaufsicht gebracht werden, ohne daß dieses, wie immer auch bis jetzt, noch geschehen war.

Was Einem Wohlloblichen kk. Kreisamte zur desto geneigteren dafürstimmung und Anordnung des Nöthigen gehorsamst vorgelegt wird, als das Consistorium der Schuldistrikts-Aufsicht jederzeit und öfters die in Angelegenheit der Schuleinführungen bestehenden allerhöchsten und hohen Vorschriften und Verordnungen in Erinnerung zu bringen pflegt.

Zukow am 25 May 847.

6. З деканальної візитації 1847/8 р.

Протокол вѣзиту деканальной за р. 847 и 848.

1. Канелания Золочівка з прилученою визитована 14-го Липця 847: Школ парафіяльних в обох селах нема, а дѣти на катехизм слабо бувають посиланѣ. [Szkoła parafialna w Żłoczowce jeszcze niewybudowana, brakuje obwalkowania i dalszego wewnętrznego i zewnętrznego urzędzenia. Z tey przyczyny, i że ludzie obojętni w posełaniu dzieci, 4 dzieci tylko stało do examinu i nieco odpowiadało. Na katechizm chodzą bardzo w małej liczbie, ksiądz nie udawał się do dominium w tym względzie, a rodzicy nie posełają i na katechizm, są którzy i pacierzu nie umieją dobrze, a syn Łeska Ternowy Pawło lat 9 mający i Otczenasz nie umie, dla czego na ten raz o ukaranie oycy proszono dominium i nakazano, by uczył pacieża, a ksiądz za miesiąc go wyexaminował, czyli już umie, i dalej kontynuować kazał naukę przez diaka i na katechizmie czy bywać będzie, uważał... Zapytany pomocnik nauczyciela Pantaleon Semczyszyn odpowiada: Ksiądz administrator w niedziele i święto katechizuje i nabozenstwo w porządku z nauką i wieczernią odprawia, ale młodzież jak do szkoły tak i na katechizm mało uczęszcza. Co do usystemizowania płacy dla diaka, interes zostawić wypada czasowi późniejszemu, gdy teraz jeszcze szkoła nie pobudowana¹⁾].

2. Канелания Тауров (15. VII): Дѣти слабо на катехизм ходят. [W miejscu znajduje się dom szkolny, właściwie na pomieszkание diaka przeznaczony, bardzo lichy i na upadku będący, kosztem względnych posiadaczow tey posia-

¹⁾ Про Каплиці диви ст. 110.

dłości wystawiony, a na wystawienie nowej szkoły sprowadzono już materiał, lecz według uznania cyrkularnego inżyniera został za niezdalny na użytek tenże uznany... Nauki formalnej niema i 4 tylko chodziło do diaka na naukę].

3. Парафія Козлов (16. VII). [W Kozłowie jest szkoła trywialna pod zwierzchnictwem konsystorza obrz. łacinskiego lwowskiego; do tej szkoły i kapelania Dmuchawiec swoje dzieci jest obowiązana posyłać... W Pokropiwnie naucza diak w swoim pomieszkaniu szczupłym].

4. Капелания Дмуховец (16. VII).'

5. Плауча велика (17. VII): Школа парафіална недокончена; дѣти оучат ся оу дяка. [Dom szkolny dla zgromadzenia młodzieży na naukę rozpoczęto budować, ale pomimo nakazu cyrkularnego urzędu z dnia 18 maja 844 l. 6064 i 17 maja 845 l. 5409 zbywa na staranności dokonczenia tegoż i z tej przyczyny młodzież na naukę chodzić przystała, bo nima gdzie zgromadzać się... Lecz uczyli się niektórzy u diaka i obstali przy examinie średnio].

6. Бишки (22. VII): Школи нема, до дяка мало дѣтей сходит ся на науку.

7. Парафія Козова (23. VII).

8. Парафія Потутори дня 6-го Грудня 847: Школа парафіална в помешканю старѣм дяка; дѣтій мало очашує до той. [Szkoła parafialna znajduje się; młodzieży uczęszczającej mało, 5 chłopców tylko stało przy examinie, a ci obstali średnio].

9. Парафія Криве (7. XII): Школа в мешканю дяка. [Szkoła parafialna znajduje się; młodzieży uczęszczającej mało, niektórzy chłopcy tylko byli examinowani i średnio odpowiadali... Pomocnik nauczyciela oświadczył, że... sam dla braku dobrej sustentacyj (bo tylko świątecznego dwa razy po dutkowi i jednemu bochenkowi chleba dostaje, co od 150 gospod. wynieść może na 40 flvn. czyli 16 flm.) nie może się tyle przykładzać do nauczania, coby od niego żądać można. Z tego powodu polecono przytomnym z gromady umówić się i przyprowadzić do skutku polepszenie utrzymania dla diaka w nauczaniu pomocnika].

10. К. Козовка (8. XII): Дѣти оучат ся в дяка. [Szkoła parafialna nowa zbudowana; młodzież do niej uczęszcza, 13-ro było examinowanych i dość dobrze obstało].

11. Параф. Шибалин (9. XII): Школа недокончена; дѣти до дяка зходят ся.

12. Капелания Плотича (21. XII): Школа недокончена.

13. Капелания Городище (22. XII): Школи нема.

14. П. Будилов (23. XII): Дѣти до школы не ходят.

15. Пар. Августовка (24. XII): Дѣти нечесленно до школы ходят.

16. П. Дóбще (27. XII).

17. Пар. Поручин, дня 22-го Лугого 848: Дѣти слабо до школы ходят.

18. П. Лабшин (23. II): Школи нема; дѣти сходят ся в наймленім домѣ на науку.

19. П. Оурман' (25. II): Дѣти слабо до школы и на катехизм оучають. [Szkoła w Dryszczowie i Urmaniu w dobrym stanie. Zapytany diak Ławro Diaczynski z Dryszczowa odpowiada: Dzieci mało umieją, bo rodzice wcale nie posiadają tego roku do szkoły, ale to wprowadzie woytowi oświadczalem, lecz księdzu nie, bo myślałem, że ksiądz już wie o tem zkażynąd; potem i brak opału dla szkoły przykrość czyni ludzior, bo zimnoby było ich dzieciom. Zapytany diak Demetry Seńkowski z Urmania odpowiada: Dzieci nie byli, bo nie można było ich sprowadzić, ale też bo i nie chodzili do szkoły tego roku, mimo upomnienia ze strony księdza naszego i chociaż przez woyta i z ambony nakazywał].

20. Парафия Мечищѣв, дня 31-го Сѣчня.

21. К. Олховец (31. I): В поменканю дяка мешкае ксїондз, а дяк комуруе, запроте и дѣти не маюу де сходити ся на науку.

22. Бережани (I. II).

23. Конюхи (3. II): До школы и на катехизм дѣти нечесленно сходят ся.

24. Парафия Ценов (9. II): Дѣти до школы не оучасчуют и нечесленно зходят ся на катехизм.

25. К. Будиллов (9. II).

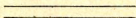
26. К. Коропатники (10. II): Дѣти до школи и на катехизм не сходят ся.

27. Парафія Жуков.

В шлолѣ в жадній не одповѣдне населению число школарѣв, окрім в Жуковѣ, де багато дѣтей пишно до школи вчасчує.

Козлѣв 16-го Лутого 849. Л. II.

(Вибрано з записної книги бережанського деканату; до 1845 деканом був Мих. Павликів, береж. парох, в 1846 і 1847 управляв деканатом Ст. Лежогубський, жуківський парох, останній протокол списаний Львом Польовим, кізл. парохом).

VI. Матеріяли до історії українського народнього шкільництва в Галичині в 1830—1850 pp.

Подав
Іван Кривецький.

I. До характеристики народніх шкіл у львівській епархії.

1. *Лихий стан народніх шкіл у 1828. 10 мая 1834.*

Die hohe Landesschelle hat unterm 3 März l. J. Z. 8349 anher bedeutet, daß die k. k. Majestät mit allerhöchsten Entschließung vom 16-ten Jänner l. J. den Hauptbericht über den Zustand der Volksschulen für das Jahn 1828 zur allerhöchsten Wissenschaft zu nehmen geruhen haben, die hohe Hofstelle aber die Bemerkung beigefügt habe, daß in Galizien, wo z. B. von 465434 schulfähigen Kindern nur 55042 die Schule besuchen, dem Volksunterrichte noch viel zu wünschen übrig lasse, daher diesem Zurückbleiben die ernstlichste Aufmerksamkeit zu widmen und der ohnehin bekannten Ursache, welche dieses Zurückbleiben herbeiführen, mit allem Ernste entgegen zu arbeiten soll(!).

Dieses hochortige Intimat wird der S. D. Aufsicht mit den Auftrage bekannt gemacht, hievon den derselben untergeordneten Curat-Clerus zu verständigen, denselben mit Beziehung auf die so viele hierortigen Erlässe zur Beförderung eines zahlreichen Schulbesuches der schulfähigen Pfarrjugend aufzufordern, und auch Ihrerseits dießfalls thätigst und eifrigst mitzuwirken. Lemberg den 10 May 834. Barwinski.

2. *Лухий стан народніх шкiл у 1830 р. 9 серпня 1834.*

Die h. Landesstelle hat unter 7 April l. J. Z. 19263 folgendes anher eröffnet: Die h. Studienhofcommission hat mit Decret von 13 Febr. 1834 Z. 1010 anherbedeutet, dass S. k. k. Maiestät mit allerh. Entschließung von 30 Jänner d. J. den Inhalt des unterlegten Hauptberichtes über den Zustand der Volksschulen dann der Blinden- und Taubstummeninstituten für das Jahr 1830 zur allerh. Wissenschaft zu nehmen geruhet haben und bemerkt, daß hochdieselbe zwar die Schwirigkeiten nicht verkennt, welche der zunahern und größeren Verbreitung des Volksunterrichtes in dieser Provinc entgegenstehe, daß aber gleich wohl bei der Zunahernstellung der Resultate des Volksunterrichtes in allen Provinzen der Monarchie immer mit Bedauern die mindern Fortschritte dieses wichtigen Unterrichtszweiges in der Provinc Galicien wahrgenommen werden, weßhalb nach allen Kräften dahin zuwirken werden soll, damit so viel möglich für die Erweiterung und Verbesserung des Volksunterrichtes geschehe, diese Entschließung wird bekannt gemacht, selbe (sic!) die unterstehende Seelsorger kund zu machen und ihnen die Vorschriften der politischen Schulverfaßung § 153, 261 in Erinnerung zu bringen als auch ihreseits zur Erweiterung des Volksunterrichtes einzuwirken. Lemberg 9 August 1834. Barwinski.

3. *Народні школи в 1832 р. 2 чзвітня 1834.*

Wysokie rządy krajowe pod dniem 22 września 1833 do liczby 51001 tutaj doniesli: 1) Że wykaz z relacyi ztąd uczy-nioney względem stanu szkółek narodowych w dyecezyi metropolitalney w roku szkolnym 1832 wysokie tuteysze krajowe rządy mile akceptują z powodu, że wzrost 564 do szkoły chodzących w porownaniu z małą liczbą szkolną zdatnych 93 o tyle iest podwyższony. 2) Że wymienione ztąd pomnożyciele szkolnego wzrostu przez publiczne gazety ogłoszonemi zostali i że wezwanie do gruntowych zwierzchnosci w roku 1832 dla współdziałania w podwyższaniu narodowego uszkolenia uczy-nione na nowo republikowanem zostało. 3) Należy dbać o to, aby podupadłe uszkolenie niedzielne własnie w iednym stosunku zostaiące z szkołkami parafialnemi, które tak znako-

micie podniesione są, znowu czynnie zaprowadzonem było. O tem wysokiem tuteyszo krajowem zarządzeniu ma szkolno-nadzorczy urząd podręcznych duszstarowników przez kurrede zawiadomić z tem zaleceniem, aby na potym także usiłowanem naygorliwszem starali się zasługiwać na zaspokoienie i ukontentowanie wysokich rządów krajowych przez dalsze współdziałanie do podwyższania szkolnego nauczania i przez zaprowadzenie szkolek niedzielnych. Lwow dnia 2 kwietnia 1834 roku. Barwinski officyjał.

4. Зменшення числа церковних шкіл у 1833 р.; наказ організувати шкільні курси (1 або 2 рази на тиждень) по селах, де нема шкіл. 1 надомста 1834.

Die h. Landesstelle hat unterm 21 August I. J. Z. 39781 anher bedeutet, daß hochselbe aus dem hierortigen über den Stand der Volksschulen für das Schuljahr 1833 vorgelegten Berichte mit Bedauer ersehen habe, daß die Zahl Pfarschulen sich um 26 vermindert habe, und zugleich angeordnet, das Nothwendige an Curatgeistlichkeit zu verfügen, daß sie dort-orts, wo keine Trivialschulen befinden, die Kinder doch nicht ohne Schulunterricht belassen, jeder solche, wenn auch ein oder zweimal in der Woche, entweder selbst ertheile, oder durch ein hiezu geeignetes Individuum ertheilen laße. Die Schulaufsicht wird im Sinne des weiteren Inhaltes dießes hochortigen Intimats hiemit angewiesen durch die unterstehenden Curatclerus, welche hiezu mit Beziehung auf die so viele dießfalls hirortige Erlaße aufzufordern ist, zur Beförderung des Pfarrschulunterrichts thätigst und eifrigst mitzuwirken. Lemberg den 1 November 1834. Barwinski.

5. Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1834 р. 14 червня 1836.

Auf dem hierortigen Totalbericht über den Zustand der Volksschulen im Jahre 1834 hat die h. Landesstelle unter andern solches bedeutet: es sey dahin zu wirken, daß ungeachtet des hierlandes noch immer vielfältigen Schwirigkeiten und Hindernisse, welche dem Schulwesen überhaupt im Wege stehn, die Kuratgeistlichkeit vereint mit den Kirchensängern,

welche wenn nur lehrfähigen aufgenommen würden, durchaus zur Abhaltung des Schulunterrichtes, welcher vorzugsweise auf die Beförderung der Religiosität und der Sittlichkeit gerichtet ist, thätigst annehmen und das Volk durch Belehrung von der Kanzel sowohl als im Reichstall und bei jeder schücklicher Gelegenheit von der Nothwendigkeit des Schulunterrichtes zu überzeugen und für denselben empfänglich bemühet sey. Ferner hat die h. Landesstelle bedeutet, daß unter einen die k. k. Kreisämter angewiesen werden nach dem Geiste der politischen Schulverfaßung das Consistorium sowohl als auch die Schulaufseher mit dem in ihrem Wirkungskreise liegenden Amtshandlungen zu unterstützen, wie auch die Ortsobrigkeiten zur gemeinschaftlichen Mitwirkung in Beförderung des Schulbesuches zu verhalten und überhaupt das Schulwesen durch Einleitung zweckmäßiger Verhandlungen wegen Ausmiltung und Herstellung der Schuldotationen thätigst zu befördern. Übrigens aber dafür zu sorgen, damit den Lehrern die bereits erwirkten Dotationsgebühren zu gehöriger Zeit verabfolgt und die an den Schulgebäuden nöthigen Herstellungen so wie die Beischaffung des Brennstoffes ohne Zögerung bewirkt werden. Zugleich hat die h. Landesstelle auch zur Beförderung des Schul- und Wiederholungsunterrichtes den Ortsobrigkeiten mittelst der k. k. Kreisämter zur Pflicht gemacht, die Vorschrift des VII Abschnittes § 108 der politischen Schulverfaßung genau handzugeben, nach welcher die Handwerker keinen Lehrjungen aufdingen sollen, der nich wenigstens durch 2 Jahre die Trivialschulgegenstände erlehrt und darüber ein Zeugniß auszuweisen hat, so dann an jenen Orten, wo sich eine Schule befindet, darüber zu wachen, damit bei den Zünften kein Lehrjunge freygeschprochen werde, der sich nicht (mit) einem Zeugniße über den vorschriftsmäßigen Besuch der Wiederholungsschule ausweisen kann, wie es in dem XV Abschnitte § 311 der politischen Schulverfaßung angeordnet wird. Von dießem hochortigen Erlaße wurden Sie hiemit zu ihren Darnachachtung verständiget mit dem Beysatze, daß sie dieße hohe Verordnung dem Ihnen untergeordneten Curatclerus in denselben verständigen Sprache auf die gegenwertige Art schriftlich bekannt zu geben, denselben die Befol-

gung dießer Verordnung, in wie fern Sie ihn dem Clerus betrifft, als Gewissenssache einzuschäfen und diese Vollziehung angelegentlich zu überwachen haben. Lemberg den 14 Juni 1836. Barwinski G. V.

6. Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1842 р. 15 мая 1844.

Aus den über den Zustand der Volksschulen im Schuljahre 1842 erstatteten Berichten geht hervor, daß sich im Schuljahre 1842 die Zahl der Schulfähigen in der hiesigen Erzdiözesie auf 135,366, der Schulbesuchenden auf 13,337 belaufen und daß in dem gedachten Jahre die Zahl der Schulbesuchenden gegen jenen des Jahres 1841 (11863) sich um 1474 vermehrt habe. Die Schulen selbst sind mit 1 Trivial und 45 Pfarrschulen vermehrt worden. Aus dießer Anlaße hat die h. k. k. Landesstelle mit Erlas vom 19 April 1844 Z. 4791 anher Nachstehendes eröffnet:

Da inzwischen bereits das Schuljahr 1843 verflossen ist, in welchem man zufolge der dem Konsistorio und den k. k. Kreisämtern wiederholt empfohlenen thätigen Einwirkung auf die Emporhebung und Vervollkommung des Volksunterrichtes auf einen günstigeren Resultat entgegenseht, so enthält man sich hier allerweile Bemerkungen in der Voraussetzung, das Consistorium werde alles aufbiethen, daß durch das Zusammenwirken der Distriktsschulaufseher, der Pfarrgeistlichkeit und des Lehrpersonals die ordentliche und zweckmäßige Besorgung des Unterrichts bewirkt und dadurch das Zutrauen und die Neigung der Insaßen für die Beförderung des Schulbesuchs und der Schulanstalten immer mehr und mehr befestiget werde. In welchem Sinne auch die K. Kreisämter zur thätigsten Mitwirkung angewiesen werden. Der ehrw. Aufsicht wird hiemit aufgetragen nach dem Geiste der hierörtigen Kundmachungen vom 12 April 1842 Z. 93; 14 März 1843 Z. 117 und 31 Oktober 1843 Z. 681 dahinzuwirken, daß der Schulunterricht in jeder Seelsorgestation eingeführt, gehörig besorgt und die Pfarrgemeinden für denselben gestimmt werden. Bei den jährl. Visitationen ist aber vorzüglich darnach zu sehen, ob den Kindern der Unterricht in der Reli-

gion und der ruth. Landessprache gehörig ertheilt werde und ob dieselben auch die Anleitung zum harmonischen Kirchengesange erhalten; vorüber in den jährl. Zustandsberichten die Bemerkung anzufügen ist. Lemberg am 15 May 1844. G. Jachimowicz, Weihbischof.

7. Стан народніх шкіл у 1843 р. 17 марта 1845.

Aus dem über den Zustand der Volksschulen der unterstehender Diözese im S. J. 1843 erstatteten Berichte vom 13 Febr. v. J. Z. 84 geht hervor, daß sich im Schuljahre 1843 die Zahl der Schulfähigen auf 137,210, der Schulbesuchenden auf 13,998 belaufen und daß in dem gedachten Jahre die Zahl der Schulbesuchenden gegen jene des Jahres 1842 (13337) sich um 661 vermehrt habe. Die Zahl der Schulen ist sich gleich geblieben. Das Jahr 1844, welches inzwischen bereits verfloßen ist und in welchem ein lobenswerther Eifer für die Verbreitung des Schulwesens von Seite des Konsistoriums so wie der Kreisämter bewiesen wurde, laßt hoffentlich günstigeren Resultaten entgegensehen. Doch ergibt die oberwähnte Vergleichung der Zahl der Schulfähigen gegen die Schulbesuchenden Kinder, daß kein $\frac{1}{10}$ Theil der Schulfähigen Unterricht genießen. Aus dießem Anlaße wird die ehrw. S. d. Aufsicht in Folge h. Gubernial-Erlaßes vom 5 Jänner 1845 Z. 59328 und bezüglich auf die hierortigen Weisungen vom 12. April 1842 Z. 93; 14 März 1843 Z. 117 und 31 Oktober 1843 Z. 681 beauftragt, sich mit den diesfälligen Verhältnißen und den Mitteln den Schulunterricht zu vermehren, genau bekamt zu machen und über die nöthigen Hilfen und Anträge anher Bericht zu erstatten. Inzwischen ist sich zu bemühen, daß einerseits an den Orten, wo bereits Schulen bestehen, durch möglichst gute Ertheilung des Unterrichtes und durch angemessenes Zureden die Aeltern aufgemuntert werden, ihre Kinder zur Schule zu senden und daß hiezu die Pfarrgeistlichkeit in lieblicher und freundschaftlicher Uibereinstimmung mit den Dominien, ihren Beamten und Amtsvorstände einwirken, um so für die Verbreitung des Schulunterrichtes zu sorgen. Es ist alles aufzubiethen, daß in den Orten, welche noch ohne Schule sich befinden, bald Pfarrschulen errichtet

werden, in welcher Beziehung auch die k. Kreisämter von der hohen Landesstelle zur thätigsten Mitwirkung angewiesen worden sind. Demgemäß hat die ehrw. S. d. Aufsicht auch die unterstehende Curatgeistlichkeit einzuweisen. Lemberg den 17 März 1845. G. Jachimowicz, Weihbischof.

II. До історії українізації народньої школи.

1. *Заходи коло організованія науки української мови в народніх школах. 18 падолиста 1847.*

Die h. k. k. Landesstelle hat unterm 2 Juni l. J. Z. 30, 346 anher bedeutet in allen vorkommenden Fällen auf Hebung des ruthenischen Schulunterrichtes dadurch hinzuwirken, daß die Gemeinden jener Örter, wo an den bestehenden Trivialschulen der ruthenische Unterricht entweder gar nicht, oder doch nur mangelhaft ertheilt wird, durch die Geistlichkeit geneigt gemacht werden, ruthenische Pfarrschulen aus eigenen Mitteln zu gründen, wozu jedoch jederzeit die Einwilligung der Landesstelle einzuhohlen sein wird. In den dem hießigen Konsistorio unterstehenden Trivialschulen wird der ruthenische Schulunterricht ohnehin schon ertheilt, oder wenn es nicht sein sollte, hat die ehrw. S. - Aufsicht sogleich die Einleitung zu treffen, daß dießer Unterricht eingeführt und gehörig und ordentlich besorgt werde.

Es handelt sich aber vorzüglich um jene Örter, in welchen eine unter der Aufsicht des lateinischen Konsistoriums stehende Trivialschule besteht. Deshalb wird die ehrw. S. Aufsicht beauftragt anher anzuzeigen: 1) in welchen Ortschaften des unterstehenden Schulendistrikts Trivialschulen sich befinden, welche der Oberaufsicht des lateinischen Konsistoriums untergeordnet sind; 2) ob und wie viel die gr. k. Pfarrgemeinde zum Unterhalte dießer Schule beiträgt; 3) ob und wie viele Kinder des gr. k. Ritus dieße Schule im laufenden Schuljahre besuchen; 4) ob und in welcher Art an dießer Schule der Unterricht im ruthenischen Lesen, Schreiben u. s. w. ertheilt werde, endlich: 5) ob neben dießer Trivialschule im Orte eine abgesonderte ruthenische Schule besteht und wie dießelbe beschaffen sei, daher: a) aus welchem Fonde das

Schulhaus unterhalten werde; b) wer den Unterricht an derselben besorgt; c) wie dießer Unterricht beschaffen sei, und d) aus welchen Quellen der Pfarrschullehrer den Unterhalt bezieht.

Diese Daten hat die ehrw. S.-Aufsicht genau zu erforschen und zuverlässig bis 1 März 1848 dem Konsistorio mit eigenen Bemerkungen und etwaigen Anträgen vorzulegen. Lemberg den 18 November 1847. G. Jachimowicz, Weihbischof.

2. Наказ заводити науку в тривіальних школах в мові більшости населення, зглядно в двох мовах. 16 мая 1848 р.

Das h. k. k. Landes-Praesidium hat mit dem Erlaße vom 11 d. M. Z. 6286 anher Folgendes bedeutet: Im Grunde des § 4 der Verfaßungs-Urkunde des österreichischen Kaiserstaates wird hiemit verordnet, daß der Unterricht in den Trivialschulen in der Sprache des Ortes und bei gemischter polnisch-ruthenischer oder polnisch oder ruthenisch-deutscher Bevölkerung in beiden Sprachen ertheilt werde.

Das Kreisamt hat sich daher sogleich mit dem berufenen Consistorium ins Einvernehmen zu setzen und gemeinschaftlich mit dießem dafür zu sorgen, daß dieße Verfügung schleunigst in Vollzug gesetzt werde. Zugleich ist aber auch der Lehrer sowohl an den polnischen, als ruthenischen und den polnisch-ruthenischen Trivialschulen zu verpflichten, jene Kinder, die es wünschen, auch im Deutschen gegen ein mäßiges Entgelt in außerordentlichen Stunden zu unterrichten. Auch wird dem Kreisamte zur besonderen Pflicht gemacht, einverständlich mit dem berufenen Consistorium sich eifrigst angelegen sein zu lassen, daß die hie und da noch bestehenden Pfarrschulen durch Sicherstellung der Lehrerdotation in ordentliche Trivialschulen umgewandelt werden. Hievon wird die ehrw. Schul-Distr.-Aufsicht in die Kenntniß gesetzt mit dem Auftrag, jeder diesfalligen Anforderung des k. k. Kreisamtes mit allen Eifer Folge zu leisten und das Resultat der jedweden Verhandlung sogleich zur hierortigen Kenntniß zu bringen. Lemberg am 16 May 1848. G. Jachimowicz, Weihbischof.

3. Коломийське староство жадає від окружного інспектора М. Воєвідки національно-статистичного виказу в цілі заведення шкільних викладів у мові населення; взиває перемінювати церковні школи на тривіальні. 30 серпня 1848.

An Herrn Schuldistriktsaufseher Michael Wojewódka in Stecowa.

Nebenliegend wird dem Herrn Dechant das an die Domänen unter Einem ergangene Circulare zur Wissenschaft mit dem Auftrage zugestellt, im Sinne der darinn bekannt gemachten Landespräsidialerlasse einzuleiten, daß mit Beginn des neuen Schuljahres in den unterstehenden Trivialschulen der Unterricht in der Sprache des Orts, da wo die Bevölkerung polnisch und ruthenisch, oder polnisch- oder ruthenisch-deutsch gemischt ist, daß auch für die Erlernung der polnischen Sprache gesorgt und ebenso der Unterricht in der deutschen Sprache an jene Kinder, die es wünschen, gegen ein mäßiges Entgelt in außerordentlichen Stunden möglich gemacht werde. Der h. Dechant wollen mir thunlichst die Zahlverhältnisse, in welchen die verschiedene Bevölkerungen den Ort, wo Schulen vorhanden sind, stehen, noch vor Beginn des neuen Schuljahres und die Ort und Weise anzeigen, wie der obgedachten Präsidialerlaß in den einzelnen Schulen entsprechen werden wird. Schlußlich wird bemerkt, daß es bei dem oberwähnten löblichen Bestreben sämmtliche h. Schuldistriktsaufseher und der unterstehenden Geistlichkeit zur Hebung und Verbreitung der Volskschulen kaum einer besonderen Aufforderung bedürfe, in dießem Zwecke eifrigst zu wirken. Da jedoch an vielen Orten noch keine Schulen bestehen, so wollen die betreffenden h. Seelsorger nicht nur an ihre Verpflichtung die Gemeinde zur Errichtung und Dotierung von Schulen anzuweisen, öfters erinnert aber nach von dem h. Dechant hierin nach Möglichkeit unterstützt werden. Insbesondere wird dem h. Dechant empfohlen, da wo bereits Pfarrschulen vorhanden sind, für die Ermittlung hinreichender Dotationen behufs der Verwandlung derselben in Trivialschulen zu sorgen, was um so leichter zu erreichen sein wird, als die betreffenden Gemeinden durch das Beispiel der vorhande-

nen Schulen bereits von dem Nutzen derselben eine klare Vorstellung haben dürften. Kolomea am 30 August 1848. Bach mp.

4. Обіжник в справі заводження викладів в народніх школах мовою населення; зазив до організованія нових шкiл. 30 серпня 1848.

Circulare an sämmtliche Ortsobrigkeiten. Mit dem h. Landespräsidialerlaße vom 11 May 1848 Z. 6286 wurde verordnet, daß der Unterricht an den Trivialschulen in der Sprache des Ortes, und bei gemischter polnisch-ruthenischen, oder polnisch- oder ruthenisch-deutschen Bevölkerung in beider Sprachen ertheilt werde, daß ferner die Lehrer sowohl an den polnischen als auch ruthenischen und den polnisch-ruthenischen Trivialschulen verpflichtet werden, jene Kinder, die es wünschen, auch im Deutschen gegen ein mäßiges Entgelt in außerordentlichen Stunden zu unterrichten. Auch wurde dem Kreisamte zur besonderen Pflicht gemacht, einverständlich mit dem berufenen Konsistorium sich eifrigst angelegen sein zu lassen, daß die hie und da noch bestehende Pfarrschulen durch Sicherstellung der Lehrerdotation in ordentliche Trivialschulen umgewandelt werden. Mit dem späteren Landespräsidialerlaße vom 23 May 1848 Z. 6940 erhielt das obige die nähere Bestimmung, daß in den Schulen, in welchen der Unterricht in der ruthenischen Sprache ertheilt wird, den Kindern möglich gemacht werde, auch die polnische Sprache zu erlernen.

In dem die Dominien hievon verständigt werden, ergeht an sämmtliche Herrn Schuldistriktsaufseher der Auftrag, die obigen Verordnungen des h. Landespräsidiums mit Beginn des neuen Schuljahres in Werk zu setzen.

Bei dieser Gelegenheit werden die Dominien aufgefordert zur Hebung des moralischen und intellektuellen Wohles unseres Landvolkes, da wo noch keine Schulen vorhanden sind, auf die baldige Errichtung von Pfarr- oder Trivialschulen im Einverständniße mit den Ortsssehsorgern eifrigst einzuwirken und da, wo hiedurch ein günstiger Erfolg erzielt wird, unverzüglich zu berichten:

1) Ob die Gemeinde, wo eine Schule errichtet werden soll, mit anderen Gemeinden zusammenzutreten wünschen, welche Gemeinden dies sind und ob dieße nach ihrer Bevölkerung, nach Entfernung und nach den eintretenden lokalen Verhältnißen in einen Ort eingeschult werden können.

2) Ob und welche Lokalquellen für die Erhaltung solcher Schulen und Dotirung der Lehrer bei Trivialschulen u. z. in letzterer Beziehung bis zu dem mit dem Studien-Hof-Kommission-Dekrete vom 30 September 1837 Z. 5883 systemisirten Betrage von mindestens 130 bis 150 fl. vorhanden sind. Sollten nicht so viel eingebracht werden können, so ist wenigstens anzugeben, auf wie viel gerechnet werden kann.

3) Ob und welche Beiträge die Grundobrigkeit, die Herrn Ortspfarrer zur Dotirung der Schulen zu widmen bereit sind.

4) In welchem Zahlverhältniße die ruthenische und polnische, oder deutsche Bevölkerung der einzelnen Ortschaften zu einander stehen.

Hiebei versteht es sich von selbst, daß im Zwecke eines umfaßenderen und geregelten Unterrichts durch gehörig angestellte Lehrer vorzugsweise auf die Errichtung von Trivialschulen hinzuwirken ist, daher den Dominien ans Herz gelegt wird, da wo bereits Pfarrschulen vorhanden sind, durch Ermittlung einer hinreichenden Schullehrerdotation, die Verwandlung derselben in Trivialschulen zu ermöglichen. Es ist von dem humanen Geiste der Dominien zu erwarten, daß sie zu dießen guten Zwecken gerne die Hand biethen und das Kreisamt zur Erreichung erfreulicher Erfolge in dießem so wichtigen Zweige der öffentlichen Verwaltung auf das eifrigste unterstützen werden. Kołomyja am 30 August 1848.

5. Розпорядок в справі науки української мови й гр. кат. релігії в народніх школах. 21 мая 1850.

Aus einem speziellen Falle, daß ein Direktor an einer dem lat. erzbischöflichen Consistorium unterstehenden Hauptschule die Ertheilung des Religionsunterrichtes in ruthenischer Sprache beanständete, hat das h. k. k. Landespräsidium, um dießen Uibelstand ein für alle mal zu beseitigen, sich veranlaßt befunden, mit dem hohen Erlaße vom 6 May l. J. Z.

4944 die Consistorien aufzufordern, alle unterstehenden Schuldistriktsaufseher die über die Ertheilung des ruthenischen Religions- und Sprachunterrichtes mit den Praesidial-Erläßen von 4 Februar und 29 Oktober 1849 ZZ. 14 und 13092 ausgesprochenen Grundsätze, wornach nämlich : a) an allen Volksschulen der ruthenische Sprachunterricht als obligater Lehrgegenstand für alle Schüler gelernt werden soll, und die Aufsicht hierüber der gr. k. Pfarrgeistlichkeit zusteht; b) an allen Schulen, sie mögen der Aufsicht des lat. Consistorium oder des g. k. Metropolitan Consistoriums unterstehen, es der gr. k. Geistlichkeit freisteht, den Schülern des gr. kath. Ritus den Religionsunterricht in der ruthenischen Sprache zu ertheilen, so wie umgekehrt die lat. Geistlichkeit berichtigt ist, an allen Schulen den Schulkindern ihres Ritus den Religionsunterricht auf die bisherige Weise zu ertheilen; c) die Schulkinder je nach ihrem Ritus in die lat. oder gr. kth. Kirche zu leiten sind und den Religionsübungen ihres Ritus beizuwohnen haben, — mit der Weisung bekannt zu geben, selbe den Hauptschuldirektoren und Triviallehrern zur unabweichlichen Richtschnur bekannt zu gehen und dieselben anzuweisen, die Lehrstunden für die ruthenische Sprache- und Religionsunterricht in Einvernehmen mit dem g. k. Kuraten, oder dem sonst hiezu bestimmten gr. kath. Priester festzusetzen und hiefür Sorge zu tragen, daß der Religionsunterricht den Schülern des gr. k. und der lat. Ritus von ihren Katecheten durch ebensoviele Stunden und wo immer es nur die Lokalitäten zu läßig machen, gleichzeitig ertheilt werden. Wovon die ehrw. S. D. Aufsicht mit Bezug auf die hierortige Currende vom 6 November 1849 z. 989 zur Wissenschaft und strengsten Nachachtung in Kenntniß gesetzt wird. Lemberg am 21 May 1850. Bocheński.

III. Українські шкільні підручники.

1. *Конкурс на написання нової біблій для народніх шкіль.* 7 червня 1834.

Die h. Landesstelle hat unterm den 29 März l. J. Z. 15133 nachstehendes anher eröffnet: Die h. Studienhofcom-

mission hat mittelst Decret vom 22 v. M. Z. 771 anher bedeutet, daß hochdieselbe zu der Überzeugung gelangt sey, daß das gegenwärtig für die Volksschulen vorgeschriebene Lehrbuch der biblischen Geschichte seinem Zwecke nicht vollständig entspreche und daher eine Umarbeitung dießes Lehrbuchs oder eigentlich die Bearbeitung eines neuen Buches für den erwähnten Gegenstand nothwendig sey, es sey daher Clerus aufzufordern, ein solches Lehrbuch zu verfaßen, wofür folgende Modalitäten vorgezeichnet werden: 1) als Leitfaden bei dießer Ausarbeitung hat der beiliegende Entwurf der Hauptgrundschaft, welche ein selches Lehrbuch haben soll, zu dienen; 2) wie bereits in dießem Entwurfe bemerkt wird, soll das ganze Werk 12 bis 14 Drukbogen geben; 3) der Termin Einsendung des dießfälligen Manuscriptes wird auf das Ende des gegenwärtigen Jahres festgesetzt; 4) dem Verfaßer desjenigen Manuscripten, welches als das geeigneteste anerkannt werden wird, wird eine Belohnung von 25 Gulden Con. W. für den Drukbogen unter der zweifachen Bedingung zugesichert, daß er dasselbe dafür dem Schulbücherverschleiß ohne weitere Remuneration ins volle Eigenthum zum Druke und Verkaufe überlaßen muß und daß die Belohnung, auch wenn das Werkchen die als Maßstab angenommene Zahl von 12 bis 14 Drukbogen überschreiten sollte, auf keinen Fall mehr als 350 Gulden Con. W. zu betragen hat. Dieserortiges Intimat wird der S. D. Aufsicht mit dem Auftrage bekannt gemacht, hievon den derselben untergeordneten Curatlerus zu verständigen. Lemberg 7 Juni 834. Barwinski, Grl. V.

2. Конкурс на українсько-німецький підручник для народніх шкіл. 8 вересня 1840.

Wer zufolge Bedeutung der k. k. hohen Landesstelle vom 19 l. J. Z. 52,538 und gemäß dem Dekrete vom 15 July 1840 Z. $\frac{3689}{760}$, so wie laut Consistorialverständigung vom 8 September 1840 Z. $\frac{258}{\text{Schol.}}$ eine ruthenisch-deutsche Sprachlehre nach dem Muster der für Böhmen und Krain bereits eingeführten böhmisch-deutschen und krainerisch-deutschen Sprachlehre verfaßt und so ein zum Unterrichte in den Volks-

schulen geeignetes Elaborat längstens bis Ende Juni 1841 bei dem nächsten griech. k. Consistorium überreicht, erhält dafür ein Honorar 300 fl. C. Mze. Lemberg 8 September 1840. Barwinski.

3. Розпорядок в справі браку шкільних книжок на провінції. 27 жовтня 1845.

Unter den vielen Hindernißen, welche der Ausbreitung des Schulunterrichtes hierlandes im Wege stehen, hat man auch dieses bemerkt, daß die in der Landessprache verfaßten Schul- und andere Gebrauchsbücher außerhalb Lembergs nirgends zu bekommen sind. Da hiedurch die Ausschaffung der fräglichchen Bücher besonders für jene, welche in den von Lemberg entfernten Kreisen ansäßig sind, sehr erschwert wird, so war man eifrigst darauf bedacht, diesem Uebelstande abzuhelfen. Desentwegen hat man sich mit dem hiesigen Stauropigianischen Institute als dem Eigenthümer der besprochenen Bücher ins Einvernehmen gesetzt. Das Stauropigianische Institut ist der Absicht, daß am zweckmäßigsten wäre, wenn einer oder der andere von den H. H. Curaten selbst den fräglichchen Buchverkauf an sich nehmen wollte. Das Institut werde mit dem sich etwa meldenden bereitwillig in Unterhandlung treten und demselben gegen angemessene Sicherstellung der zu verabfolgenden Bücher auf einen verhältnißmäßigen Rabatt gewähren. Indem man hievon die ehrw. Kuratgeistlichkeit in die Kenntniß setzt, findet man zu bemerken, daß diejenigen, welche mit dem Stauropig. Institute dießfals in Unterhandlung zu treten wünschen, sich direkt an das besagte Institut zu wenden hätten. Die ehrw. S. D. Aufsicht hat obiges in dem unterstehenden Schuldistrikte auf die gewöhnliche Art zu verlautbaren. Lemberg den 27 Oktober 1845. G. Jachimowicz, Weihbischof.

4. Конкурс на український переклад шкільного підручника н. з. Anleitung zum Rechnen T. I—III. 16 жовтня 1846.

Laut hohen Gubernialeröffnungen vom 18 und 26 Juny 1846 ZZ. 29539 und 31363 sind der 2-te Theil des neuen

Rechnungslehrbuches für Volksschulen nämlich: Anleitung zum Rechnen für die 2-te und 3-te Klasse der Pfarr- und Hauptschulen, der 3-te Theil desselben Lehrbuches, nämlich des gesammten Rechens für die 4-te Klasse der Hauptschulen im Verlage der Schulbücher-Administration bereits erschienen.

In Folge dießer hohen Eröffnung wird bezüglich auf die hierortige Verlautbarung vom 9 Juny I. J. Z. 431 folgendes angeordnet: a) des obgenannten Lehrbuchs 2-ter Theil nämlich, die Anleitung zum Rechnen für die 2-te und 3-te Klasse der Pfarr- und Hauptschulen ist in den unterstehenden Volksschulen einzuführen; b) die unterstehende ehrw. Curat-Geistlichkeit und das Lehrpersonal sind aufzufordern, eine Uebersetzung der obgenannten Lehrbücher in die ruthenische Volkssprache bis Ende April 1847 zu liefern; c) diejenigen Individuen, die sich dießer Arbeit unterziehen wollen, sind anher sogleich nahmhaft zu machen; und d) bei Vorlegung der Elaborate ist den Antrag zu stellen, auf welche Remuneration für dasselbe hohen Orts anzutragen wäre. Hierauf hat die ehrw. S. D. Aufsicht das Weitere einzuleiten. Lemberg den 16 Oktober 1846. G. Jachimowicz, Weihbischof.

5. *Міністерська апробата шкільної читанки п. з. Книжка до читанія. 8 марта 1849.*

Laut hohen Gubernial-Intimats vom 24-ten Oktober 1848 Z. 74273 hat das hohe Ministerium des öffentlichen Unterrichts mit dem Dekrete vom 27 September 1848 Z. $\frac{5992}{373}$ das ruthenische Lesebuch betitelt: Книжка до читанія als Schulbuch für die II Klasse an Landschulen vorgeschrieben und angeordnet, dessen Einführung in den ruthenischen Schulen einzuleiten. Wovon die ehrw. S. D. Aufsicht zur weiteren Verständigung des unterstehenden Lehrpersonals und Nachachtung in Kenntniß gesetzt wird. Lemberg den 8 März 1849. Bochenski.

6. *Заведеннє нового шкільного підручника п. з. Букварь руский для школъ въ Галиціи. 24 липня 1849.*

Руско-славенскій букварь въ року 1847 напечатанъ и тудейшою курендою зъ дня 13 лѣпня 1847 до Ч. 548 для

школъ народныхъ приписаній цѣлкомъ минувся. Постарано ся о инній потребѣ часу близше одповѣдающій. Новый той букварь пѣдъ написомъ: Букварь рускій для школъ въ Галиціи 1849 уложеній Ант. Добржанскіимъ и накладомъ галицкои рускои матици изданъ, опустилъ печатню и въ цѣнѣ 10 кр. ср. продаеся. Отож той новій букварь для всѣхъ школъ народныхъ приписуеся, въ слѣдствіе того ч. надзорови приказуеся: 1) подлежащее постановленіе въ подчиненномъ окрузѣ звиклимъ способомъ оголосити; 2) о оголошеніи въ своимъ часѣ до консистора донести; 3) старати ся, щобъ съ початкомъ наступающою року школьного той букварь одностайности рады въ всѣхъ училищахъ народныхъ заведенъ билъ. Львовъ дня 24 лѣпца 1849. Бохенскій.

7. Заведеніе нового шкільного підручника п. з. Наставленіе къ умочисленію, ч. I. 15 вересня 1849.

Високе мѣнѣстерство всенародного просвѣщенія тутейшому предсѣдательству краевому объявило, що перва часть Можника Книги числятелной Наставленіе къ умочисленію въ язицѣ рускѣмъ напечатанна зостала. Високе предсѣдательство краеве въ слѣдствіе того рѣшеніемъ зъ дня 8 т. м. N-о 9035 зарядило, щобъ тую книжку въ галицкорускихъ народныхъ школахъ якъ найскорше впровадити а притѣмъ объявило, що подобне и латинскому консисторови приказано зостало взглядомъ тихъ галицко-русскихъ школъ, котори еще надзирательству того консистора пѣдлегають. Того ради чест. надзорамъ приказуеся тое рѣшеніе високого правителства въ пѣдлежащѣмъ окрузѣ школнѣмъ звиклимъ способомъ оголосити и зъ своей стороны наблюдать, щобъ таяж книжка съ початкомъ настоящаго школьного року въ школахъ введена зостала. Львовъ дня 15 септембра 1849. Бохенскій, суфраганъ.

8. Заведеніе шкільного підручника п. з. Наставленіе къ умочисленію, ч. II. 14 марта 1850.

По наказу високого Мѣнѣстерства просвѣщенія зъ дня 24 марта т. р. ч. 1957 увѣдомило високе правителство кра-

єве під днемъ 18 цвѣтня т. р. 21077, що друга часть призначеной для другой и третьей класи шкѣль народныхъ книжки числителни въ рускомъ переводѣ уже напечатана. Правителство краеве приказано тую книжку въ рускомъ переводѣ въ по(д)чененнихъ школахъ народныхъ немедленно ввести. 14 марта 1850. Бохеньский.

(Матеріали вибрано з протоколів тростянецької школи п. з. Troscianer Schul-Prothokoll, T. I; тепер у бібліотеці Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові. Перший документ винято з книги протоколів криворівнянської парохії, доставив В. Гнатюк).

З М І С Т.

Вступ	стор. V—VII
I. Шкільна освіта духовних кандидатів в рр. 1756—1788	
подав Іляріон Свенціцький	1—9
1. Свідоцтво Олександра Юркевича, 1756	2
2. Свідоцтво Гаврила Порубиновського, 1776	2
3. Свідоцтво Томи Очаровського, 1778	3
4. Свідоцтво Івана Копровського, 1784	3
5. Аплікаційна табеля Василя Доброгорського, 1788	4
6. Лібертація Микити Тарайщука, 1778	5
7. Лібертація Костя Григорчука, 1782	8
8. Лібертація Івана Снігурського, 1786	8
9. Лібертація Теодора Богацького, 1787	9
10. Три свідоцтва здатности до свячення, 1777—1778	9
II. Народна сільська школа в Галичині в рр. 1810—1824,	
подав Юрій Кміт	10—101
1. Обіжник консистора про помічників до навчання дітей в дуже віддалених та недоступних місцях. 14 липня 1810	11
2. Заява громадян з Жовтанець про удержанє школи. 26 марта 1816	13
3. Обіжник деканату про дяко-учителів. 9 квітня 1816	14
4. Обіжник деканату про закладанє шкіл та про збільшенє фонду на них. 8 мая 1816	14
5. Обіжник деканату про інструкційну школу дяків у Жовтанцях, порядок навчання та про вивінованє. 25 червня 1817	16
6. Обіжник деканату про вказівки для парохів при доручуваню метрикалізацій кандидатам, тобто про приєднуванє учительских кандидатів. 22 серпня 1817	18

7. Зазив деканату подавати витяги про стан парафіяльної школи. 3 вересня 1817	19
8. Поученє як робити подання до домінії для заложеня школи	20
9. Обіжник консистора про осьвіту і іспити учительських кандидатів. 12 вересня 1817	22
10. Докір деканату деяким парохам, що поручають дякам катехизацію молодіжи	23
11. Обіжник деканату з доганою для дяків, що не хочуть слухати методики	24
12. Розпорядок жовтанецької домінії назначає десятиків для шкільних справ. 6 лютого 1818	25
13. Обіжник консистора вказує, куди звертати ся у важних місцевих обставинах що до будови шкіл. 6 лютого 1818	26
14. Обіжник деканату про шкільні підручники. 16 квітня 1818	28
15. Похвала парохам за заслуги коло відкриваня і веденя шкіл. 18 квітня 1818	29
16. Обіжник о. Блонського з нагоди його іменованя повітовим доглядачем шкіл. 15 мая 1818	33
17. Плянъ или Разположеніе взирательное	34
18. Обіжник деканату з увагами до „взірцевого пляну“. 22 червня 1818	46
19. Обіжник деканату з докорами духовенству по шкільній візитації. 24 серпня 1818	48
20. Обіжник деканату з вказівками, яких треба придержувати ся в новім шкільнім році. 31 серпня 1818	49
21. Обіжник деканату про шкільні підручники. 7 вересня 1818	51
22. Обіжник деканату із вказівками, як поступати, коли шкільні будинки малі, або де їх і топлива нема. 18 падолиста 1818	51
23. Обіжник деканату про сумний вислід візитації що до стану шкіл у куликівському деканаті. 10 мая 1819	53
24. Обіжник деканату домагаєть ся свідoctв про моральність, здібність і сповнюване обовязків дякоучителів. 24 мая 1819	54

25. Обіжник деканату назначає реченець шкільної візитації і вказує відповідні доматаня. 6 липня 1819	54
26. Обіжник деканату про приготування до нового шкільного року. 26 серпня 1819	55
27. Обіжник деканату подає вказівки як виготовлювати екстракти про стан шкіл. 30 серпня 1819 .	57
28. Витяг про стан жовтанецької школи в р. 1819 .	58
29. Обіжник деканату про посилення дяків на інструкцію до Нагорець. 1 грудня 1819	58
30. Обіжник деканату приказує навчати дітей письма в руській і польській мові. 7 грудня 1819 . .	60
31. Права й обов'язки жовтанецьких дяків. 21 мая 1820	61
32. Меєодика или правила для учителей въ обученію дѣтей въ школахъ русскихъ селскихъ	63
33. Правила доброго писаня	80
34. Обіжник деканату про реченець прийняття дяко-учителів до служби і про їх удержане. 28 марта 1821	83
35. Обіжник консисторії про зменшену фреквентацію дітей. 30 липня 1821	84
36. Учасники шкільної візитації	84
37. Обіжник деканату приказує уживати тільки приписаних шкільних книжок	85
38. Обіжник деканату в справі недостаточної фреквентації дітей. 8 марта 1823	85
39. Обіжник деканату з правилами для дяко-учителів: прийняте, контракти, іспити, перехід у инший деканат. 2 мая 1823	86
40. Два обіжники деканату з докорами і вказівками для байдужних священників у шкільних справах. 8 мая 1823	87
41. Обіжник деканату в справі підручника науки моральности. 25 мая 1823	89
42. Інструкція для шкільного помічника. 14 червня 1823	89
43. Інструкція перед візитацією шкіл. 21 червня 1823	92
44. Зобов'язання громадян у Жовтанцях на фонд учителя	94
45. Обіжник єпископа Снігурського в справі байдужности учителів і інспекторів у шкільних справах. 1 липня 1823	94

46. Замітки декана Блонського до висше наведеного обіжника	95
47. Обіжник консисторії з заборною самовільного покидання учителями своїх посад і переходу на інші місця. 9 лютого 1824	96
48. Відповідь жовтанецької домінії на внесену просьбу що до побудовання школи. 21 вересня 1824 . . .	97
49. Обіжник деканату в справі повторної науки. 1824	98
50. Стан парохіяльної школи в Жовтанцях в рр. 1823 до 1830	100

III. Стан парохіяльних шкіл в кізлівському деканаті львівської єпархії в рр. 1819—1827, подав Стефан Томашівський 102—110

1. З візитації парохій: Плотича, Слобода, Ценів, Вибудів, Конюхи, Августівка, Хоростець, Плауча велика і мала, Глинна, Красне, Покропивна, Кізлів, Городище, Дмухавець, Таурів, Каплинці, Золочівка 1819 р.	102
2. З шкільної візитації: Вибудова, Ценева, Августівки, Конюх, Плаучі великої і малої, Красного, Глинної, Таурова, Будилова, Плотичі, Слободи і Городища; та парохіяльної: Кізлова, Покропивної, Дмухавця, Золочівки і Каплинець	103

IV. Підручник методики Івана Лаврівського (1837), подав Юрій Кміт 111—150

V. Стан парохіяльних шкіл в бережанському деканаті львівської єпархії в рр. 1843—1848, подав Стефан Томашівський 151—174

1. З деканальної візитації парохій: Поручина, Дрищева, Потутор, Саранчук, Лапшина, Куропатник, Шибалина, Кального, Тростянця, Увся за 1841 р.	151
2. З деканальної візитації: Лієник, Посухова, Ценева, Вибудова, Дмухавця, Дрищева, Урмани, Бишок, Куропатник, Августівки, Хоростця, Плаучі великої і малої, Красного, Глинної, Кізлова, Покропивни,	

Городища, Будилова, Таурова, Золочівки, Козівки, Дібща, Кривого, Шибалина, Лапшина, Потутор, Мечищева за 1843	152
З ноти деканату до бережанської домінії в справі будови шкіл у Посухові і Лісниках, 21. III. 1844	152
З ноти деканату до бережанського староства в справі будови школи у Ценеві, 23. III. 1844	153
З поручення деканату урманському парохови, 25. III. 1844	153
З реляції деканату до староства в справі будови школи у Бишках, 25. III. 1844	154
З реляції деканату до староства в справі будови школи в Шибалині, 29. III. 1844	155
З реляції деканату до консисторії в справі будови школи у Мечищеві, 30. III. 1844	156
3. З деканальної візитації: Ценева, Будилова, Таурова, Плотичі, Куронатник, Бишок, Августівки, Хоростця, Плаучі великої і малої, Глинної, Красного, Золочівки, Каплинець Покропивної, Мечищева, Потутор, Литятинна, Кривого, Козови, Козівки, Дібща, Шибалина, Лапшина, Поручина за 1844/5	156
З реляції деканату до староства в справі школи у Хоростці, 16. VII. 1844	158
З реляції деканату до староства в справі школи у Глинній, 24. VIII. 1844	158
Поручення Петр. Бобовчакови парохови в Плаучи, в справі учительського фонду, 24. VIII. 1844	158
Поручення кізлівському парохови Льву Польовому в справі школи в Покропивній, 7. IX. 1844	159
З реляції деканату до староства в справі будови школи у Мечищеві, 25. I. 1845	160
З поручення деканату поручинському парохови Йос. Макогонському в справі перебудови школи, 4. III. 1845	161
Загальне справоздане декана до староства про парохіяльні школи, 9. IV. 1845	161
4. Розпорядок бережанського староства в справі будови нових парохіяльних шкіл 17. V. 1845	163
5. З деканальної візитації: Августівки, Будилова, Таурова, Городища Плотичі, Куронатник, Бишок, Потутор, Кривого, Козівки, Дібща, Шибалина Мечищева, Плаучі великої і малої, Поручина, Золочівки, Каплинець 1845 і 1846 рр.	163

З поручення будилівському парохви Фр. Балкови про поліпшенє школи, 25. IX. 1845	163
З поручення таурівському капелянови Ант. Красицькому в справі будови нової школи, 25. IX. 1845	164
З поручення городиському капелянови Анд. Сохацькому дбати більше про школу, 27. IX. 1845	164
З реляції декана до староства в справі перебудови школи у Плотичи, 27. IX. 1845	165
З поручення деканату куропатницькому капелянови Петр. Добрянському більше дбати про школу, 6. X. 1845	165
З донесення декана до староства в справі будови школи в Бишках, 6. X. 1845	166
З поручення декана бишківському парохви Ів. Ярмивичеві подбати більше про школу, 6. X. 1845	166
З ноти деканату до бережанської домінії в справі будови школи в Потуторах, 5. X. 1845	167
З поручення потуторському парохви Евг. Громовичеві в тій самій справі, 5. X. 1845	167
З поручення Якову Польовому, пар. в Кривім, в справі направи школи, 6. X. 1845	168
З ноти деканату до бережанської домінії в справі будови школи в Козівці, 8. X. 1845	168
Подібно в справі будови школи в Дібшу, 8. X. 1845	168
Подібно в справі будови шибалинської школи, 8. X. 1845	168
З донесення деканату до староства в справі будови школи в Мечищеві, 14. X. 1846	169
Загальне справозданє деканату до староства про парохіяльні школи, 24. V. 1847	170
6. З деканальної візитації: Золочівки, Каплинець, Таурова, Кізлова, Плаучі вел., Бишок, Потутор, Криво-го, Козівки, Шибалина, Плотичі, Городища. Будилова, Августівки, Поручина, Лапшина, Урманя, Дрищева, Вільхівця, Конюх, Ценева, Куропатник, Жукова — 1847/8 р.	171

VI. Матеріали до історії українського народного шкільництва в Галичині в 1830—1850 рр., подав Іван Кривецький 175—191

I. До характеристики народніх шкіл у львівській єпархії.

1. Лихий стан народніх шкіл у 1828. 10 мая 1834	174
2. Лихий стан народніх шкіл у 1830 р. 9 серпня 1834	176

3. Народні школи в 1832 р. 2 півіття 1833 . . .	176
4. Зменшення числа церковних шкіл у 1833 р.; наказ організувати шкільні курси (1 або 2 рази на тиждень) по селах, де нема шкіл. 1 падолиста 1834 . . .	177
5. Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1834 р. 14. червня 1836	177
6. Замітки з нагоди справоздання про стан шкіл у 1842 р. 15 мая 1844	179
7. Стан народніх шкіл у 1843 р. 17 марта 1845 . . .	180

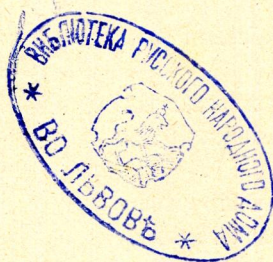
II. До історії українізації народньої школи.

1. Заходи коло організованія науки української мови в народніх школах. 18 падолиста 1847	181
2. Наказ заводити науку в тривіальних школах в мові більшости населення, зглядно в двох мовах. 16 мая 1848 р.	182
3. Коломийське староство жадає від окружного інспектора М. Воевідки національно-статистичного виказу в цілі заведеня шкільних викладів у мові населення; взиває перемінювати церковні школи на тривіальні. 30 серпня 1848	183
4. Обіжник в справі заводження викладів в народніх школах мовою населення; зазив до організованія нових шкіл. 30 серпня 1848	184
5. Розпорядок в справі науки української мови й гр. кат. релігії в народніх школах. 21 мая 1850 . . .	185

III. Українські шкільні підручники.

1. Конкурс на написання нової біблії для народніх шкіл. 7 червня 1834	186
2. Конкурс на українсько-німецький підручник для народніх шкіл. 8 вересня 1840	187
3. Розпорядок в справі браку шкільних книжок на провінції. 27 жовтня 1845	188
4. Конкурс на український переклад шкільного підручника п. з. Anleitung zum Rechnen T. I—III. 16 жовтня 1846	188

5. Міністерська апробата шкільної читанки п. з. Книжка до читання. 8 марта 1849	189
6. Заведення нового шкільного підручника п. з. Букварь руский для школь в Галиції. 24 липня 1849	189
7. Заведення нового шкільного підручника п. з. Наставленіє кь умочисленію, ч. I. 15 вересня 1849	190
8. Заведення шкільного підручника п. з. Наставленіє кь умочисленію, ч. II. 14 марта 1850	190
Зміст книжки	193—200

40 rows

PK III ✓
40.297
П-10.007/4

